Riksdagens protokoll 1994/95:100

Måndagen den 8 maj

Kl. 12.00 – 16.52

Protokoll 1994/95:100

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollen för den 28 april och den 2 maj.

2 § Återkallelse av del av motion

Andre vice talmannen meddelade att Folkpartiet liberalernas riksdagskansli i skrivelse den 3 maj återkallat yrkande 8 i motion 1994/95:U209 U-landspolitiken av Lars Leijonborg m.fl. (fp).

Andre vice talmannen meddelade att hon avskrivit detta motionsyrkande.

Skrivelsen lades till handlingarna.

3 § Meddelande om svar på interpellationer

Till riksdagen hade inkommit följande skrivelser:

Interpellation 1994/95:120

Till riksdagen

Beträffande interpellation 1994/95:120 av Ragnhild Pohanka (mp) om miljöanpassad offentlig upphandling får jag meddela att jag inte kan besvara denna inom fyra veckor.

Skälet härtill är arbetsanhopning.

Jag kommer att besvara interpellationen den 29 maj 1995.

Stockholm den 3 maj 1995

Anna Lindh

Interpellation 1994/95:122

Till riksdagen

Beträffande interpellation 1994/95:122 av Gudrun Lindvall (mp) om oljeutsläpp i Östersjön får jag meddela att jag inte kan besvara denna inom fyra veckor.

Skälet härtill är arbetsanhopning.

Jag kommer att besvara interpellationen den 29 maj 1995.

Stockholm den 3 maj 1995
Anna Lindh

Interpellationerna 1994/95:126 och 127

Till riksdagen

Beträffande interpellationerna 1994/95:126 och 1994/95:127 av Beatrice Ask om stadsdelsnämnder i Stockholm resp. komplettering av betyg, får jag meddela att jag inte kan besvara dessa inom föreskrivna fyra veckor.

Skälet härtill är resa.

Efter samråd med Beatrice Ask kommer jag att besvara interpellationerna den 9 juni 1955.

Stockholm den 3 maj 1995
Ylva Johansson

Svar på interpellationer

4 § Svar på interpellation 1994/95:72 om JAS-projektet

Anf. 1 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s)

Fru talman! Gudrun Schyman har ställt tre frågor till mig om JAS-projektet.

1. Vad avser regeringen att göra för att stärka riksdagens inflytande över JAS-projektets utveckling?
2. Vad avser regeringen att göra för att klargöra för militärledning och industri vilken roll de har i ett demokratiskt land som Sverige när det gäller försvarspolitiken?
3. Vad avser regeringen att göra för att presentera den totala kostnadsbilden för JAS-projektet och för att förhindra ytterligare oplanerade kostnadsökningar?

Jag vill inledningsvis kort redogöra för statsmakternas beslut rörande JAS-projektet. Riksdagen har vid två tillfällen, åren 1982 och 1983, beslutat att Sverige skall satsa på att utveckla och tillverka ett eget stridsflygplan, JAS 39 Gripen. Riksdagen har också fattat beslut om att beställa delserierna 1 och 2 av JAS 39 Gripen. Det innebär sammanlagt 140 flygplan, vilket motsvarar åtta flygdivisioner.

På grundval av riksdagens beslut och med regeringens bemyndigande har Försvarets materielverk för statens räkning tecknat avtal med Industrigruppen JAS om dessa beställningar.

Utveckling och produktion av de beslutade flygplanen pågår för närvarande. Självklart måste avtal som ingåtts mellan två parter hållas. I 1995 års budgetproposition redovisas att "regeringen är bekymrad och oroad över att ytterligare förseningar i projektet inte kunnat hejdas".

I 1992 års totalförsvarsbeslut angavs inriktningen att det militära försvaret bl.a. skall omfatta 16 flygdivisioner.

Inom ramen för förberedelserna inför nästa totalförsvarsbeslut studeras bl.a. frågan om antalet flygdivisioner inom det militära försvaret.

Om det svenska flygvapnet på sikt skall omfatta fler än de åtta divisioner som nu är aktuella, är en rimlig utgångspunkt att vi fortsätter anskaffningen av JAS 39 Gripen-flygplan. Frågan om storleken på det framtida flygvapnet och om en fortsatt anskaffning kommer att prövas i demokratisk ordning av riksdag och regering. Detta avses komma att ske i totalförsvarsbeslutet hösten 1996.

Fru talman! Efter denna korta inledning övergår jag till att svara på Gudrun Schymans frågor till mig.

Om Gudrun Schymans första fråga kan sägas att redan vid beslutet år 1982 angavs att riksdagen skall erhålla en fortlöpande information om JAS-projektet. Regeringen har årligen lämnat en sådan redovisning. Riksdagens försvarsutskott har också i sin uppföljande roll ägnat uppmärksamhet åt JAS-projektet. Jag anser det viktigt att bra förutsättningar för en sådan uppföljning föreligger.

Riksdagens möjligheter till inflytande över JAS-projektets utveckling är därmed både i formell och i saklig mening tillgodosedd. Försvarsutskottet och dess ledamöter kan begära kompletterande uppgifter för att förbättra sitt inflytande över projektets utveckling. Enskilda riksdagsledamöter kan initiera debatter, som t.ex. Gudrun Schyman gör i dag, för att genom en demokratisk debatt skingra eventuella oklarheter.

Jag anser dock att det är viktigt att regeringen kan förbättra förutsättningarna för riksdagens kontroll. Sedan jag tillträdde som försvarsminister har också en betydande uppmärksamhet ägnats denna fråga. Min strävan är att hålla riksdagen fortlöpande informerad om nya uppgifter kommer fram.

Som svar på Gudrun Schymans andra fråga vill jag med eftertryck framhålla att Sveriges försvarspolitik i enlighet med vår konstitution skall beslutas i demokratisk ordning av Sveriges riksdag. Detta är så självklart att det inte ens behöver diskuteras, och det utgör också utgångspunkten för regeringens styrning av myndigheterna.

Det är Försvarsmakten som har huvudansvaret för styrningen av JAS-projektet. Försvarets materielverk utövar i enlighet med sitt produktionsansvar beställarens fortlöpande ledning av JAS-projektets tekniska och ekonomiska genomförande.

Försvarsmaktens årliga rapport till regeringen bygger på de uppgifter som Materielverket fortlöpande lämnar över projektet. Myndigheternas granskning redovisas sedan i budgetpropositionen till riksdagen. Utöver detta skall myndigheterna omgående anmäla till regeringen om projektet inte utvecklas i enlighet med statsmakternas intentioner.

Industrins roll är uteslutande att producera och leverera de flygplan som staten har beställt. Naturligtvis skall industrin leva upp till ingångna avtal och gjorda åtaganden. Detta är också en självklarhet som inte behöver diskuteras.

Gudrun Schymans tredje fråga gäller den totala kostnadsbilden för JAS-projektet och vad regeringen gör för att förhindra oplanerade kostnadsökningar. I likhet med Gudrun Schyman anser jag att det är

viktigt att erhålla en klar uppfattning om den totala kostnaden för JAS-projektet.

Jag är oroad över kostnadsutvecklingen och de hittills konstaterade fördyringarna i JAS-projektet. Försvarsmaktens s.k. svarta hål består bl.a. till stora delar av deprecieringseffekter inom projektet, eftersom Gripen till ca 40 % består av valutaberoende importdelar.

För att ge en objektiv bild av hittills nedlagda kostnader och så långt möjligt få en säker uppfattning om den fortsatta kostnadsutvecklingen har regeringen den 9 mars 1995 gett Riksrevisionsverket i uppdrag att göra en total genomgång av JAS 39 Gripen-projektets ekonomi. Totalkostnaden för delserierna 1 och 2 av JAS 39 Gripen skall beräknas.

Av genomgången skall bl.a. framgå kostnadsförändringar i projektet och deras orsaker samt priskompensationssystemets effekter för projektets genomförande. Effekterna av ambitionsförändringar, av teknisk fördyring och av valutakursförändringar skall anges.

Uppdraget skall redovisas senast den 30 mars 1996.

Redan i den proposition som föregick beslutet om utveckling och anskaffning av flygplansystem JAS framhölls att projektet måste styras noga och kontrolleras fortlöpande. Riksdagen instämde i propositionens förslag beträffande styrning av projektet och uttalade att regeringen genom en kraftfull styrning av projektet skall hålla både kostnader och prestanda under effektiv kontroll. I enlighet med vad som uttalades i denna proposition anser jag det viktigt att regeringen kan utöva denna kontroll. Sedan den nuvarande regeringen tillträdde har vi lagt ner stor möda på att granska denna fråga, inbegripet de oklarheter som har redovisats av myndigheterna.

Som en följd av myndigheternas årliga redovisning avseende år 1993/94 har Försvarsdepartementet bett Försvarets materielverk att återkomma och förklara vissa oklarheter i redovisningen. Det gäller bl.a. verkets konstaterande att förseningstrenden i projektet kvarstår, delvis kopplad till haveriet sommaren 1993, men även till förmågan hos Industrigruppen JAS att fullfölja fastställda planer.

Enligt vad jag har inhämtat har Industrigruppen tagit till sig den kritik som redovisades i budgetpropositionen och tillsammans med Materielverket arbetat fram ett åtgärdsprogram.

Att försöka hämta in de förseningar som har uppstått får givetvis inte äventyra säkerheten i samband med utprovningen av flygplanet. Detta har regeringen uttryckligen framhållit för Försvarets materielverk.

Fru talman! Jag vill avslutningsvis framhålla att det är viktigt att flygplanet kan färdigställas enligt fattade beslut, i första hand för det svenska försvarets behov, men också för att kunna exporteras. Jag vill emellertid också framhålla att det är viktigt att Sverige lyckas med projektet för framtidstron både inom svensk industri och inom nationen som helhet.

Anf. 2 GUDRUN SCHYMAN (v)

Fru talman! Jag skall be att få tacka försvarsministern för svaret. Jag vill, inte avslutningsvis utan inledningsvis, säga att jag tror att det som möjligen kan skapa framtidstro i Sverige, för svensk industri och inom nationen som helhet, är att kvalificerade samhällsbeställningar från staten handlar om viktiga saker som dessutom ger ett visst resultat, särskilt när det kostar så här mycket pengar.

Det finns en genomgående kritik när det gäller det här projektet. Det är instabilt. Det största tekniska problemet med det här flygplanet är just, vad jag förstår, att det är instabilt. Ett lika stort, och kanske värre problem, är att även ekonomin kring projektet är milt sagt instabil. Det enda som tycks vara totalt stabilt är att man till vilket pris som helst skall genomföra detta projekt, oavsett vilken politisk ledning som har makten i det här landet. Jag tror att det beror just på den mycket stabila intressegemenskap som finns mellan industrin, politikerna och försvarsmakten i det här landet.

Det är att beklaga att man sitter fast i så gammaldags och fullständigt felaktiga industrisatsningar när det finns så mycket viktigt att göra inför framtiden. Det skulle dessutom kunna ge utmärkta exportprodukter.

Vänsterpartiets inställning till projektet är ju väl känd. Vi har ju olika uppfattningar här. Vi har talat om att det här projektet skulle bli en gökunge, och det har det också blivit i en omfattning som ingen kunde drömma om när det påbörjades. Där tror jag att vi är överens.

Frågan är nu snarare hur man skall få stopp på eländet. Finns det en vilja att få stopp på det elände som heter JAS-projektet? Jag tycker att det borde finnas det av minst två skäl.

Det ena är det säkerhetspolitiska läget. Det borde rätteligen vara det som styr de satsningar som vi gör inom den militära verksamheten, både när det gäller industrin och när det gäller försvarets utformning och omfattning. Det säkerhetspolitiska läget i den del av världen där vi befinner oss kan näppeligen motivera miljardrullningar av den här storleken.

Det andra är att vi har ett ekonomiskt läge i det här landet som faktiskt inte tillåter satsningar av den här omfattningen. Det är miljarder och åter miljarder som går åt till detta projekt. Det har hittills kostat 30–35 miljarder. Vad har vi fått, försvarsministern? Jo, ett flygplan samt tre andra flygplan som inte går att styra, dvs. utan ratt, och som står magasinerade i väntan att på att få en lämplig ratt. Detta har vi fått för 35 miljarder kronor. Man kan få väldigt mycket för dessa pengar.

Huvudpoängen i min interpellation är just demokratifrågan. Det är mycket tråkigt att försvarsministern besvarar just den frågan, min fråga nr 2, med ett indignerat "att detta inte ens behöver diskuteras". Jag menar att det är just det som vi måste diskutera, nämligen den bristande politiska kontrollen över detta projekt, den bristande politiska insynen och den demokratiska möjligheten att sätta stopp för detta i god tid.

Jag har följt den här frågan från olika håll. När den nu senast har varit uppe i medierna, både i TV 4 och i genomlysande artiklar i Dagens Nyheter, är det just bristen på politisk kontroll och insyn som är

mycket slående. T.o.m. försvarsministern har uttalat sig så här i Dagens Nyheter: "Det handlar om landets hittills i särklass största industriprojekt och ändå har vi politiker ingen egentlig kontroll över läget."

Då tål väl detta att diskuteras? Vad skall vi annars diskutera? I samma artikel säger försvarsministern samtidigt: "Om vi nu går ut och säger att vi inte skall ha en delserie 3" – fortsättningen på det här eländet – "skulle det slå ner dem som arbetar i projektet och som behöver anstränga sig. Dessutom finns risken att möjligheten till export försvinner."

Det innebär alltså att vi skall ge signaler om att det skall bli en delserie 3 trots att vi inte har fattat några sådana beslut här i kammaren. Jag tror inte på den strävan som försvarsministern säger sig ha om att hålla riksdagen fortlöpande informerad i den här frågan. Jag tror inte att den revision som skall komma fram i mars 1996 kommer i lagom tid för att förhindra att nästa försvarsbeslut, som skall fattas hösten 1996, låses upp kring ett fortsatt JAS-projekt.

Detta är en så stor del av den totala kakan. Den skall vi ju dessutom minska – eller hur, försvarsministern? Det tror jag att vi är överens om. Om vi skulle ge oss in i en fortsättning av det här projektet har vi just inga pengar kvar till något annat. Jag vet ju att planering inom det här området tar lång tid. Vi kan inte fatta beslut om detta sommaren 1996. Det är alldeles för sent. Vi måste ta upp den här diskussionen nu om vi skall få någon respekt för demokratin.

Anf. 3 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s)

Fru talman! Jag vill inledningsvis säga att det måste vara ett missförstånd här, eller också uttryckte jag mig litet otydligt i mitt svar. Jag tror att Gudrun Schyman och jag är överens när det gäller den demokratiska punkten. Det är i denna kammare som de politiska besluten om JAS skall fattas. Det är så självklart för mig som demokrat att vi inte ens behöver diskutera den frågan.

Vad jag avsåg med mina formuleringar var att besluten måste ligga i denna kammare. Jag kommer att se till att besluten också skall ligga i denna kammare när det gäller säkerhetspolitik och försvarspolitik. Där måste jag ha uttryckt mig litet dunkelt. Jag gav t.o.m. beröm till Gudrun Schyman för att ha initierat denna debatt. Visst behöver vi diskussion. Vi behöver diskussion om JAS och om försvarspolitiken. Vi är äntligen på väg att få en försvars- och säkerhetspolitisk diskussion i Sverige. Det har vi saknat under väldigt många år.

Som Gudrun Schyman väl känner till har jag också valt att uttrycka min kritik och oro över JAS-projektet offentligt. Det har jag blivit kritiserad för i många sammanhang. Men jag har valt det därför att jag gärna vill att det skall kunna bli en offentlig granskning, och ett uppdrag till Riksrevisionsverket hade samma utgångspunkt. På den punkten vill jag rätta till missförståndet. Det är inte alls fråga om att man behöver diskutera var besluten skall fattas eller av vilka. Det är en självklarhet från min sida. Den punkten behöver inte diskuteras. Men visst behöver vi diskutera frågan i ett vidare sammanhang. Jag utgår också ifrån att vi också får en sådan vidare diskussion.

Min strävan är – sedan får Gudrun Schyman själv välja om hon tror på mina ord eller inte – att ge riksdagen maximal information om JAS-projektet. Det sker i den årliga redovisning som regeringen lämnar. Sedan har ju försvarsutskottet alla möjligheter att kräva in information.

Dessutom utgår jag ifrån att den parlamentariska försvarsberedning som arbetar, och där Gudrun Schyman har en representant som deltar i sammanträdena, också kommer att få den information som den anser att den behöver för att kunna ta ställning till JAS-projektets vidare öden.

Jag kan ge Gudrun Schyman rätt på en punkt när det gäller det hon sade i inledningen. Det är att jag är en varm anhängare av att viktiga samhällsbeställningar görs i svensk industri så långt det är möjligt med hänsyn till vårt EU-medlemskap. Jag tror att de beställningar som stora svenska verk – som på tele- och järnvägsområdena – har gjort hos stabila stora svenska företag har varit väldigt pådrivande och utvecklande för de företagen, samtidigt som vi har fått en bättre offentlig sektor.

Under mina sex år som industriminister var det en tes i min politik att denna samverkan skulle finnas. Det gjorde också att man kunde ställa hårda krav på utvecklingen.

När vi kommer in på JAS fordras det ändå en annan utgångspunkt, Gudrun Schyman, och det är försvarets behov. Vi kan aldrig bortse ifrån att vi i Sverige är fast beslutna att ha ett starkt och modernt försvar. Med den utgångspunkten hävdar vi dessutom att vi skall bibehålla vår militära alliansfrihet.

Vi har också hittills varit överens om att vi skall ha ett modernt flygvapen. Skall man ha ett flygvapen fordras det att man har några flygmaskiner i det flygvapnet.

För 15 år sedan fattades beslutet om detta projekt i denna kammare. Det gjordes därför att vi då ansåg att den svenska industrins projekt var det vi skulle satsa på. Det är alltså 15 år sedan vi fattade det beslutet.

Att det säkerhetspolitiska läget inte bara har förbättrats utan starkt förändrats så att vi i dag inte har någon militär hotbild mot Sverige betyder inte att vi inte skall ha ett starkt och modernt försvar. Som jag ser det skall vi också ha ett flygvapen, och då måste vi också ha ett flygplan.

Min förhoppning för det svenska försvaret, för svensk industri och för Sverige som nation är att Sverige klarar att framställa detta flygplan enligt planerna i de kontrakt som har tecknats.

Ingen kan med säkerhet i dag säga hur Sveriges säkerhetspolitiska situation ser ut om 10–15 år. Det vet varken jag eller Gudrun Schyman i dag. Däremot vet vi att det tar lång tid att utveckla och anskaffa ett nytt stridsflygplan som det svenska flygvapnet behöver. Vi har redan förbrukat 15 år innan vi har fått projektet i hamn.

Från det ursprungliga beslutet att satsa på ett nytt svenskt flygplan tar det 15 år tills den första divisionen är operativ. När det gäller JAS innebär det att den första divisionen med 1981/82 års beslut i grunden blir operativ först 1997. JAS 39 Gripen kommer därefter att vara operativ under 20–30 år.

Vi kan alltså inte se kortsiktigt på ett flygplan. Det går inte. Vi kan inte låta de säkerhetspolitiska förändringarna i vårt närområde eller i världen påverka vårt behov av materiel till ett starkt svenskt försvar. Vi måste ligga betydligt längre fram i tiden. Vi måste vara långsiktiga.

Anf. 4 GUDRUN SCHYMAN (v)

Fru talman! Jag har förståelse för att man inte kan göra materielbeställningar utifrån en säkerhetspolitisk analys på kanske tre år. Det förstår jag, försvarsministern. Men jag vill säga några saker.

För det första rådde det inte enighet om att vi skulle göra denna satsning i Sverige. Vänsterpartiet var emot detta från början. Vi hävdade då liksom nu att Sverige skall vara ett alliansfritt land, men vi trodde inte att det hängde på ett flygplan, och framför allt inte på denna typ av flygplan. Vi tror det ännu mindre i dag.

Jag tycker nog att allting talar för att vi har fått rätt. Sverige är fortfarande ett alliansfritt land. Jag hoppas att försvarsministern och jag skall hjälpas åt att se till att det fortsätter att vara det, trots andra hotbilder som inte direkt är militära utan snarare politiska mot detta i dag rådande faktum.

Men man måste någon gång, menar jag, kunna erkänna att man har gjort fel. Man måste kunna erkänna att man har gjort fel bedömning av det säkerhetspolitiska läget och framför allt att man har gjort fel bedömning av vad som krävs för att upprätthålla en alliansfrihet i dag och framöver.

Det finns väl ändå ingenting som tyder på att Sveriges alliansfrihet står och faller med JAS-projektet, försvarsministern? Att JAS-projektet faller har vi sett – att flygplanen ramlar ned – men att Sveriges alliansfrihet skulle hänga på om vi går in i delserie 3 av JAS-projektet har jag väldigt svårt att tänka mig.

Jag vill också säga att den framförhållning som finns inom denna typ av samhällsbeställningar, framför allt vad gäller försvarsindustrin, gör att planeringen för den kommande delserien redan är i gång. Det vet också försvarsministern. Frågan är hur mycket pengar som har satsats trots att besluten inte är fattade.

Jag menar att den tidtabell som försvarsministern har målat upp inte håller om vi skall vara realistiska. Det skall ha gjorts en revision med alla papper på bordet den 30 mars 1996, och ett försvarsbeslut skall fattas hösten 1996. Man har sommaren på sig att fatta beslut. Om vi skall kunna fatta ett realistiskt beslut i just denna fråga inom ramen för försvarsbeslutet 1996 måste vi ta ställning till JAS-projektets vidare öden och äventyr betydligt tidigare. Annars är det icke trovärdigt. Annars blir den demokratiska insynen, kontrollen och beslutsfattandet bara ett spel för gallerierna. Det tycker jag som demokrat inte om. Jag hoppas att inte heller försvarsministern tycker om det.

Anf. 5 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s)

Fru talman! Vi får inte bortse från en sak, Gudrun Schyman. Det är att JAS-beslutet fattades av mycket breda majoriteter i Sveriges riksdag. Dessutom var det ett riksdagsval emellan besluten. Det fattades

beslut 1981, det var riksdagsval 1982, och sedan kom JAS-beslutet. Man får inte skriva om historien. Det *var* en mycket stark majoritet i Sveriges riksdag som för 15 år sedan fattade JAS-beslutet.

Jag vill återigen trycka på det jag sade i mitt svar. Jag hoppas att vi skall få JAS-projektet i hamn. Jag har flera gånger sagt så här: Om vi väl har tagit JAS i båten skall vi ro JAS i hamn. Det är ett intresse för det svenska försvaret. Om försvaret skall ha ett flygvapen måste det finnas ett flygplan. Vi kan inte ha ett flygvapen om vi inte har något att flyga med.

Vi *skall* ha ett starkt och modernt försvar, som kan försvara Sveriges oberoende och vår frihet och som också kan medverka i internationella fredsbevarande operationer.

De två gamla hörnstenarna för det svenska försvaret är att vara ett folkförsvar som ålägger alla människor uppgiften att försvara sitt land och att vara ett totalförsvar, där vi ser viktiga uppgifter för det civila försvaret. I dag är ju de civila hoten nog så allvarliga som de militära hoten. Men vi har också fått en tredje viktig utgångspunkt, nämligen försvarets internationalisering. Vi måste se på dessa frågor långsiktigt.

Gudrun Schyman har inte hävdat att man skall avbryta projektet, men det finns ändå i hennes inlägg en kritik mot att regeringen och riksdagen nu fullföljer ett demokratiskt beslut som fattats med breda majoriteter om att bygga delserie 1 och delserie 2.

Riksdagen har beslutat att utveckla ett svenskt flygplan och beställa sammanlagt 140 flygplan i delserie 1 och 2. Därefter har svenska staten skrivit avtal med industrin om att utveckla och tillverka dessa 140 plan.

För mig är ett avtal ett avtal. Det skall hållas både av IG JAS och av staten. Det har uppstått förseningar som delvis är orsakade av de två haverier som drabbat projektet. De två haverierna är inte tillräckligt skäl för att säga upp kontrakten från statens sida. Däremot kan försenade leveranser innebära att industrin skall betala ett vite, och den frågan får Försvarets materielverk hantera.

Vi får vara klara över att ett avbrytande, som en del förespråkar i debatten, skulle vara förenat med oerhört stora kostnader för staten, samtidigt som det svenska försvaret inte får det stridsflygplan som man behöver för det framtida försvaret. I ett sådant läge måste vi ställa oss frågan varifrån vi skall ta det nya flygplanet, om vi inte skall fullfölja JAS-projektet.

Förseningarna i dag är av tre slag. Den första förseningen uppkom vid utvecklingen av flygplanet. Det är en försening om cirka tre år i förhållande till den ursprungliga tidsplanen. Den andra förseningen uppkom vid leveransen av delserie 1, och den förseningen rör sig om cirka ett och ett halvt år. Den tredje förseningen har samband med organiserandet av den första flygdivisionen, och den är på cirka ett år.

Slutligen för Gudrun Schyman in frågan om när JAS-besluten skall fattas. Det var bra att hon gjorde det, eftersom jag då får tillfälle att lämna uppgifterna om detta.

Höstens försvarsproposition, som man nu med Försvarsberedningens hjälp lägger grunden för, skall ligga på riksdagens bord när riksdagen öppnas i oktober detta år. Av den propositionen kommer bl.a. för-

svarsmaktsstrukturen att framgå, med inriktning på det antal flygdivisioner som skall finnas i framtiden. Detta ger givetvis en fingervisning åt både Försvarsmakten och industrin om det antal Gripenflygplan som kan komma i fråga totalt.

Redan i höst kommer riksdagen alltså på sitt bord att få en proposition med uppgifter om försvarsmaktsstrukturen varav kommer att framgå antalet divisioner. Bakvägen kan man då räkna ut vilket antal flygplan som detta kommer att kräva. Det krävs 140 flygplan för bemanningen av 8 flygdivisioner. Vill vi gå utöver antalet 8 flygdivisioner, behöver vi alltså ett antal nya flygplan.

Det formella beslutet om en fortsatt anskaffning av fler än de hittills kontrakterade 140 flygplanen avses skola fattas i samband med totalförsvarsbeslutet hösten 1996. Det är dock riktigt, som Gudrun Schyman har sagt, att det kommer ett beslut redan i höst om divisionerna. Med den utgångspunkten kan vi säga om vi klarar oss med 140 plan eller om vi måste gå vidare.

Om vi inte vill fullfölja med ett svenskt plan vid ett större antal divisioner än 8, kommer nästa fråga: Varifrån tar vi de nya flygplanen? Om detta har jag en hel del att säga, men nu är min taletid slut.

Anf. 6 GUDRUN SCHYMAN (v)

Fru talman! Jag är medveten om att det fanns en stark majoritet bakom besluten både om delserie 1 och om delserie 2. Jag ifrågasätter inte det, men jag beklagar att det var så många som tyckte så fel vid samma tidpunkt. Vi tyckte någonting annat i Vänsterpartiet. Jag respekterar naturligtvis de demokratiskt fattade besluten, men det som jag nu diskuterar är inte de plan som redan är beslutade och under produktion, utan när vi skall fatta beslutet om delserie 3. Eller enligt min uppfattning rättare sagt: Hur skall vi så snabbt som möjligt kunna ge så tydliga signaler som möjligt om att det inte blir något mer, att vi varken vill eller har råd med denna typ av miljardrullning?

Försvarsministern och jag har på den punkten olika uppfattningar. Jag anser inte att det är oförenligt att hävda Sveriges alliansfrihet och en kraftig minskning av och besparing på det militära försvaret inklusive ett stopp för fortsatt JAS-produktion. För mig är ett fortsatt alliansfritt Sverige och ett starkt bantat och på sikt avvecklat militärt försvar, vilket också innebär att det inte blir några fler JAS-plan, fullt förenliga ståndpunkter. För mig går detta utmärkt väl ihop, utifrån en seriös analys av det säkerhetspolitiska läget, inklusive det ekonomiska läget i Sverige och dessutom medräknat vad en majoritet av den svenska befolkningen anser i den här frågan.

Jag skulle slutligen vilja ställa några ytterligare frågor till försvarsministern. Hur mycket pengar tror försvarsministern, med tanke på hur man arbetar med sådana här långsiktiga projekt, redan har gått åt till utveckling av delserie 3, som vi här ännu inte har beslutat om?

Det har när den här frågan har varit uppe tvistats om detta i medierna, och en hel del material är hemligstämplat, vilket försvårar den demokratiska insynen och kontrollen, även för den som sitter i försvarsutskottet. Detta känner också försvarsministern till. Vilken uppskattning,

utifrån hur man arbetar och de signaler som man har fått, gör försvarsministern av storleken av de summor som redan har gått förlorade?

Jag skulle också vilja ha ett svar från försvarsministern på följande fråga: Skulle det inte vara möjligt att flytta fram beslutet om JAS-projektet, så att vi förlägger det samtidigt med det beslut som vi skall ta i höst om storleken på divisionerna? Det vore väl rimligt. Säger vi att vi inte skall ha fler flygdivisioner, eller i varje fall inte så många, är det väl rimligt att vi i samband med det ger klara besked om JAS. Vi skall i vårt signalsystem inte ge fel signaler till industrin. Då kan den – förhoppningsvis – i god tid veta att den har att rätta sig efter en situation som innebär att vi inte satsar mer pengar på detta slösande projekt.

Anf. 7 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s)

Fru talman! Jag håller inte med Gudrun Schyman när hon här använder uttrycken "slöseri" och "miljardrullning". Det ger ett sken av att detta är utom all kontroll. Så är det faktiskt inte. Men riksdagen var för 15 år sedan medveten om att detta skulle kosta en hel del miljarder. Vi har fått en fördyring, som jag har varit kritisk emot och även har pekat på, och jag har givit Riksrevionsverket i uppdrag att verkligen gå igenom orsaker och anledningar och att se på hela JAS-ekonomin.

Men om vi som utgångspunkt har, Gudrun Schyman, att vi i Sverige skall ha ett starkt försvar för vår frihet och vårt oberoende, måste vi lägga ned en hel del pengar på försvaret. Det är ofrånkomligt. Då måste vi också se till att våra pojkar och flickor är vältränade och att vi har en god materiel. Vill vi dessutom ha ett flygvapen – jag återkommer återigen till det – och anskaffa ett flygplan, kostar det pengar.

Vi kan dessutom inte anskaffa ett flygplan på nolltid. Vi kan alltså inte beställa ett flygplan från den ena dagen till den andra. Det tar längre tid. Försvarsministern kan inte i samma stund som molnen börjar hopas vid Sveriges gränser och det blir oro i Europa ringa upp flygplansindustrin och säga: Kan ni leverera tio flygplan i morgon? Det går inte till så, utan det är som i allt annat materielanskaffande fråga om en långsiktighet.

Detta är naturligtvis ett problem. Då är frågan: Har försvaret redan börjat planera för delserie 3? Då måste utgångspunkten vara den att riksdagen 1992 har beslutat att försvarsmakten skall planera för 16 flygdivisioner. Det finns alltså ett riksdagsbeslut på detta. De hittills fattade besluten om 30 plus 110 Gripenflygplan räcker till 8 divisioner, hälften av vad riksdagen redan har beslutat om.

Försvarsmakten har också fått direktiv från riksdagen att planera för tio år framåt. Därför är det helt naturligt att Försvarsmakten i sina planer efter 1997 också tänker framåt. Det är fråga om en formell framförhållning. Men Försvarsmakten är helt på det klara med att den har JAS-ramen att hålla sig inom.

Det finns alltså inga beslut träffade om delserie 3. Fattas bara annat! De besluten skall tas i denna kammare. Däremot vet vi att ett antal miljoner har lagts ned på forskning och studier som tillhör eller är i närheten av JAS-projektet, vid sidan av ramen, och om det debatterade

vi i Sverige för ett par månader sedan. Jag har då sagt att det med hänsyn till att JAS har en egen ram och med hänsyn till den diskussion som pågår om fördyringarna naturligtvis är väldigt viktigt att både Försvarsmakten och andra som arbetar med JAS-projektet är utomordentligt försiktiga med att fatta några beslut som går utanför JAS-ramen och som går händelserna i förväg.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1994/95:87 om laboratorieprover

Anf. 8 Socialminister INGELA THALÉN (s)

Fru talman! Chris Heister har frågat mig vilka myndighetskrav som bör gälla rörande kontroll av medicinsk laboratorieverksamhet och vilka åtgärder som jag avser vidta för att tillse att elementära krav på kvalitets- och kompetenskontroll i medicinsk laboratorieverksamhet kan upprätthållas.

Till att börja med vill jag framhålla att svensk hälso- och sjukvård skall kännetecknas av en god kvalitet. Patienterna skall kunna känna sig trygga, och patientsäkerheten skall vara hög i vården.

Det finns formella system för att säkerställa en viss nivå på hälso- och sjukvårdens kvalitet. Till dessa hör bl.a. utbildningssystemet, legitimations- och behörighetsbestämmelserna, Socialstyrelsens tillsynsarbete, Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd och sjukvårdshuvudmännens förtroendenämnder. Kvalitet och säkerhet inom vården kan emellertid inte enbart upprätthållas genom tillsyn av statliga myndigheter. Varje vårdgivare måste också på egen hand kontrollera att verksamheten uppfyller kraven på kvalitet och säkerhet. Det ställs också formella krav på att så sker. Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter om kvalitetssäkring inom hälso- och sjukvården. Enligt dessa skall kvalitetssäkring bedrivas systematiskt och fortlöpande, och arbetet skall dokumenteras. Resultatet skall fortlöpande återföras till alla som deltar i vård- och behandlingsarbetet. De system som redan finns är värdefulla men behöver kompletteras och utvecklas.

Det har tillsats en arbetsgrupp inom departementet som skall ta fram underlag och lämna förslag till en samlad reglering av tillsynen över hälso- och sjukvården.

I detta arbete kommer frågan om tillsynen över medicinska laboriatorier att behandlas. Arbetsgruppen skall bl.a. utgå ifrån att Socialstyrelsen skall ha ansvaret för statens tillsynsarbete inom hälso- och sjukvården och att samma krav på kvalitet och säkerhet skall gälla oavsett om verksamheten bedrivs i enskild eller offentlig regi.

Arbetsgruppen analyserar bl.a. ett system där Socialstyrelsen genom en anmälningsskyldighet skall få kännedom och information om verksamheten. Arbetsgruppen överväger också att föreslå förbättringar när det gäller styrelsens möjligheter att ingripa mot sådan verksamhet som uppvisar allvarliga brister ur patientsäkerhetssynpunkt.

Arbetsgruppen skall presentera ett förslag som leder till att ett grundläggande regelsystem skapas som förstärker tillsynen och säkerställer en god kvalitet och en hög patientsäkerhet inom hälso- och sjukvården. Ett sådant regelsystem kommer då också att omfatta medicinsk laboratorieverksamhet. Jag vet att arbetsgruppen också överväger att förstärka kraven på att vårdgivarna skall bedriva internkontroll av kvalitén och säkerheten i verksamheten. Arbetgruppens arbete skall vara avslutat den 31 maj i år. Min avsikt är att en proposition skall kunna föreläggas riksdagen efter sedvanlig remissbehandling.

Det finns just för laboratoriebranschen också andra initiativ för att kunna tillgodose säkerheten i verksamheten. Sjukvårdshuvudmännen har tillsammans med företrädare för läkare och laboratorieassistenter och med Socialstyrelsens och Smittskyddsinstitutets stöd bildat en organisation – SEQLA – som systematiskt analyserar kvalitet genom att sända ut prover till anslutna laboratorier och analysera hur varje enskilt laboratorium förhåller sig till ett känt faktiskt utfall av proverna. SEQLA kan komma att spela en viktig roll för säkerheten och kvalitén framöver.

Det drivs också en frivillig verksamhet för ackreditering av medicinska laboratorier genom SWEDAC. Verksamheten tillkom på initiativ av företrädare för berörda laboratorier och bedrivs i samarbete med de olika specialistföreningarna inom Läkaresällskapet. SWEDAC:s verksamhet regleras i lagen om teknisk kontroll och omfattar de europeiska standarderna för kvalitetssäkring av laboratorier, certifierings- och besiktningsorgan som krävs enligt EG-direktiv. Laboratorieackreditering innebär en systematisk och återkommande kontroll av laboratoriets tekniska kompetens för varje använd provningsmetod. Vidare krävs att laboratoriet har ett sammanhållet kvalitetssystem, att använda metoder är verifierade och tillämpliga, att ingående utrustning är provad etc. Även personalens kompetens kontrolleras. Medverkan i SEQLA-programmet eller motsvarande internationella program är obligatoriskt för ackrediterade laboratorier. Ackreditering innebär att man på plats går igenom alla kvalitetsaspekter på laboratoriet. Vissa sjukvårdshuvudmän ställer krav på ackreditering vid upphandling av laboratorietjänster. För närvarande är ett tjugotal sjukvårdslaboratorier ackrediterade, och ytterligare ca 50 ansökningar är under behandling.

Vilka av dessa initiativ som ger bäst effekt och om de bör göras obligatoriska hoppas jag kunna få en bild av genom de fortsatta granskningsoch utvärderingsinsatser som görs i samarbete mellan Socialstyrelsen, SPRI, sjukvårdshuvudmännen, SWEDAC och yrkeskåren. Det är i dag för tidigt att binda sig för den ena eller andra åtgärden.

Arbetet med att säkerställa kvalitet och säkerhet i hälso- och sjukvården som helhet är ett komplicerat arbete. Huvudaktörerna har under de senaste fyra åren gjort stora insatser för att komma vidare. Socialstyrelsen, Landstingsförbundet, SPRI och SWEDAC i nära samverkan med läkar- och sjuksköterskeorganisationerna har kommit en bra bit på väg. Bl.a. mot bakgrund av att det i dag finns fler aktörer inom hälso- och sjukvården än tidigare och att kraven på kostnadseffektivitet blir

allt större måste det pågående arbetet med att systematisera kvalitetssäkringsarbetet prioriteras de kommande åren.

Anf. 9 CHRIS HEISTER (m)

Fru talman! Jag vill först tacka statsrådet för svaret.

För att ett laboratorium skall få analysera avloppsvatten kräver Naturvårdsverket att laboratoriet i fråga är ackrediterat enligt de strikta europeiska reglerna på området. Samma krav har Livsmedelsverket. Däremot har motsvarande formaliserade kvalitets- och kompetenskrav inte ställts på laboratorieverksamhet som direkt berör människors liv och hälsa och vars analysrapporter åberopas i rättsliga sammanhang, t.ex. i faderskapsmål, vad gäller drogmissbruk osv. Detta innebär de facto att laboratorier som arbetar med så känsliga prover som HIV-test, faderskapsbestämning och liknande saknar myndighetskrav på kvalitetssäkring. Det är bakgrunden till mina frågor till statsrådet.

Socialstyrelsen har, som statsrådet också säger, utfärdat föreskrifter om kvalitetssäkring inom vården. Dessa är allmänna – inga specifika föreskrifter finns alltså – och något krav på att en utanförstående och från sjukvården fristående part gör en kvalitets- och kompetensprövning finns inte. Inte heller pekar Socialstyrelsen i dessa föreskrifter på att sådana organ finns för prövning, även om Socialstyrelsen inte kan ställa formella krav på ackreditering.

Av svaret framgår också att socialministern är uppmärksammad på detta förhållande och att arbete för att ändra lagstiftningen pågår.

Redan den förre sjukvårdsministern arbetade med dessa frågor. För ett år sedan övervägdes denna fråga i departementet med sikte på en proposition om ändrad lagstiftning under hösten 1994. Det framgick av ett betänkande som var upp till behandling under våren 1994.

Nu redovisar statsrådet att den arbetsgrupp som *hon* tillsatt skall vara klar först den 31 maj och att dess resultat sedan skall remissbehandlas. Först därefter kan en proposition bli aktuell. Jag anser att detta dröjsmål är mycket olyckligt. Jag vill därför uppmana socialministern att skyndsamt behandla detta ärende och samtidigt fråga när hon har för avsikt att lägga fram ett förslag till riksdagen. När kan vi förvänta oss en proposition i denna fråga?

Att det finns ett behov av en kvalitetssäkring av hälso- och sjukvården är helt uppenbart. Trots att det, som jag sagt, inte finns formella föreskrifter för kvalitetssäkring har många laboratorier vänt sig till SWEDAC, som ansvarar för det europeiska systemet för kvalitetssäkring. SWEDAC är en statlig myndighet som genom lag är utsedd att genomföra den nationella ackrediteringen.

Redan har, som statsrådet också redovisar, ett tjugotal laboratorier uppfyllt de höga kraven för ackreditering. Det är t.ex. i Stockholmsområdet, som jag bäst känner till, Huddinge sjukhus, Karolinska sjukhuset, Södersjukhuset samt de privata laboratorierna Calab och Medilab. Många fler är på gång.

I svaret pekar statsrådet också på den organisation, SEQLA, som bildats av bl.a. Socialstyrelsen och sjukvårdshuvudmännen. Det som oroar mig är att svaret andas ett motsatsförhållande mellan SWEDAC

och SEQLA. Som jag ser det är de inte jämförbara, och därför kan inte heller ett val antingen–eller göras mellan dem.

Det skall ställas höga krav på kvalitetssäkring av svensk hälso- och sjukvård, och då kan inte kraven vara lägre än de som ställs inom det europeiska systemet. Det viktiga med denna typ av kvalitetssäkring är att den utförs av tredje part – något som Naturvårdsverket och Livsmedelsverket uppenbarligen fäster stor vikt vid.

Riksdagens revisorer har vid flera tillfällen pekat på brister i Socialstyrelsens tillsyn. I den rapport som kom för mer än ett år sedan förde man fram att det behövdes en funktion som bevakar och utvecklar sjukvårdens kvalitet, framför allt utifrån patienternas säkerhet och rätt till god vård. Denna funktion borde, enligt Riksdagens revisorer, arbeta självständigt och med högt kvalificerad personal.

Av gårdagens Expressen framgår det att Riksdagens revisorer i ytterligare en rapport, som kommer om någon vecka, är kritiska mot det sätt på vilket Socialstyrelsen arbetar. Det borde vara en självklarhet att minst samma stränga krav som ställs på laboratorier som analyserar avloppsvatten ställs på medicinska laboratorier, som direkt berör människors liv och hälsa.

Anf. 10 Socialminister INGELA THALÉN (s)

Fru talman! Får jag först beröra det som Chris Heister säger om tidsaspekten. Det arbete som genomfördes under den förra mandatperioden, där avsikten var att resultatet skulle bli en proposition, täckte dess värre inte just den samlade tillsynen över offentligt, privat och fältet mellan offentligt och privat. Av det skälet ansåg jag att det var nödvändigt att det också gavs ett uppdrag att se över spannet mellan offentligt-privat och även själva upphandlingen av tjänster inom hälso- och sjukvård, oavsett om upphandlaren är en privat eller en offentlig vårdgivare. Det arbete som nu pågår kommer alltså att gälla hela verksamhetstillsynen över både den offentliga och den privata vårdgivande verksamheten och det fält som finns däremellan. Jag tycker att det är viktigt.

Jag tror att Chris Heister läser in mer i svaret än vad som står där. Det finns inte något motsatsförhållande mellan å ena sidan SEQLA:s verksamhet och å andra sidan SWEDAC:s verksamhet. Det framgår av mitt svar att jag tycker att man skall analysera på vilket sätt de olika delarna kan samverka med varandra. Det jag är angelägen om att framhålla är att Socialstyrelsens tillsyn bygger på en aktivitet från alla som arbetar inom vården. Det skall alltså finnas ett system som innebär en medverkan från alla som arbetar inom hälso- och sjukvård. Sedan skall man självfallet utifrån granska att arbetet görs på ett bra sätt.

Jag tycker också, vilket framgår av mitt svar, att det oavsett myndigheters tillsyn, ackreditering och alla andra kontrollsystem, inom en verksamhet som hälso- och sjukvård, där så oerhört många aktörer är inblandade, måste finnas ett kvalitetstänkande i vardagen, där var och en av personalen känner ett ansvar. Det måste också finnas ett system i vardagsarbetet som underlättar en sådan kvalitetssäkring. Jag är övertygad om att man genom både det uppdrag som nu ligger och det arbete

som pågår inom bl.a. SWEDAC kommer att kunna medverka, var och en med sina delar, till en god kvalitetssäkring inom den samlade hälso- och sjukvården.

Anf. 11 CHRIS HEISTER (m)

Fru talman! När det först gäller tidsaspekten har jag inte haft samma möjlighet som de som sitter i socialutskottet att följa detta dag för dag och närmare se vad som har hänt. Men enligt det betänkande som jag har tagit del av framgick det av statssekreterarens föredragning för socialutskottet att det man prövade när det gällde förberedelsen för denna proposition var att verksamheten skulle vara neutral, oavsett huvudman för hälso- och sjukvården. Jag fick inte något besked från statsrådet om när vi i riksdagen kan förvänta oss en proposition i denna fråga. Jag hoppas att statsrådet kan skapa klarhet i denna del.

När det sedan gäller diskussionen om möjligheterna att få kvalitetssäkring utförd av tredje part, tror jag att detta är angeläget. Jag är glad att statsrådet nu säger att det inte finns någon motsättning mellan SEQLA:s verksamhet och SWEDAC:s verksamhet. Jag anser att det är angeläget att vi i Sverige inte har lägre krav än de krav som är uppställda i EU på detta område. Jag tror att det finns en hel del att göra i denna del.

Sedan säger statsrådet att alla som arbetar inom hälso- och sjukvården naturligtvis skall arbeta med kvalitetssäkring. Självklart skall det vara så. Jag förutsätter att alla som arbetar inom hälso- och sjukvården gör ett så bra arbete som möjligt. Men det ligger naturligtvis en styrka i att ha en kvalitetssäkring enligt nationella och europeiska normer, och det är en styrka för sjukvården att man får det genom prövning av en fristående tredje part. Att så är fallet framgår ju av att verksamheterna själva frivilligt har vänt sig till SWEDAC för att få den här möjligheten. De har tyckt att de möjligheter som funnits genom dagens lagstiftning inte har varit tillräckliga.

Det som oroar mig är dock inte de som frivilligt gör detta utan vad som händer med dem som inte söker denna prövning och denna ackreditering. Det är därför betydelsefullt att man ser till detta i det framtida kvalitetsarbetet.

Det har ju varit en tradition i Sverige, och jag tror att det också har visat sig i den lagstiftning vi har haft, att sjukvården utför sin egen kvalitetssäkring. Det har inneburit att man inte behövt ha den här typen av externa organ som ser över verksamheten.

Det som också gör mig orolig är att jag i tidningskommentarer ser att Socialstyrelsen nästan ser den här verksamheten som någon form av konkurrens som man inte riktigt tycker om. Jag tror att det vore bra för Socialstyrelsen, och också för Socialdepartementet, om man insåg betydelsen av att man har fristående, oberoende parter som granskar sjukvården med kvaliteten som utgångspunkt. Detta har också Riksdagens revisorer flera gånger fört fram till riksdagen, och de har också visat på vilka vägar man kan gå för att uppnå det.

Jag ser det alltså som oerhört betydelsefullt, och jag kan inte förstå att avloppsvatten anses vara viktigare än laboratorieprover som handlar om människors hälsa och liv.

Anf. 12 Socialminister INGELA THALÉN (s)

Fru talman! Jag skall först svara på frågan om vilken tid propositionen kan väntas. Arbetsgruppen är nu klar, och i slutet på maj skall vi skriva ett förslag och se till att det kommer ut på remiss. En hygglig bedömning vore att man i bästa fall skulle kunna komma med en proposition till riksdagen under senare delen av hösten. Det är i alla fall den inriktning jag har. Sedan får man ta hänsyn till remissarbetet. Beroende på omfattningen av förslagen kan man naturligtvis komma att behöva kortare eller längre remissbehandling så att man får in synpunkter från remissinstanserna innan man skriver färdigt själva propositionen.

Dagens lagstiftning är inte tillräcklig, säger Chris Heister – nej, det är därför vi bearbetar det här och försöker komma fram med förslag för att få en heltäckande verksamhetstillsyn.

Jag vet inte vilka kommentarer Chris Heister har sett i tidningarna som skulle tyda på att det råder konkurrens mellan Socialstyrelsen, SWEDAC och övriga organisationer. Min uppfattning av det material jag har tagit del av är i stället att det i allra högsta grad finns ett önskemål om samverkan.

Sedan skall man komma ihåg när det gäller Socialstyrelsens verksamhetstillsyn och regionala tillsyn att det inom hälso- och sjukvården finns så oerhört många och omfattande verksamheter. Det är ju inte bara *en* verksamhet utan det är mycket omfattande verksamheter. Jag tycker kanske att det är litet orättvist att jämföra hivtest och avloppsvatten som om det inte funnits en föreskrift, dvs. en formell regel, när det gäller för medicinskt utbildad personal att ta ansvar för verksamhet på laboratorier. Dessa fungerar som regel precis som allting annat. Det ställs krav på den här personalen, så på den punkten finns det definitivt en tillsyn.

Avslutningsvis, fru talman, är jag övertygad om att många av de här samverkansfunktionerna kommer att kunna bli bättre, och det är i alla fall min avsikt att komma till riksdagen med ett förslag som skall lyfta fram kvalitetssäkring på ett sådant sätt att det stärker hälso- och sjukvården och patienternas säkerhet inom hälso- och sjukvården.

Anf. 13 CHRIS HEISTER (m)

Fru talman! Jag håller med om det statsrådet nu säger om behovet av samverkan, och jag hoppas också att statsrådet kan bidra till denna samverkan mellan olika organ, myndigheter och organisationer som arbetar på det här området. Hälso- och sjukvård är ju en omfattande verksamhet. Det är inte bara de medicinska laboratorierna som enligt vad jag förstår nu vänder sig till fristående organisationer, som t.ex. SWEDAC, för att få möjlighet och hjälp till kvalitetssäkring – det gör nu fler och fler verksamheter; t.o.m. vårdcentraler har vänt sig dit just

för att få den här möjligheten till kvalitetssäkring. Vi ser alltså att det finns uppenbara behov i denna del.

Det här är min sista möjlighet att framföra synpunkter till statsrådet i dag, och jag vill då säga att det är oerhört betydelsefullt att man har en fristående och utanförstående part som är med i kvalitetssäkringsarbetet. Självklart ligger det grundläggande ansvaret hos hälso- och sjukvården själv, men det är också oerhört viktigt och betydelsefullt att man får en utanförståendes syn. Det har också Riksdagens revisorer uttalat.

Jag har t.o.m. motionerat här i riksdagen – för drygt ett år sedan – om behovet av att inrätta en medicinalstyrelse, just för att åstadkomma den stora vetenskapliga och medicinska kompetens som en medicinalstyrelse skulle kunna ha. Jag tror alltså att det finns anledning att titta närmare på vad man kan göra för att kvalitets- och kompetenssäkra hälso- och sjukvården i den här delen och se till att vi får en god verksamhet, så att det inte förblir så som i dag, att det ställs hårdare krav när det gäller laboratorier som analyserar avloppsvatten än när det gäller laboratorier som analyserar hivtest. Det kanske är drastiskt att jämföra avloppsvatten och hivtest, men formellt är det faktiskt så, statsrådet.

Anf. 14 Socialminister INGELA THALÉN (s)

Fru talman! Eftersom det här är mitt sista inlägg skall jag inte polemisera. Jag vill då bara konstatera att Chris Heister och jag har litet olika uppfattningar om hur formalia skall tolkas.

När Chris Heister drar åt att SWEDAC skulle vara den enda oberoende instansen och säger att man kanske skulle tänka sig att inrätta en medicinalstyrelse får jag intryck av att Chris Heister inte uppfattar Socialstyrelsen som en part som skulle kunna granska hälso- och sjukvården. Det är den definitivt enligt min uppfattning. Inom Socialstyrelsen finns kompetens, förmåga och strategier. Vad Socialstyrelsen hittills inte har haft är en adekvat lagstiftning som kunnat förstärka dess roll. Det pågår alltså nu ett arbete som syftar till att åstadkomma det, så att man kan få en riktig verksamhetstillsyn – inte enbart en tillsyn som bygger på legitimerad personal, utan en verksamhetstillsyn som bottnar i en ordentlig lagstiftning. Då blir också den oberoende Socialstyrelsens granskning, i samverkan med andra, förstärkt, så att vi får en bra kvalitetssäkring inom hälso- och sjukvården.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1994/95:111 om väg 57 förbi Mölnbo

Anf. 15 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s)

Fru talman! Gudrun Lindvall har ställt följande frågor till mig:

1. Avser kommunikationsministern se till att opartiska MKB föregår beslut som ovan beskrivs i enlighet med EU-direktiv?

2.Hur kommer kommunikationsministern att hantera ett fall som ovan beskrivits där MKB av olika alternativ inte funnits innan beslut krävts från Vägverkets sida av kommunen?

3. Vilken vikt lägger ministern och regeringen vid det faktum att stora kultur- och naturvärden riskerar att spolieras vid ett vägbygge?

4. Avser ministern i dessa ekonomiskt kärva tider sätta ett tak för kilometerkostnaden för vägar som den ovan beskrivna?

Som Gudrun Lindvall säkert förstår kan jag inte kommentera det pågående arbetet med att ta fram en arbetsplan för väg 57 vid Mölnbo, eftersom detta är en myndighetsuppgift. Dessutom kan arbetsplanen så småningom komma att hamna på regeringens bord för slutligt ställningstagande, och därför kan jag inte nu ange hur regeringen kommer att agera vid en eventuell prövning av ärendet.

Gudrun Lindvalls fråga om miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) kan enklast besvaras genom en hänvisning till väglagen. Där anges att en miljökonsekvensbeskrivning skall upprättas och ingå i en vägarbetsplan innan den ställs ut för granskning. Denna regel står i överensstämmelse med det EU-direktiv som Gudrun Lindvall åberopar.

EU-direktiven anger dock inte att en MKB skall upprättas av någon som är opartisk, men ofta upprättas MKB i vägärenden av fristående konsulter. För att säkerställa att en MKB är upprättad på ett riktigt sätt finns dessutom i väglagen angivet att en MKB, innan den fogas till arbetsplanen, skall godkännas av länsstyrelsen.

Den planeringsprocess som ofta föregår upprättandet av en arbetsplan är inte reglerad i väglagen. Ofta bedrivs planeringen i olika skeden där detaljeringsgraden ökar ju närmare arbetsplaneskedet man kommer. Underlaget beträffande miljökonsekvenser blir också mer detaljerat allteftersom processen framskrider.

Indirekt kan delar av planeringsprocessen möjligen sägas vara reglerade genom att även miljöeffekterna av de olika huvudalternativ som bedömts i ett tidigare skede bör redovisas i den MKB som slutligen fogas till en arbetsplan.

Planeringsprocessen, som i vissa fall kan vara ganska lång, sker också i samverkan med andra berörda myndigheter och kommuner.

Ny- och ombyggnad av vägar leder till förändringar i landskapet. Barriärer uppstår, och nya vägsträckor gör intrång i känsliga natur- och kulturmiljöer. Människor reagerar mot detta.

Då är det viktigt att vi är ödmjuka och lyssnande och att det förs en dialog med de människor som bor där vägen skall dras fram och med andra som kanske använder området för promenader och utflykter. När vägen sedan planeras skall det ske så att den, utan att man gör avkall på säkerheten, gör minsta intrång i natur- och kulturmiljön.

Beslut om en arbetsplan medför ofta att alla ingående intressen inte kan tillgodoses fullt ut. En avvägning måste göras utifrån de regler som väglagen och naturresurslagen anger. Jag anser att miljökonsekvensbeskrivningar är ett viktigt underlag i denna prövning. En MKB möjliggör att en god bedömning av ett tilltänkt vägföretags effekter kan göras av de prövande myndigheterna och att berörda sakägare också kan få ett underlag för sina ställningstaganden. Genom en MKB kommer bl.a.

natur- och kulturvärden, som är viktiga intressen, att redovisas på ett sådant sätt att en avvägning mellan dem, vägintresset och andra intressen kan göras på saklig grund.

Jag anser att jag därmed har besvarat Gudrun Lindvalls tre första frågor.

Gudrun Lindvall frågar också om jag har för avsikt att sätta ett tak för kilometerkostnaden för vägar som den som har beskrivits i interpellationen.

Till att börja med får jag då konstatera att det i ett land som Sverige finns en stor variation i de naturliga förutsättningarna för att bygga vägar och att kostnaderna varierar högst betydligt mellan olika delar av landet för samma typ av väg. Kilometerkostnaden är också beroende av hur man väljer att avgränsa ett visst vägföretag. Kostnaderna för grundläggningsåtgärder varierar också kraftigt i olika delar av landet, liksom exempelvis behovet av broar för att passera vattendrag eller för andra ändamål. Jag gör därför den bedömningen att det inte är möjligt med en sådan begränsning som Gudrun Lindvall föreslår.

Därmed har jag inte sagt att kostnaden saknar betydelse. Den är en av flera faktorer som Vägverket måste beakta när en vägsträckning skall väljas.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla att det i första hand är Vägverkets ansvar att utreda, presentera underlag och fatta beslut om en arbetsplan och att verket därvid skall följa de regler som finns i berörd lagstiftning. Om arbetsplanen överklagas till regeringen kommer de synpunkter som då förs fram att prövas utifrån de olika regler som är tillämpliga.

Anf. 16 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Kommunikationsministern! Jag får tacka för svaret.

Det finns två anledningar till att jag har ställt den här interpellationen. Dels anser jag att det finns anledning att diskutera hur Vägverket hanterar en sådan här fråga, dels vill jag rikta kommunikationsministerns uppmärksamhet på ärendet, eftersom beslutet om den här vägsträckan – det handlar om en väg som skall passera Mölnbo samhälle – kommer att överklagas och därmed hamna på kommunikationsministerns bord.

Om vi skall börja tala om det principiella menar jag att Vägverket i det här fallet har agerat precis så som jag anser att man inte skall agera när det gäller en väg. Man har från början bestämt sig för vilket vägalternativ man vill ha. Ytterligare två alternativ har diskuterats. Så småningom har man klämt åt kommunen och sagt att om den bestämmer sig för det södra alternativet får den en väg – i annat fall vet man inte.

Under hela den här processen har det inte någon gång gjorts någon miljökonsekvensbeskrivning. Det beslut som Södertälje kommun så småningom har kunnat fatta har inte föregåtts av en miljöprövning. Det här har kritiserats från många håll, både formellt och informellt. Länsstyrelsen har kritiserat detta, eftersom man menar att den här handledningen medför att miljön inte kommer in på det tidiga stadium som är nödvändigt vid den här typen av vägsatsning. Vägverket har också ett

miljöråd där bl.a. Nils-Erik Landell ingår. Man har över huvud taget inte fått veta att den här finns, trots att det här är en väg som har diskuterats mycket. Man har t.ex. haft en folkavstämning i Mölnbo, eftersom den här vägen är så kontroversiell.

Det finns också många kritiska röster inom Vägverket som menar att bullret inte kommer att kunna hållas på rätt nivå. Man är också kritisk mot det sätt som ärendet har hanterats på.

Jag menar att om miljöaspekterna verkligen skall komma in på ett tidigt stadium och om de skall få väga tungt när det gäller vägar av det här slaget, måste miljökonsekvensbeskrivningen göras tidigt i processen. Den måste också beskriva de alternativ som diskuteras. I annat fall kommer miljöfrågorna alltid för sent in i planeringen. Så har det hela tiden gått till i Sverige. Miljökonsekvensbeskrivningar kommer in i vägprojekt när man redan har bestämt vilket vägalternativ som skall byggas. Jag menar att miljöaspekterna då inte kommer in där de skall komma in, nämligen i ett så tidigt skede att miljön ibland skulle kunna fälla utslaget för vilket alternativ vi skall välja.

Den föreslagna vägsträckningen för den väg vi nu diskuterar går över ett odlingslandskap som har riksintresse. Det är en gammal kulturbygd. På kartan är det markerat med "R" överallt. De arkeologiska utgrävningarna kommer att bli dyra.

Vägsträckningen går också rakt över ett sjösystem. Man skär av Lillsjön, som är en liten del av Långsjön. Det här är en av Sörmlands renaste sjöar. I EU har man sagt att efter 1988 skall det inte byggas några vägar över sjöar på det här sättet. Det skulle vara trevligt om Sverige redan nu kunde vara en föregångare i det avseendet, med tanke på att det i vårt land finns många stora sjöar som är av stort värde. Den sjön används faktiskt som dricksvattentäkt för många som bor runt omkring.

Jag menar att det här är en fråga för regeringen. Om Vägverket hanterar miljökonsekvensbeskrivningar på det här sättet får vi inte in miljöaspekterna där de skall in, nämligen tidigt i planeringsskedet. Jag skulle vilja fråga kommunikationsministern hur vi skall bete oss för att få in miljön, när Vägverket inte ser till att det finns miljökonsekvensbeskrivningar så pass tidigt att de som skall ta ställning, i det här fallet Södertälje kommun, kan ha miljökonsekvensbeskrivningen som en viktig del i bedömningen.

Anf. 17 LENNART DALÉUS (c)

Fru talman! Jag har all förståelse för att kommunikationsministern inte ger sig in i en diskussion i ett ärende som är föremål för myndighetsprövning. Jag delar dock Gudrun Lindvalls bedömning att just i det här fallet har hanteringen hittills varit sällsynt olycklig ifrån Vägverkets sida.

Man har inte heller gjort en tillräcklig uppskattning av de naturvärden som kommer att beröras av det alternativ som i det här projektet kallas för det södra alternativet. Det finns förvisso andra möjligheter att välja här. Inte minst kan man se över hur man kan förstärka och på

annat sätt göra så att den tidigare vägsträckningen kan behållas ovan eller under jord.

Återigen med all respekt för att kommunikationsministern inte tar ställning när det gäller det konkreta projektet, vill jag säga att sakfrågan ändock berör den allmänna hanteringen av miljökonsekvensbeskrivningar som vi också är en del av genom vårt medlemskap i EU. Jag har tidigare alltid hävdat att det som har skilt lagstiftningen inom EU från den svenska lagstiftningen var att miljökonsekvensbeskrivningen i den svenska hanteringen – före vårt medlemskap – ofta kom före det formella beslutet. Det är helt riktigt, men i realiteten kom miljökonsekvensbeskrivningen efter det reella beslutet. Detta var en olycklig ordning. Jag tyckte att det faktiskt blev mycket bättre genom vårt medlemskap i EU.

EU har nu under lång tid hävdat principen att miljökonsekvensbeskrivningen skall presenteras och värderas före det reella beslutet, inte bara före det formella beslutet. Då blir man litet undrande inför det här konkreta projektet. Det verkar vara så att åtminstone många viktiga delmoment i det reella beslutet är fastlagda i och med att kommunen yttrar sig och en del andra liknande händelser sker, utan att det finns någon miljökonsekvensbeskrivning.

För att hålla frågan på ett mera principiellt plan undrar jag när kommunikationsministern tycker att miljökonsekvensbeskrivningen skall föreligga som en del av underlaget i projekt av det här slaget – med hänsyn till svensk lag och vårt nuvarande medlemskap i EU – för att den skall anses finnas i tid för det reella beslutet. Jag menar faktiskt, fru talman, att en del i ett reellt beslut har fattats när en kommun yttrar sig över en förprojektering. Det är en del i ett reellt beslut. Sedan kan man alltid hävda att beslutet formellt fattas flera år senare, men det är en del i det reella beslutet.

Fru talman! Min konkreta fråga till kommunikationsministern är: När anser kommunikationsministern att miljökonsekvensbeskrivningen skall komma in i en process av det här slaget, som vi förvisso har del i?

Anf. 18 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s)

Fru talman! Jag kan inte kommentera det här ärendet. Jag är väl medveten om att det förmodligen kommer upp på departementets bord så småningom. Vi får då diskutera hanteringsordningen. Jag har emellertid det intrycket att Vägverket brukar föra en dialog under hela planeringsprocessen. Vad jag förstår så tycker inte interpellanterna att så har skett i det här fallet.

När det gäller Södertälje kommun är det faktiskt så att en kommun som tycker att den har fått ett dåligt underlag inte behöver ta ställning. Man kan vänta till dess att arbetsplanen ställs ut. Man kan faktiskt också överklaga ett fastställelsebeslut. Den möjligheten finns således redan i dag.

Så till Gudrun Lindvalls och Lennart Daléus principiella fråga, som jag tycker är oerhört intressant och viktig att resonera om. Den gäller hur planeringsprocessen skall se ut för att miljön skall bli en lika viktig faktor som t.ex. trafiksäkerhet och kostnader.

Sedan en tid tillbaka pågår en diskussion i regeringskansliet mellan Kommunikationsdepartementet och Miljödepartementet om att man skulle kunna ändra planeringsprocessen så att man i ett tidigare skede lägger fast en korridor inom vilken en väg skulle kunna byggas, och i det skulle man också lägga in miljökonsekvenserna. Man skulle då kunna föra in miljöfrågorna på ett övergripande sätt från början, trots att man ännu inte i detalj har fastslagit placeringen av vägen. Sedan skulle man naturligtvis allteftersom snäva in området. Det har diskuterats att man i så fall förmodligen behöver ändra miljöbalken och plan- och bygglagen. Arbetet är inte fullföljt ännu, men jag tror och menar att det är den väg man måste gå. Jag har ingen annan uppfattning än Gudrun Lindvalls och Lennart Daléus, att detta är en viktig del i en mera miljöinriktad planeringsprocess. Jag tror att det skulle vara möjligt att ändra på detta.

Anf. 19 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Kommunikationsministern! Först vill jag litet grand kommentera frågan om Södertälje kommun. I kommunen har man alltså fått veta att om man säger ja till det södra alternativet, så går Vägverket vidare endast med detta alternativ och kommer att genomföra det alternativet. Det innebär alltså att de andra alternativ som har funnits nu försvinner från planeringen. Det kommer också att innebära att det aldrig kommer att bli någon vettig miljökonsekvensbeskrivning för dessa alternativ. Jag menar att man har föregått miljökonsekvensbeskrivningen i och med att man nu har bestämt sig för ett alternativ. Miljökonsekvensbeskrivningen måste komma in på ett så tidigt stadium att de olika alternativ för en vägdragning som finns får miljökonsekvensbeskrivas.

Att göra en korridor och sedan så småningom snäva in är ju möjligt om de olika alternativen geografiskt ligger ganska nära varandra. Det gör de inte i det här fallet. De ligger på var sin sida om samhället, så korridoren skulle i det här fallet bli väldigt bred. En miljökonsekvensbeskrivning måste ta upp de olika alternativ som har presenterats för att man skall kunna se vilket alternativ som är det miljömässigt bästa.

Med tanke på EU finns det ledande miljöjurister som menar att miljökonsekvensbeskrivningar i dag kommer in för sent enligt EU-direktivet. Miljökonsekvensbeskrivningarna måste finnas innan de informella besluten fattas, dvs. när kommunen hörs och när Vägverket därmed låser upp planen betydligt mer än tidigare. Annars har inte dessa beslutsfattare någon möjlighet att ta med miljön som en viktig del i beslutsunderlaget.

I det här fallet är alternativen litet märkliga. Det skulle finnas en möjlighet att bygga en tunnel. Det är ett alternativ som Vägverket inte har tittat på. Miljökonsekvenserna med en tunnel skulle vara betydligt mindre. Vi skulle t.ex. slippa det bullerproblem som det södra alternativet, som man har valt, kommer att innebära. Dessutom skulle det blir betydligt billigare. I Huddinge och på Ekerö har man valt tunnelalternativet vid den här typen av vägar där miljökonsekvenserna har varit stora.

Även om detta är en myndighetsfråga är det viktigt att kommunikationsministern klargör att Vägverket även skall titta på tunnelalternativ, eftersom dessa ofta visar sig bli billigare i dag.

Det är riktigt att detta än så länge är en myndighetsfråga, men det är ändå politiker och i första hand kommunikationsministern som sedan får ta ansvar för det som sker. Det som kanske är ett dilemma när det gäller just Vägverket och myndighetsrollen respektive att vara minister för Kommunikationsdepartementet är att det ibland är svårt att komma in i processen när det skulle behövas. Jag kan förstå att det av en kommunikationsminister ibland kan upplevas som ett stort dilemma.

I det här fallet kommer ju frågan, som kommunikationsministern också har sagt, att hamna på regeringens bord. Men ändå: Om vi menar allvar med miljökonsekvensbeskrivningar så måste de komma in när fler alternativ diskuteras och inte, som i det här fallet, när två alternativ har försvunnit.

Anf. 20 LENNART DALÉUS (c)

Fru talman! Jag kan berätta att vi i dag här i riksdagen har haft ett möte med Globe – en parlamentarikergrupp inom EU som arbetar med miljöfrågor. Temat för mötet var just tillgång till miljöinformation. Man tyckte berättigat att Sverige ligger långt framme när det gäller tillgång till information för alla medborgare som vill sätta sig in i miljöfrågor, detta som en del i vår generella öppenhet.

Men det finns uppenbart saker som man kan rätta till, för att uttrycka det försiktigt. Det som kommunikationsministern säger om hur kommuner kan bete sig, nämligen att de kan låta bli att svara innan de fått mer material eller att de så småningom kan överklaga en arbetsplan, är naturligtvis riktigt. Men jag tycker ändå att den andra vägen måste vara den attraktiva, dvs. att se till att informationen finns tillgänglig så tidigt som möjligt även i de första förberedande stegen från de olika tunga aktörerna. Vägverket och berörda aktörer i andra sammanhang kan ju faktiskt ta fram en miljökonsekvensbeskrivning.

Många av oss vet ju att när stegen väl börjar tas från de olika tunga aktörerna – i det här fallet kommunen – börjar loppet ganska tidigt att vara kört, som det heter på svenska. Därför är det så viktigt att få in miljöinformationen på ett tidigt stadium.

Sedan låter det, fru talman, som ljuv musik när kommunikationsministern säger att det nu skall ske en samordning i dessa frågor mellan Kommunikationsdepartementet och Miljödepartementet, tydligen inte minst med avseende på lagstiftningen. Jag hoppas att jag kan glädja kommunikationsministern och underlätta arbetet litet genom att peka på att många av de ambitioner som hon redovisar icke ligger förborgade utan är väl öppna i den miljöbalk som faktiskt drogs tillbaka av den regering som kommunikationsministern är en del i. Det finns flera i denna kammare som icke kan yttra sig om saken men som väl känner till att det är på det sättet. Jag vet att mycket av det materialet kan komma till god användning så att säga rakt av i de förändringar som uppenbarligen kan komma till stånd på det här området. Jag hoppas

naturligtvis att också andra partier, som har sett till att balken inte finns kvar, medverkar i detta arbete.

Anf. 21 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s)

Fru talman! Vad kan vi göra åt detta alldeles speciella fall nu när det har gått så långt att det bara finns ett alternativ kvar? Ja, det man kan göra åt den här typen av arbetsplan när den kommer upp på regeringens bord är att upphäva den, om man tycker att den är dålig. Det är ju inte kört bara för att ett alternativ är valt. Men det är klart att det kräver ett underlag som är väl underbyggt från båda sidor, om man skall ta fram nya alternativ. Men det är inte första gången som regeringen upphäver den här typen av arbetsplaner. Det har ju förekommit tidigare. Därmed inte sagt att det skulle bli resultatet i det här fallet. Det får inte råda någon oklarhet om det, för jag har inte lovat någonting. Jag har åkt igenom Mölnbo många gånger, så jag vet faktiskt litet grand om hur samhället ser ut. Jag har t.o.m. räknat kassor på posten i Mölnbo, så jag vet precis var det ligger.

Sedan angående detta med flera korridorer säger Gudrun Lindvall att det är kört, eftersom man först måste välja alternativ. Men om man tillämpar principen, som jag talade om tidigare, med ett bredare ställningstagande, så kan man göra ett principval utifrån flera olika alternativ. Finessen är ju att man gör breda val i början och sedan snävar in. När det gäller förbifarter finns det många gånger ett sydligt eller nordligt alternativ. Då måste man naturligtvis också där ta principiell ställning och göra ett principval på grundval av miljökonsekvenser.

Till Lennart Daléus: Jag är väl medveten om att det finns mycket nyttigt i den återtagna miljöbalken. Det vore ju ganska dumt att inte använda det.

Anf. 22 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Kommunikationsministern! Att det lät som ljuv musik att man kan återta en arbetsplan kan jag inte undgå att säga. Jag skall ange några skäl till att det skulle vara lämpligt i just detta fall.

Det södra alternativet vid Mölnbo, som man alltså har tänkt sig, kommer att kosta 157 miljoner, exklusive kostnader för arkeologiska utgrävningar. Det finns en firma som heter Scandiaconsult som är expert på att bygga tunnlar. Den har räknat på vad det skulle kosta att bygga en tunnel. Det skulle i det här fallet kosta 44 miljoner kronor inklusive anslutning ca 60 miljoner kronor – siffran är något osäker, eftersom uträkningen har gjorts ganska snabbt. Men en av dem som har jobbat med den känner mycket väl till Mölnbo.

De alternativ som man har valt delar Långsjön och Lillsjön. Detta område har stora kultur- och naturvärden. Det är en gammal odlingsbygd, och det ligger precis på samma höjd som många gamla boplatser i Södertälje kommun gör. Detta är alltså en riktigt gammal kulturbygd.

Marken innehåller ganska mycket kalk. Det finns kalkbrott och marmorbrott i området, vilket gör att vi har en för Sverige – tyvärr – alltmer unik flora och fauna här. Det finns många växter som klarar sig

tack vare att den basiska berggrunden gör att man än så länge är förskonad från försurningen.

Det finns också mycket fjärilar, fladdermöss och insekter, också beroende på att det finns ett rikt biologiskt liv.

Vi vet att en väg påverkar djur- och växtlivet ganska mycket. Det blir ett mycket större utsläpp av kväveoxider, vilket gör att försurningen sätter fart. Det blir en övergödning som många av dessa växter inte klarar av.

Dessa värden måste börja värderas högt. Det här är ett landskap som håller på att försvinna i Sverige. Just när det gäller faunan måste vi verkligen se till att den här typen av miljöer får finnas kvar. Detta kan bli en av de refuger som finns för de hotade arterna, innan vi lyckas vrida samhället rätt igen så att försurningen kan hejdas.

Jag anser att tunnelalternativet borde ses över. Vid den uppvaktning vid Vägverket som den mycket aktiva gruppen i Mölnbo har gjort för att stoppa det andra alternativet presenterade man tunnelalternativet, men man möttes tyvärr av kalla handen. Vägverket menade att beslut i princip redan var fattat.

Jag vädjar verkligen till kommunikationsministern att se över det här noga. Beslutet kommer att överklagas, det vet vi. Jag tycker också att man från Vägverket måste börja att ta miljön på större allvar. Jag önskar att det miljöråd som finns på Vägverket fick mer råg i ryggen och fick göra sin stämma hörd.

Även Naturskyddsföreningen har varit ute i detta område. Många som har kunskap när det gäller både kultur och natur menar att hela området egentligen är av riksintresse. Man kan diskutera om inte hela området borde skyddas.

Jag får tacka för svaret. Jag tänkte överlämna en liten broschyr där det talas om hur området ser ut. Sedan får vi hoppas på en vidare hantering som – enligt min uppfattning –går åt ett positivare håll.

Anf. 23 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s)

Fru talman! Jag vill bara kort och avslutningsvis säga att det inom Vägverket pågår ett stort arbete om precis det område som Gudrun Lindvall beskriver. Man tar seriöst på miljöfrågorna. Vi skall veta att detta är ett verk med en lång och betongaktig historia. Men det pågår också en kulturrevolution inom detta verk. Vi skall vara medvetna om att det är som att vända en oljetanker, men, som sagt, den vändningen pågår.

Vi skall naturligtvis se mycket seriöst på arbetsplanen, när och om den så småningom kommer.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 24 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Lars Tobisson har frågat mig om regeringen kommer att arbeta för ett svenskt deltagande i EMU-processens tredje etapp och på vilket sätt detta i så fall kommer att ske.

Mitt svar är att regeringen redan arbetar för att kunna delta i den tredje etappen av EMU, men att detta sker på ett sätt som *inte binder* Sverige. Sverige har accepterat regelverket om EMU och deltar genom EU-medlemskapet i EMU:s andra etapp. Under medlemskapsförhandlingarna framhölls det från svensk sida att ett slutligt svenskt ställningstagande avseende övergången från den andra till den tredje etappen kommer att göras i ljuset av den fortsatta utvecklingen och i enlighet med bestämmelserna i fördraget. I samband med detta klargjordes också att det är Sveriges riksdag som ytterst skall avgöra om och när vi kan ansluta oss till den tredje etappen av EMU. Enligt min mening är det ännu för tidigt att ta ställning i denna fråga. Förberedelserna för ett deltagande i denna etapp av EMU sker på flera sätt.

Det första, och mest väsentliga, är att Sverige uppfyller de s.k. konvergenskriterierna rörande prisstabilitet, sunda offentliga finanser, låga räntor samt växelkursstabilitet. Regeringens ekonomiska politik syftar till att konsolidera de offentliga finanserna och att uppnå prisstabilitet. Därigenom kommer även konvergenskriterierna att uppfyllas.

Kriterierna är, enligt min mening, uttryck för vad som bör kännetecknа en sund och stark ekonomi, och de överensstämmer med den färdriktning som fastlagts i regeringens ekonomiska politik. Tidigare, när svensk ekonomi var stark och i balans, uppfyllde Sverige de nu gällande konvergenskriterierna. Det bör således understrykas att utformningen av det s.k. konvergensprogrammet ligger i Sveriges eget intresse. Vidare har från svensk sida framförts att hög sysselsättning också är ett kännetecken på en stark och sund ekonomi.

Statsminister Ingvar Carlsson har inbjudit samtliga riksdagspartier till partiledaröverläggningar om den ekonomiska politiken inför utarbetandet av det svenska konvergensprogrammet. Programmet skall innehålla en redovisning av den politik som Sverige bedriver för att uppfylla konvergenskriterierna. Regeringens avsikt är att överlämna ett sådant konvergensprogram i sommar.

För det andra fordrar arbetet med att skapa en ekonomisk och monetär union omfattande förberedelser. Dessa sker självfallet inom EU. Ett gemensamt beslut om en övergång till den tredje etappen får inte försenas på grund av att tillräckligt förberedelsearbete inte gjorts. Därför stöder och deltar Sverige i detta arbete. Förberedelsearbetet sker bl.a. i Ekofinrådet. Förberedelserna avser t.ex. arbetet med tidsplanen för och besluten i samband med övergången till den tredje etappen och införandet av en gemensam valuta. Detta arbete kommer att redovisas i en s.k. grönbok. Utöver detta arbete sker t.ex. förberedelser avseende de gemensamma myntens utformning och utseende.

Även Sveriges riksbank deltar i EU:s arbete med förberedelser inför den tredje etappen. Riksbanken har för Sveriges del undertecknat avta-

let om det europeiska monetära systemet, *European Monetary System (EMS).* Däremot deltar inte Sverige i växelkurssamarbetet, *Exchange Rate Mechanism (ERM).* Riksbanken har uttalat att kronan kommer att flyta under avsevärd tid. Vidare representerar Riksbanken Sverige i Europeiska monetära institutet, *European Monetary Institute (EMI)* och deltar i EMI:s förberedande arbete inför den tredje etappen av EMU. Arbetet inom ramen för EMI innebär bl.a. att man förbereder de instrument och de förfaranden som behövs för att en gemensam monetär politik skall kunna föras under den tredje etappen. Hit hör frågor som utformningen av styrräntesystem samt eventuella intermediära mål, t.ex. penningmängdsmål.

För det tredje sker det en viss anpassning av lagstiftning. I kompletteringspropositionen lades det fram ett förslag om förbud mot monetär finansiering. Detta görs som ett led i anpassningen av svensk lagstiftning till Maastrichtfördragets bestämmelser. Enligt förslaget förbjuds Riksbanken att finansiera statens underskott. Inför den tredje etappen av EMU krävs ytterligare förberedelser för att öka centralbankens oberoende. Detta arbete påbörjades genom Riksbanksutredningen. I fråga om riksbankschefens avsättbarhet fordras grundlagsändring. Regeringen har för avsikt att lägga fram förslag till riksdagen i sådan ordning att ett första riksdagsbeslut i frågan kan fattas före nästa val, dvs. under innevarande mandatperiod.

Min bedömning är att en majoritet av medlemsstaterna inte kommer att kunna uppfylla konvergenskriterierna redan under 1996 och att den tredje etappen därför inte kommer att inledas den 1 januari 1997. Det är dock mycket möjligt att den tredje etappen kommer att inledas den 1 januari 1999.

Enligt min mening behöver således Lars Tobisson inte hysa någon oro för att Sverige skulle stå vid sidan av förberedelsearbetet i EMU-processen.

Anf. 25 LARS TOBISSON (m)

Fru talman! Jag tackar finansministern för svaret på den interpellation som jag lämnade in för nästan två månader sedan. Svaret innehöll flera bra besked. Om dröjsmålet har medverkat till detta är Göran Persson härmed förlåten.

Det är bra att regeringen genom finansministern så klart fastslår att Sverige har accepterat regelverket om EMU. Jag uppskattar också konstaterandet att det är mycket möjligt att den tredje etappen kommer att inledas den 1 januari 1999. Själv skulle jag kanske vilja välja orden "högst sannolikt". Men det är ändå ett välkommet klargörande i förhållande till de uttalanden från högt uppsatta socialdemokrater som gått ut på att vi inte behöver bry oss om EMU, för det kommer ändå aldrig att bli något av det.

Jag välkomnar vidare att Göran Persson så klart i dag, liksom i partiledaröverläggningarna i fredags, visar att regeringen tar konvergenskriterierna på allvar. Även här har det skett en omsvängning sedan jag tog upp frågan om hanteringen av det svenska konvergensprogrammet i höstas omedelbart efter folkomröstningen. Göran Persson

och jag har – och vi kommer förmodligen också att fortsätta att ha – olika uppfattningar om programmets innehåll, om huruvida regeringens ekonomiska politik räcker för att uppfylla konvergenskraven. Det får vi kanske diskutera vid något annat tillfälle. Det viktiga nu är att vi är överens om att vi bör anstränga oss för att uppfylla konvergenskriterierna.

Finansministern meddelar också att regeringen utöver det förslag till förbud mot monetär finansiering som finns i kompletteringspropositionen planerar andra åtgärder som berör Riksbankens ställning. Det handlar om förslag som syftar till att stärka Riksbankens oberoende, något som behandlades i Riksbanksutredningen, där jag var ordförande. Med hänsyn till socialdemokraternas ställning där är detta en viktig och välkommen omprövning. Men om regeringen nu tänker sig att lägga fram förslag under innevarande mandatperiod, varför inte göra det genast? Det skulle betyda mycket för att stärka tilltron till beslutsamheten att bekämpa inflationen. Jag vågar förutspå att det direkt skulle få positiva effekter på såväl kronan som räntan.

Fru talman! Det återstår ändå en viktig fråga för finansministern att besvara, och det är denna: Vill den socialdemokratiska regeringen att Sverige skall delta i EMU:s tredje steg med en gemensam centralbank och gemensam valuta? Det duger inte att hänvisa till förbehållet att riksdagen i slutändan skall besluta. Någon måste ändå förelägga riksdagen förslag till beslut. Det är regeringens sak att göra det.

Jag påstår inte att svaret på frågan om deltagande i EMU är självklart eller oproblematiskt. Som jag framhåller i interpellationen finns det klara fördelar. En gemensam marknad förutsätter, för att verkligen kunna fungera, en gemensam valuta. Prisjämförelser underlättas, och transaktionskostnaderna minskar. Kampen mot inflationen blir mer trovärdig och effektiv. EU-länderna, åtminstone i Nord- och Mellaneuropa, har en tillräckligt likartad ekonomisk struktur för att kunna ingå en monetär union.

Det går naturligtvis inte att hävda att EU utgör ett optimalt valutaområde, med nationalekonomernas innebörd i det ordet. Arbetskraftens rörlighet är låg, såväl yrkes- som lönemässigt och också geografiskt. Åtminstone delvis är detta helt naturligt och nästan ofrånkomligt med hänsyn till språkliga och kulturella skillnader mellan olika hörn av Europa.

Jag menar att fördelarna ändå klart överväger. Det inses enklast om man betänker den situation som skulle bli Sveriges när låginflationsländerna i Europas mitt bildat en monetär union med en stor och stabil valuta. Även om vi får bättre ordning på vår ekonomi än vad vi har i dag, skulle kronan säkert få dras med en ordentlig räntemarginal till EMU-valutan. Jag påstår inte att medlemskap i EMU är ett sätt, en metod, att rätta till obalanserna i vår ekonomi. Tvärtom måste vi rätta till dem först för att över huvud taget kunna bli medlemmar. Men när vi gjort det förstår jag inte vad vi skulle tjäna på att stå utanför.

Friheten att devalvera är inget värd; det har vi lärt oss och det har vi bittra erfarenheter av. Och liksom fallet var med EU-medlemskapet kan ett utanförskap i förhållande till EMU förväntas leda till ännu större

krav på ekonomisk disciplin och anpassningsförmåga än ett deltagande. Ökad flexibilitet i arbetslivet blir således under alla omständigheter nödvändig för oss att åstadkomma.

Därför upprepar jag frågan: Vill finansministern och regeringen att Sverige skall bli medlem i EMU?

Anf. 26 JOHAN LÖNNROTH (v)

Fru talman! Göran Persson säger att regeringen redan arbetar för att Sverige skall kunna delta i den tredje etappen av EMU, men att detta sker på ett sätt som inte binder Sverige. Jag kan inte låta bli att göra en jämförelse med den intensiva debatt som har uppstått efter det att Folkpartiet och Moderaterna har krävt en studie av konsekvenserna av ett svenskt NATO-medlemskap.

Regeringen bedömer det på det sättet, och Vänsterpartiet delar den uppfattningen, att en sådan studie i Försvarsutredningen skulle kunna tolkas som att Sverige nu är på väg in i ett medlemskap i NATO. Samtidigt anser tydligen regeringen att vi kan lägga fram ett program för att komma med i EMU, utan att det på något sätt binder Sverige vid ett framtida medlemskap i EMU.

Riksdagen skall ta beslutet, säger finansministern, och det är bra. Vi i Vänsterpartiet skulle också gärna se en folkomröstning, eftersom medlemskap i EMU på ett grundläggande sätt strider mot den framtoning som jag mycket bestämt hävdar att ja-sidan hade, inte minst den socialdemokratiska delen av ja-sidan i EU-omröstningen. Jag tror att en mycket stor del av det svenska folket fick den bestämda uppfattningen att de socialdemokratiska ja-anhängarna inte ville att Sverige skulle vara med i EMU.

Frågan är också vilken realitet det ligger i detta med vår handlingsfrihet. Ponera att riksdagen skulle säga: "Nej, vi vill inte vara med i EMU." Vår EU-parlamentariker Bengt Hurtig har ställt den frågan till högt uppsatta företrädare i EU-kommissionen, och de betraktar detta närmast som ett skämt och som någonting som inte kan tas på allvar. De uppfattar det så att det här inte är något som avgörs av Sveriges riksdag utan det avgörs i EU.

Vi kommer självklart att på allt sätt stödja regeringens uppfattning att det är riksdagen som skall fatta beslutet, och vi skulle som sagt var vilja att svenska folket kunde ta beslutet i en folkomröstning. Men än så länge verkar det inte som om regeringen har lyckats övertyga ens regeringspartiets representanter nere i EU-parlamentet om att den ståndpunkten håller. Jag skulle gärna vilja ha en kommentar från Göran Persson på den punkten.

Sedan är det, som Lars Tobisson konstaterar, tydligen en omprövning av Riksbankens oberoende ställning på gång. Jag har inte tid att här läsa upp den mycket välformulerade reservation som lämnades av Jan Bergqvist och Anita Gradin om att det här faktiskt är en sak som vi själva kan använda för att ordna trovärdigheten för den svenska ekonomin. Det är ingenting som vi skall lämna ifrån oss genom att låta Riksbanken frigöras från direkt politiskt inflytande. Jag tycker att den här frågan också är av den karaktären att vi måste ha en mycket omfat-

tande grundläggande debatt om den. Jag hoppas och tror att det fortfarande skall vara möjligt att en anpassning till det monetaristiska EU-systemet inte skall ske.

Till sist vill jag i själva sakfrågan säga att spåren efter 1992 borde förskräcka regeringen. Vi såg då konsekvenserna av den benhårda låsningen av kronan till EG–valutan. Det ger en försmak av det som kan komma att hända vid ett svenskt deltagande i det tredje steget i EMU, vilket förutsätter att vi innan dess har anslutit oss till ERM–systemet.

Det finns alltså många framstående politiker och ekonomer som från alla möjliga politiska utgångspunkter starkt har avvisat förslaget, dvs. Maastrichtfördragets konstruktion av det nya monetära systemet, som det ser ut i dag. Jag förstår att Lars Tobisson nu är betydligt mindre orolig än vad han hade anledning att vara tidigare. Men jag får lov att säga att vi i Vänsterpartiet är starkt oroade av det svar som finansministern gett.

Anf. 27 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Låt mig börja med Johan Lönnroth, som uppenbarligen av partipolitiska skäl övertolkar svaret.

Jag tycker att det är skada. I svaret finns, mycket tydligt understruket, det som sades i folkomröstningskampanjen, nämligen att det tredje steget skall bli föremål för ett riksdagsbeslut. Där står också, som svar på Lars Tobissons fråga om regeringen verkligen vill detta och driver frågan, att processen nu skall följas och att ställningstagandet skall ses i ljuset av utvecklingen.

I den formuleringen ligger alla de invändningar som nu reses. De skall inte viftas bort. Jag har inte hört någon diskussion den senaste tiden där det inte funnits mycket starka invändningar mot det tredje steget i den ekonomiska monetära unionen. Vi har en sådan fas framför oss när diskussionen skall tas på allvar. Vi kommer från regeringskansliet att tillsätta en grupp ekonomer och akademiker som fristående skall få redovisa för- och nackdelar med att gå in i den tredje fasen. Det finns all anledning att ta till sig den typen av debatt och diskussion, för det här är ett mycket stort beslut.

Det centrala just nu är ändock att se till att vi har möjlighet att fatta beslutet när vi så vill. Vi skall också ha möjlighet att ställa oss utanför om vi så vill. Det är den springande punkten i diskussionen om konvergensprogrammet. Där har jag gått så långt att jag har sagt att konvergensprogrammet faktiskt syftar till att samla Sveriges politiker och det svenska samhället omkring en ekonomisk utveckling som är av sådant slag att Sveriges riksdag skall ha möjlighet att säga nej om man tycker att man vill stå utanför. Det skall naturligtvis också syfta till att ta klivet in om man vill göra det.

Paradoxen i sammanhanget ligger däri, att väljer Sveriges riksdag att ställa sig utanför det tredje steget måste svensk ekonomi vara i utomordentligt gott skick, så att vi inte utsätts för attacker som gör oss oerhört sårbara och som skadar både tillväxt och möjligheter att klara välfärd och sysselsättning.

Jag tycker att diskussionen egentligen är ganska tydlig och mycket enkel. Att, som Johan Lönnroth gjorde, dra paralleller med ett NATO-medlemskap är naturligtvis att gå över gränsen. Det vi nu diskuterar öppet är en del av det projekt som Europeiska unionen representerar. Vi har förbehållit oss rätten att diskutera den saken öppet och att avvakta beslutet. Att blanda ihop det med riksdagspartiers fördömanden i säkerhetspolitiken är naturligtvis att beskriva saken på ett helt felaktigt sätt.

De tolkningar om total reträtt eller total framgång som Tobisson och Lönnroth omedelbart kasserar in av skrivningen om en fristående riksbank är också att överdriva och att ge diskussionen ett tonläge som den inte förtjänar. Här pekar jag på det förslag som komma skall och som vi redan har bundit oss för att genomföra, nämligen det förslag som syftar till att riksbankschefen icke skall vara avsättbar och att det i sin tur kräver en grundlagsändring, vilket i sin tur kräver ett beslut av den här riksdagen innan vi går till nytt val 1998. Att utifrån det dra dessa våldsamma slutsatser är naturligtvis att gå väldigt långt.

Fru talman! Jag tror att den här debatten tjänar på att både interpellanter och andra som deltar skruvar ner tonläget. Jag tror ingen här inne är tvärsäker vad gäller alla delar i den monetära unionens tredje fas. Det vi vet bäst och det mest centrala vi har framför oss är trots allt att vi kan göra någonting själva i Sverige för att ha ett reellt beslutsutrymme för att säga antingen ja eller nej. Vi får se till att vi nu ordnar den svenska ekonomin på sådant sätt att vi inte bara är starka nog att gå med, utan också starka nog att stå utanför. Det är vad det handlar om.

Anf. 28 LARS TOBISSON (m)

Fru talman! Jag tror att Göran Persson har lättare att komma överens med mig i denna fråga än med sin samverkanspartner Vänsterpartiet. Jag skall överse med hans förlöpning när han talar om riksdagspartiernas fördömanden i säkerhetspolitiken. Det hör kanske till en annan debatt än denna.

Akademiska ekonomer – till dem hör även Johan Lönnroth, vid sidan av att han är vänsterpolitiker – har svårt för EMU. Man talar om att externa chocker kan skapa situationer som framkallar lokala störningar för t.ex. sysselsättningen. Man jämför med USA och säger att där kan man resa från New England till Texas eller Kalifornien där jobben finns. Det är svårare i Europa. Det ligger naturligtvis något i det.

Samtidigt menar jag att det är ofrånkomligt, om vi arbetar för den gemensamma marknad som ligger i EU-begreppet, att vi också måste ha en gemensam valuta. Det ställer alltså större krav på flexibilitet i arbetslivet, och det är det vi skall arbeta för de närmaste åren. Beslutet om EMU är fattat, och det är fattat även på politiska grunder.

Frankrike har varit aktuellt i dessa dagar. Där säger man tydligt att det är bättre med visst inflytande i en gemensam centralbank än totalt beroende av tyska Bundesbank. Det är intressant. Det är litet omvända roller. Tyskarna är tveksamma, därför att detta innebär att de får ge upp en stark ställning och en stark valuta. Andra länder vill vara med för att på det viset få delaktighet i denna styrka.

Samma sak är det för oss. Formellt är vi i dag självständiga när det gäller penningpolitiken. Men vad är det värt? Vi är beroende av utomstående bedömare och placerare. Vi är dömda till ränteskillnad mot Tyskland, och vi är det även mot EMU när det kommer till stånd, om vi skulle stå utanför. Jag håller med Göran Persson om det han antydde här, att det egentligen ställer större krav på Sverige att stå utanför än att vara med.

Ett sätt att öka förtroendet för penningpolitiken är att stärka Riksbankens oberoende. Jag frågar återigen: Varför inte lägga fram förslag snabbt? Även om vissa förändringar, som detta om riksbankschefens oavsättbarhet, kräver grundlagsbeslut, krävs det många andra saker som kan göras genast. Det skulle stärka förtroendet för vår politik.

Till slut: Vilken är socialdemokraternas uppfattning i den här frågan? När det gäller svenskt medlemskap i EU kunde regeringen Carlsson klara sig utan egen uppfattning. Proposition i frågan hade redan lagts fram av en annan regering. Men nu finns ingen sådan smitväg. Nu måste regeringen bekänna färg.

När avser regeringen att ta ställning till önskvärdheten av deltagande i EMU? Om ekonomin utvecklas så väl som man tror måste det ske under innevarande mandatperiod. När kommer regeringen att lägga fram förslag i frågan till riksdagen?

Anf. 29 JOHAN LÖNNROTH (v)

Fru talman! Först till Lars Tobisson. Det är inte så att jag tillhör de akademiska ekonomer som har väldigt stor tilltro till den akademiska ekonomkåren som helhet. Det är alltså inte det som är avgörande för min argumentation. Man kan ju också lyssna på t.ex. Martin Feldstein, som har lång erfarenhet av praktisk penningpolitik och som har riktat oerhört stark kritik mot hela det här projektet.

Det allra allvarligaste är att en anslutning till Maastrichtfördragets regler innebär, anser jag, att man i praktiken har accepterat massarbetslösheten som inbyggd i det ekonomiska systemet. Där har jag samma uppfattning som flera av Göran Perssons partikamrater, t.ex. Sören Wibe.

Sedan säger Göran Persson att utanför EMU måste svensk ekonomi vara i ännu bättre skick. Jag delar den uppfattningen, om vi är överens om att det allra mest avgörande, när man skall bedöma om en ekonomi är i gott skick, är arbetslösheten. Att ekonomin är i gott skick betyder att vi har en mycket låg arbetslöshet. Även om t.ex. Finland, med 18 % arbetslöshet, skulle platsa i EMU före Sverige är alltså Finlands ekonomi inte i gott skick.

Jag skulle också gärna vilja efterlysa regeringens ståndpunkt i den här frågan. Det är bara det att jag kanske litet grand har fjärilar i magen inför att ställa frågan, därför att jag är orolig för att jag får ett svar som jag inte uppskattar. Jag har ändå en viss tilltro till att den debatt som vi förhoppningsvis får kring EMU-deltagandet skall visa att en mycket stor del av svenska folket är djupt misstrogen mot det monetaristiska projekt som Maastrichtavtalet och EMU-processen innebär. Det finns alltså en möjlighet för Sveriges riksdag att säga nej. Vi har också möj-

lighet att ordna en folkomröstning. Jag tror att det fortfarande finns en realistisk chans att vi får en sådan.

Anf. 30 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Jag tror att Johan Lönnroth skall vara väldigt tacksam för att det finns några partier i riksdagen som orkar ta de riktigt svåra ekonomisk-politiska besluten, så att vi verkligen har utrymme för att ta ställning till den ekonomiska och monetära unionens tredje steg – jag är helt klar på den punkten. Det ligger till på det viset. Det vore att lura både svenska folket och sig själv att tro att vi har ett slags smitväg ut ur den här diskussionen.

Vill vi stå utanför – vilket mycket väl kan bli riksdagens beslut – kommer det att kräva att vi har offentliga finanser som är i ordning. Det kommer att bygga på att vi har kunnat pressa tillbaka arbetslösheten ytterligare, att vi har fått upp tillväxten och att vi har grepp om underskotten. Det finns ingen genväg.

En nation som i det avseendet i en integrerad internationell ekonomi uppfattas som stark och som har klarat ut sina förhållanden till omgivningen kan mycket väl ställas utanför. En nation som däremot inte orkar ta de svåra besluten och som trasslar sig fram i ett slags populistisk sörja skulle i ett läge där man säger nej vara utomordentligt sårbar. De som drev en sådan linje skulle i så fall grovt svika både arbetslösa och dem som är beroende av välfärdssamhället.

Jag tror alltså att både Johan Lönnroth och Lars Tobisson kan vara lugna. Vi kommer nu att ha en period framför oss med intensiv debatt och diskussioner. Det tycker jag är bra. Jag skall här ärligt deklarera att det finns många frågor runt vilka frågetecken kan resas. Det finns också väldigt tydliga politiska visioner i hela EU-projektet, där den tredje fasen kan ses som ett naturligt inslag. Det finns för och emot. Men vi har tydligt sagt i folkomröstningskampanjen att vi skall ha en diskussion innan vi tar ställning. Att göra en poäng av att man inför en sådan fas inte skulle vilja deklarera en exakt ståndpunkt är faktiskt, tycker jag, att gå vid sidan av verkligheten. Poängen är ju att vi nu skall ägna oss åt en ordentlig diskussion. Varför då binda upp sig före debatten och diskussionerna? Det gör väl bara den som inte orkar ge och ta argument.

Finansdepartementets och finansministerns bidrag kommer att vara att i alla sammanhang se till att det faktiska beslutsutrymmet finns den dagen vi går till beslut. När det blir kan diskuteras. Men jag skulle i dag vilja göra bedömningen att vi bör ta ett beslut i Sveriges riksdag hösten 1997 för att det skall vara möjligt att hantera ett medlemskap, om vi vill gå åt det hållet. Vill vi gå åt medlemskapshållet och ta ställning för hösten 1997 gäller naturligtvis samma sak för en motsatt process. Hösten 1997 bör vi avstå, om vi vill stå utanför; detta för att det skall passa in med den 1 januari 1999, som är den tidpunkt då unionen skall träda i kraft. Jag tror att man behöver ha ett år på sig i Bryssel och i Europa i övrigt för att förbereda nästa fas. Någon gång hösten 1997 bör det alltså vara moget för ett ställningstagande.

Det är väl också känt att även jag av och till har varit kritisk till ekonomer, inte bara akademiska ekonomer utan också andra som lever i deras utmarker. Det innebär, enkelt uttryckt, att det inte kommer att vara enbart ekonomer i den grupp som regeringskansliet skall tillsätta för att värdera det här. Också andra kommer, helt naturligt, att finnas med.

Anf. 31 LARS TOBISSON (m)

Fru talman! När Martin Feldstein kritiserar EMU utgår han naturligtvis från amerikanska förhållanden. Vad han diskuterar är frågan om EMU är bra eller ej, om EMU över huvud taget skall komma till stånd.

Jag utgår från att beslut är fattat och att EMU kommer till stånd. Frågan är då i någon mån när – sannolikt dröjer det till 1999 – och hur många som kommer att delta. Det är den situationen, menar jag, som vi har anledning att basera våra bedömningar på. Då utgår jag från att vi får ordning på Sveriges ekonomi. Under sådana förutsättningar kan jag inte se vad vi skulle tjäna på att stå utanför. Det skulle vara att skaffa oss ett handikapp jämfört med möjligheten att få delta i den gemensamma valutaunionen.

Om vi inte klarar att få ordning på vår ekonomi kommer vi inte med. Då är det inget att diskutera – vi får inte vara med. Men då kan Johan Lönnroth och andra som känner oro vara säkra på att det blir arbetslöshet. Utan tvekan får vi då en sänkt levnadsnivå i Sverige.

Göran Persson gav ett bra besked när han sade att han siktar in sig på hösten 1997 när det gäller ställningstagandet till EMU. Men han gav inget besked om varför man inte kan tänka sig att lägga fram förslag om Riksbankens oberoende tidigare än så. Det är, som jag sagt, inte bara fråga om riksbankschefens ställning utan också om styrformerna i allmänhet – sättet att välja riksbanksfullmäktige, vilka som skall sitta med där osv. Det råder ingen tvekan om att det enligt EMU:s föreskrifter inte kommer att vara möjligt att behålla nuvarande ordning.

Ju tidigare vi lägger fram ett förslag på den punkten och fattar beslut om det, desto tidigare kan ju förändringarna träda i kraft, och det är bra i sig. Dessutom ger det ett besked om att vi avser att tillmäta kampen mot inflationen stor betydelse.

Socialdemokraterna har kommit en bit på vägen i dessa frågor. Länge var man tvekande, för att inte säga negativ.

I årets finansplan fäste jag mig vid en formulering på s. 22 där det stod: Sverige kommer inte att förhindra arbetet på EMU. Fattas bara annat! Vi har inte avgett något förbehåll. Formuleringen är hämtad från försvarsområdet, där Sverige inte motsätter sig den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken men förbehåller sig rätten att stå utanför ett eventuellt försvarssamarbete.

När förhandlingarna om medlemskap inleddes i februari 1993 sade den moderate europaministern Ulf Dinkelspiel: Sverige vill delta i den framväxande ekonomiska monetära unionen. Frågan kvarstår: Vad vill Socialdemokraterna? Om inte finansministern är beredd att säga det, vad vill då Göran Persson?

Anf. 32 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Jag vill kort säga följande till Lars Tobisson. Det som stod i årets finansplan kan naturligtvis ses mot bakgrund av att det är viktigt för Sverige att deklarera för andra länder i Europa, att om de vill gå vidare, men vi fattar ett beslut att stå vid sidan om, tänker vi inte förhindra deras process. Det är ett viktigt besked.

Sedan hänger sig Lars Tobisson fast vid frågeställningen om vad Socialdemokraterna vill i den här frågan. Jag tycker att jag har varit väldigt tydlig i mitt svar. Mot bakgrund av folkomröstningskampanjen har regeringen fått ett mandat av svenska folket att vi innan riksdagen tar ställning om det tredje steget skall ha en diskussion där vi öppet och ärligt analyserar och väger för och emot.

Det är ett oerhört steg som Sverige skall ta som nation. Att förhålla sig intellektuellt till en sådan process på så sätt att man först går ut i en folkomröstningskampanj och skaffar sig utrymmet att bedriva diskussionen, och sedan när diskussionen skall börja säger att "jag vet dock vad jag tycker; så här skall vi ha det", är att visa litet av förakt mot de spelregler och det sätt som bör kännetecknа umgänge i en demokrati.

Nu är vi öppna och ödmjuka. Jag har gett tydliga besked om processen, förutsättningarna och tidtabellen. Jag tror att det räcker för diskussionen om EMU och dess tredje steg så här långt. Vi lär få anledning att återkomma.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Svar på interpellation 1994/95:82 om penningpolitik för full sysselsättning

Anf. 33 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Birgitta Hambraeus har frågat mig om vad som skulle hända om vi återinförde en checkräkningskredit i Riksbanken för finansiering av statens finanser.

Birgitta Hambraeus har vidare anfört att marknaden har börjat ställa politiska krav på Sverige för att ge lån på goda villkor och antytt att detta kan ha betydelse för att vi för första gången sedan 1930-talet börjar få en hög långtidsarbetslöshet, trots högkonjunktur. Hambraeus konstaterar att vår bytesbalans är positiv och att vi därför borde ha rätt att göra som vi vill inom landet.

Jag vill först säga att det som är avgörande för utländska långivare är att lånen återbetalas i kronor som inte har förlorat sitt värde genom försvagning av växelkursen. De senaste årens depreciering av kronan har lett till förluster för utländska långivare. Dessutom har den snabba ökningen av statsskulden lett till betänksamhet hos långivare vad gäller risken för en ökning av inflationen och därav följande framtida växelkursförsvagning.

Regeringens åtgärder för att bryta utvecklingen med en ökande statsskuld skapar de nödvändiga förutsättningarna för en starkare krona och fallande räntor. Genom att återta kontrollen av statsfinanserna

återger vi också förtroendet för kronan, som delvis gått förlorat de senaste åren. Visst har vi rätt att göra som vi vill inom landet, men staten måste liksom alla andra låntagare ha räkenskaperna i ordning om upplåningen skall kunna bedrivas utan störningar.

Nu till frågan rörande statens checkräkningskredit i Riksbanken. Birgitta Hambraeus hävdar, som jag tolkar hennes interpellation, att staten har avhänt sig ett viktigt finansieringsinstrument, och att detta skulle vara en oönskad och dold effekt av medlemskapet i EU. Det krävs ett antal klarlägganden på denna punkt.

Det första är vad som avses med en checkräkningskredit. Riksgäldskontoret, som ansvarar för statens upplåning, hade fram till den 1 juni 1994 tillgång till en kontokredit i Riksbanken. Denna kreditmöjlighet utnyttjades normalt endast för att hantera dagliga fluktuationer i saldot på statens checkräkning i Riksbanken och inte för att finansiera statens budgetunderskott. Regeringen beslutade hösten 1993 att avskaffa Riksgäldskontorets möjlighet att utnyttja kontokrediten i Riksbanken fr.o.m. den 1 juni 1994. Därefter sköter Riksgäldskontoret sin likviditetshantering direkt på marknaden, dvs. tillfälliga underskott på statens checkräkning i Riksbanken finansieras företrädesvis genom lån i svenska banker.

Det andra är bakgrunden till beslutet att ta bort kontokrediten i Riksbanken. Så länge kontokrediten utnyttjades av Riksgäldskontoret fanns en direkt koppling mellan det statliga betalningssystemet och Riksbankens penningpolitiska likviditetshantering. Exempelvis medförde statliga pensionsutbetalningar ökad likviditet i banksystemet om de enbart finansierades via kontokrediten i Riksbanken. Fluktuationer på kontokrediten påverkade således likviditeten i banksystemet, vilket medförde ett penningpolitiskt behov att prognostisera saldot på statens checkräkning. För att likviditeten i banksystemet skulle vara oförändrad, och därmed även de korta penningmarknadsräntorna, var Riksbanken tvungen att neutralisera effekterna av statens betalningar via särskilda marknadsoperationer. Genom att avskaffa kontokrediten minskade Riksbankens behov att genomföra dessa operationer. Åtgärden bidrog även till ett effektivare statligt betalningssystem. Därtill bidrog åtgärden att avskaffa kontokrediten till en tydligare rollfördelning mellan Riksbanken och Riksgäldskontoret.

Det tredje är effekterna på statens utgifter när kontokrediten utnyttjades. Birgitta Hambraeus hävdar att finansieringen inte medförde någon utgift för staten, eftersom räntan på kontokrediten bestämdes och uppbars av Riksbanken. Det är riktigt så till vida att räntan bestämdes av Riksbanken. Att finansieringen inte medförde någon utgift för staten stämmer dock inte. När statens utgifter finansierades via kontokrediten var Riksbanken tvungen att dra in likviditet från banksystemet. Indirekt innebar detta förfarande att Riksbanken finansierade statens betalningar genom att dra in likviditet och betala ersättning till motparterna på marknaden. Skulle Riksbanken inte neutralisera likviditetseffekten vore det detsamma som monetär finansiering av statens utgifter eller, uttryckt mer vardagligt, att statens utgifter betalades av sedelpressarna i

Riksbanken. Jag tolkar Birgitta Hambraeus interpellation som att det är just sedelpressfinansiering hon åstundar.

Därmed kommer jag in på den viktigaste delen av mitt svar. Att förhindra alla möjligheter till monetär finansiering av statens utgifter är ett bidrag till att skapa trovärdighet för penningpolitiken och därmed möjligheterna att uppnå varaktigt låg och stabil prisutveckling samt låga räntor, framför allt i ett läge när statens finanser visar stora underskott. En sedelpressfinansiering, om än i begränsad omfattning, skulle omedelbart få direkta effekter i form av högre räntor och lägre kronkurs, vilket i sin tur försvårar möjligheterna att sanera statsfinanserna och hålla tillbaka inflationen i ekonomin. Av denna anledning valde regeringen att i kompletteringspropositionen föreslå en lagändring som förbjuder alla former av monetär finansiering.

Ett eventuellt inträde i EMU:s tredje etapp, med en gemensam valuta, är en helt annan fråga som kommer att avgöras av riksdagen när den blir aktuell.

Anf. 34 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Fru talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min interpellation. När det gäller att klara de dagliga fluktuationerna i saldot på Riksgäldskontorets checkräkning i Riksbanken verkar det vara en rent teknisk fråga som vi med förtroende kan kan överlämna åt experterna.

Det intressanta är om Sverige genom EU-anpassningen avhänder sig penningpolitiska medel som gör det möjligt att föra en ekonomisk politik enligt våra värderingar. Kan vi t.ex. välja att i en lågkonjunktur underbalansera budgeten mer än vad EU tycker är lämpligt för att stimulera ekonomin och sysselsättningen? Kan vi föra en traditionell stabiliserings- och konjunkturpolitik på det nationella planet? Eller är det något vi gav upp när vi anslöt oss till den europeiska unionen? Vi på nej-sidan hävdade det, men det förnekades av ja-sidan.

Kan vi – och då menar jag i likhet med de allra flesta suveräna stater – välja att öka mängden likvida medel genom en monetär finansiering av statens utgifter?

Enligt Riksgäldskontorets skrivelse till regeringen i juni 1993, dnr 1-3 932763, sägs det på s. 13 följande om Danmark: "I cash management syfte kan staten både låna till underskottslikviditet och placera överskottslikviditet i Nationalbanken utan några formella restriktioner."

Storbritannien och Frankrike verkar inte heller, enligt samma skrivelse, ha några problem att finansiera budgetunderskott utanför marknaden.

Också Sverige har nyligen använt sig av en monetär finansiering. Enligt kompletteringspropositionen bil. 7 s. 104 gav den moderatledda regeringen Riksgäldskontoret klarsignal att under 1993/94 "utnyttja ca 160 miljarder kronor för reguljär finansiering av statliga utgifter. De medel som Riksgäldskontoret erhöll från Riksbanken bokfördes på den då gällande kontokrediten i Riksbanken."

Dessa 160 miljarder registrerades inte som en ökning av budgetunderskottet men lades till statsskulden. Är det egentligen rimligt att ett

sådant s.k. lån återbetalas när nu Riksbanken i sin tur inte lånade av någon? Vem skulle drabbas om Riksbanken avskrev detta s.k. lån?

Det verkar som om många tycker att det är fusk med monetär finansiering, eller sedelpressfinansiering som det populärt kallas, även om det inte är fråga om att trycka några sedlar eftersom dessa bara används i en bråkdel av transaktionerna i vår elektroniska värld. En ryggmärgsreaktion från Karl XII:s nödmynt och Tysklands okontrollerbara inflation efter första världskriget tycks inställa sig hos de flesta. Veterligt blev det ingen inflation genom de 160 miljarder som den moderatledda regeringen förde in till staten utan att ta dem från någon annan.

Låg inflation är det vi lyckats bäst med när det gäller EU:s konvergenskrav. När en hög arbetslöshet är det största problemet bör det vara möjligt att se till att staten förfogar över lagom mycket pengar för att alla skall tillåtas arbeta och skapa resurser i stället för att tvingas ligga samhället till last. Kommunerna kunde t.ex. få pengar för att anställa lärare och vårdpersonal, rusta upp skolor och satsa på kultur och omställningen till kretsloppssamhället i kraftfulla Agenda 21-program.

Staten kunde se till att forskningen aldrig saknade resurser för goda projekt. Sveriges lantbruksuniversitet skulle få ökade resurser så att det inte blev tal om att lägga ner den värdefulla forskningsresurs som byggts upp vid Skogshögskolan i Garpenberg, för att nämna ett aktuellt exempel. I stället skulle SLU få mer pengar för att utveckla forskningen kring kretsloppssamhällets resursbas, de areella näringarna.

Att vid behov kunna monetärt finansiera angelägna projekt verkar vara ett bra komplement i en suverän stats ekonomiska arsenal. Självfallet skall det skötas med förstånd så att inte en överlikviditet i samhället skapar inflation. Det är knappast vårt problem nu.

Jag kommer att protestera motionsvägen mot att riksdagen skall lagstifta bort denna möjlighet genom den ändring av riksbankslagen som föreslås i kompletteringspropositionen.

Det är riktigt att EU inte tillåter monetär finansiering av den offentliga sektorn. Orsaken är enligt kompletteringspropositionen bil. 7 s. 106 att man vill "underkasta den offentliga sektorn strikta finansieringsvillkor".

Jag tycker inte att vi skall rätta oss efter EU:s missriktade krav. Enligt den förra interpellationsdebatten är det alldeles uppenbart att finansministern menar att vi har en frihet att t.ex. behålla Riksbankens demokratiska kontroll. Det är ingenting som EU tvingar oss till. Det står visserligen så i en hel del skrivelser, men där kan vi tydligen fortfarande vara fria. Då finns det väl all anledning att försöka vara fria här också.

Jag vore tacksam att få ett svar från finansministern på frågan om det bara är en ryggmärgsreaktion att det är så livsfarligt att det absolut blir inflation så fort man har en monetär finansiering? Verkar detta för lättvindigt? Måste det göra ont att lösa problem när det kanske finns en enkel lösning om man använder den med förnuft?

Anf. 35 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Ingen skulle nog vara gladare än jag, fru Hambraeus, om det vore så att vi kunde utnyttja sedelpressfinansiering på ett förnuftigt och enkelt sätt utan att det skapade inflation. Denna tulipanaros finns nog tyvärr icke i sinnevärlden. Därför är det oerhört viktigt att markera för ett hårt skuldsatt land att vi stänger den här möjligheten och inte bara avstår från den. Skulle vi börja svaja på den punkten och dessutom kombinera det med något allmänt luddigt tal om att vi skall stå utanför europeiskt samarbete och att vi dessutom har väldigt stora projekt att satsa på, alltifrån Skogshögskolan i Garpenberg till utbildning och vård i kommunerna, skulle vi i morgon ha en chock i den svenska ekonomin. Jag är säker på att det skulle hända om jag skulle gå ut med ett sådant resonemang i Birgitta Hambraeus anda.

Det beror helt enkelt på att vi är internationellt integrerade, vi har obalanser och vi har offentliga ekonomier som inte är i balans. Skulle vi antyda att vi löser dessa problem med sedelpress, i klartext inflation, skulle vi omedelbart få betala en premie i form av högre räntor. Det skulle definitivt knäcka den konjunkturuppgång vi nu har och investeringarna skulle komma av sig. Jag tycker att Birgitta Hambraeus tar för lättvindigt på riskerna med sin politiska ordination.

I sin inledning hade hon ett resonemang om att vi i och med medlemskapet i EU hade fått en finanspolitisk situation som gör att vi inte längre har någon frihet kvar. Det är inte sant. Det är en av de många myter som sprids. Jag skall inte erinra Birgitta Hambraeus om allt som skulle hända när vi blev medlemmar i EU som nej-sidan anförde i folkomröstningskampanjen. Ingenting av detta hemska har ju inträffat. Eftersom jag är en sansad person skall jag inte heller erinra om alla de gyllene tillfällen och guld och gröna skogar som skulle ramla över oss vid ett ja som en del av ja-sidans oförsiktiga företrädare använde.

Det vart ungefär som förut. Vi fortsätter som tidigare. Vi är fast i ett större europeiskt sammanhang där vi samarbetar med andra. Vi har vissa gemensamma principer för hur våra ekonomier uppträder. Jag tycker att det är en vettig ordning. Jag är en stark tillskyndare av den. Skulle jag i ett sådant sammanhang antyda sedelpressfinansiering skulle Sverige komma i vanrykte.

Anf. 36 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Fru talman! Det skulle i så fall tydligen vara samma vanrykte som Danmark, Storbritannien, Frankrike och alla andra länder som under vissa förhållanden använder sig av detta. Hur kommer det sig att vi varken fick inflation eller någon väldig reaktion när den moderatledda regeringen faktiskt skaffade 160 miljarder till statskassan genom monetär finansiering? Jag kan kanske få en förklaring på vad som hände med dessa pengar.

Jag tror att vi är mer överens än vad det verkar. För det första vill vi ha ett internationellt samarbete med de europeiska staterna. För det andra vill vi återställa förtroendet för Sverige och för vår valuta hos marknadens långivare.

Men finansministern kan väl inte mena att det bäst skulle ske genom att vi sneglar på dessa marknaders ryckiga och dåligt underbyggda analyser av vårt lands ekonomi och försöker lista ut vad de vill att vi skall göra?

Vi skall självfallet, som finansministern säger, ha räkenskaperna i ordning, men en fri stat är inte att jämställa med andra låntagare, som finansministern påstår, inte så länge vi har en egen valuta och en riksbank som styrs av riksdagen. Jag är mycket tacksam över de markeringar som finansministern har gjort i dag, både i den föregående interpellationsdebatten och nu, om att vi fortfarande är fria att välja ekonomisk politik i vårt land.

Förlorar vi omvärldens förtroende om vi i likhet med andra länder i undantagsfall skulle använda också detta instrument för monetär finansiering? Med stabilt handelsöverskott och t.o.m. överskott i bytesbalansen gör vi rätt för oss enligt de regler som gäller internationellt.

Jag har hört en expert säga att vi skulle kunna låna i utländsk valuta och därmed markera att vi verkligen tror på vårt land och på den svenska kronans förbättrade ställning och ökade värde, eftersom vi vet att den är underfinansierad nu.

Är det inte så att alla respekterar den som respekterar sig själv? Det är självförtroendet som är viktigast för att få omvärldens förtroende. Vi hade självförtroende när vi tillämpade det blandekonomiska system som beundrades av hela jorden. Vi tappade både vårt självförtroende och omvärldens förtroende när vi i likhet med andra stater i Europa, som aldrig haft jämlikhet som mål och som inte har en generell välfärdspolitik eller jämställdhet mellan kvinnor och män som mål, började bygga upp en ny ekonomisk politik.

Det kan hända att en återgång till ett blandekonomiskt system som vi är stolta över är ett sätt att också vinna omvärldens förtroende.

Anf. 37 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Hur konstigt det än kan låta vill jag säga att Birgitta Hambraeus och jag faktiskt har en del gemensamt. Jag gillar mycket av vad Birgitta Hambraeus sade i sitt sista inlägg om självförtroende, stolthet och den svenska modellen. Det finns all anledning att ta fasta på den.

När den fungerade som bäst, fru Hambraeus, var det faktiskt en modell där man aldrig kom på tanken att använda sedelpressfinansiering och som gav urstarka offentliga finanser och stora överskott. Det är det som är bakgrunden och hemligheten.

Man förde alltså en ekonomisk politik som var av det slaget att man gott och väl hade täckning för sina utgifter. Man sparade kollektivt, som man uttryckte det. Det innebar att man byggde upp gemensamma tillgångar, exempelvis pensionsfonderna.

Den situationen har totalt förbytts i sin motsats under de senaste åren, då vi har levt över våra tillgångar i de offentliga finanserna. Vanligt folk känner inte igen sig i den beskrivningen. Att ta oss ur den situationen med monetär finansiering ligger inte inom verklighetens ramar.

Birgitta Hambraeus föreslog att man skulle kunna låna utländsk valuta och att det skulle vara ett uttryck för självförtroende. Vi *lånar* i utländsk valuta. I årets budgetproposition har vi gått längre och sagt att vi skall öka upplåningen i utländsk valuta just därför att vi tror att den svenska ekonomin är mycket bättre än den värdering som av och till görs på de s.k. ryckiga marknaderna visar.

Det gör att vi i det läge vi i dag är i har all anledning att låna utländsk valuta. Det kommer att vara till vår fördel.

Jag delar Birgitta Hambraeus uppfattning att politiken inte får läggas upp utifrån utgångspunkten att man sneglar på vad vissa marknadsaktörer har för sig. Då blir det fullständigt förvirrat. Vi måste tillämpa vissa elementära principer – vissa sunda principer – för ekonomisk politik.

Dit hör att återupprätta balansen mellan den gemensamma sektorns storlek och ekonomiska behov och det privata näringslivets storlek och förmåga att vara med och finansiera den gemensamma sektorn. Det är de balanserna som har ruckats i Sverige. Det kommer vi aldrig att komma till rätta med – inte ens om vi startar sedelpressarna i Riksbanken eller inför en ny ekonomisk världsordning.

Det är ett tufft och hårt jobb som skall göras. Det är en omställning och en anpassning till verkligheten som vi nu går igenom. Vi får inte lura någon att tro att det skulle kunna lösas på ett enkelt sätt, exempelvis med sedelpressfinansiering.

Den anpassning som sker är real. Det är en svår process, men vi är mitt uppe i den. Jag är ganska säker på, fru Hambraeus, att vi om några år kan säga att vi återigen är stolta över svensk offentlig ekonomi. Vi skall tillbaka dit.

Anf. 38 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Fru talman! Det hände någonting på 80-talet som delvis var nödvändigt. Det skedde en oerhörd omställning. Skattesystemet måste ändras. Det var inte önskvärt att vi ensamma upprätthöll restriktioner på kapitalet när alla andra länder släppte dessa.

Dessutom tror jag att den offentliga sektorn behövde en del konkurrens. Vi var överens om det. Det hände på 80-talet. Det var en väldig omställning från inflationsekonomi till låg inflation.

Jag menar inte heller att en monetär finansiering skulle vara det enda svaret. Det inser finansministern säkert. Men jag tycker att det vore fel att avhända sig det instrumentet.

Jag hoppas och tror att det finns kloka ekonomer. Jag är inte ekonom. Jag har läst en del sociologi och försökt sätta in ekonomin i ett större sammanhang. Ekonomerna måste självfallet komma med ett nytänkande som jag inte kan prestera – i alla fall inte på några minuter.

Jag ber finansministern att fundera över om det inte är så att Sverige är ett av de länder i världen som kommit längst i det postindustriella samhället. Allt färre kommer att arbeta i den direkta produktionen av saker, liksom en gång allt färre arbetade med jordbruk. Våra ökande behov finns nu inom kultur, forskning, utbildning och vård. Det är kanske sektorer som passar ganska bra för offentlig finansiering.

Det verkar inte otroligt att det behövs andra modeller för att finansiera detta än då ökad industriproduktion var det centrala. Vore det inte ödesdigert att förbjuda oss själva att utveckla den nya modell som kanske på nytt, liksom på 30-talet, gör oss till ett föregångsland?

EU-anpassningen kan vara livsfarlig. För att inte göra finansministern besviken tänker jag återigen sluta med att framhärda i något som liknar det min gamla kollega Cato sade: Praeterea censeo Tractatum Maastrichtiusem esse delendam – för övrigt anser jag att Maastrichttraktaten bör rivas upp.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på interpellation 1994/95:83 om internationella valutasystemet

Anf. 39 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Birgitta Hambraeus har frågat mig om hur Finansdepartementet arbetar för att få till stånd ett fungerande internationellt valutasystem.

Hambraeus aktualiserar ett antal frågor som debatterats intensivt under den senaste tiden mot bakgrund av en betydande valuta- och ränteoro. Jag instämmer i att det är angeläget att diskutera tänkbara förbättringar av det internationella valutasytemet. När det sedan gäller frågan om vilka möjligheter som ligger i ett ökat ekologiskt tänkande menar jag att det i dag inte går att överblicka. Där har vi alla ett ansvar att ägna oss åt omprövning.

Det nuvarande valutasystemet kännetecknas av att varje land har stor frihet att välja växelkursarrangemang. De tre viktigaste i-länderna – USA, Japan och Tykland – har valt att låta sina valutor flyta sinsemellan. Den allmänna bedömning som ligger till grund för detta val är uppenbarligen att man inte är beredd att godta de inskränkningar i det penningpolitiska oberoendet som skulle följa med ett fastare växelkursåtagande.

Andra länder – såväl i- som u-länder – har valt att införa sådana fastare kursarrangemang, t.ex. genom att knyta den egna valutan till en världsvaluta. En ytterligare variant är det europeiska monetära systemet med dess växelkursmekanism ERM.

Det är mot denna bakgrund inte rimligt att tro att ett nytt globalt system med fasta växelkurser skulle kunna införas inom en nära framtid. Det beror inte enbart på att den politiska viljan att genomföra en sådan reform saknas i några viktiga i-länder. Det huvudsakliga skälet är att en sådan ordning inte skulle fungera under dagens förhållanden. Införandet av ett fastkurssystem måste föregås av konvergens i ekonomisk politik.

Inte heller är olika former av kapitalrestriktioner nu någon möjlig väg för att försöka åstadkomma större valutastabilitet. Globala och integrerade finansiella marknader är något som Sverige, liksom andra länder, har behov av. Genom att föra en politik inriktad på sunda stats-

finanser kan vi avsevärt minska vårt beroende av dessa marknader, men vi kan inte avskärma oss från dem.

Vad kan och bör då göras från svensk sida för att vi skall kunna medverka till lugnare valutamarknader och en bättre fungerande världsekonomi i stort? Enligt min mening bör vi verka för insatser i tre väsentliga avseenden. Det första är att ansträngningarna för att förbättra ekonomiska fundamenta måste fortsätta. Annorlunda uttryckt betyder det att varje land måste föra en ansvarsfull ekonomisk politik. Detta garanterar inte i sig stabilare kurser, men det kan ses som en grundläggande förutsättning för minskad valutaoro.

Internationella organisationer som IMF och OECD och regionala sammanslutningar som EU kan här spela en viktig roll genom sin övervakning av medlemsländernas ekonomiska politik. Denna verksamhet syftar i första hand till att få varje land att föra en ansvarsfull politik. Men den syftar också till att förmå medlemsländerna att beakta effekterna av den egna politiken på andra länder. Det måste med andra ord finnas en vilja att aktivt delta i det internationella ekonomiska samarbetet och ta intryck av de synpunkter som framkommer i denna process. Som bekant råder det inte fullständig enighet på denna punkt. I vissa länder finns alltjämt uppfattningen, att om varje land för sig söker lösa sina problem på bästa sätt så uppnås också bästa möjliga utfall totalt sett.

Jag delar inte den uppfattningen. Tvärtom anser jag att det är angeläget att det internationella ekonomiska samarbetet förstärks, också på valutaområdet. Detta överensstämmer väl med förslagen från kommissionen om globalt samarbete som statsministern ledde och som Birgitta Hambraeus hänvisar till. Ett huvudbudskap från kommissionen är ju att det är angeläget att snabbt få till stånd ett effektivt multilateralt samråd om centrala frågor rörande världsekonomins utveckling.

När det gäller valutafrågor är IMF den centrala övervakande organisationen. Valutafonden har successivt utvecklat sina insatser på detta område. Under intryck av Mexicokrisen enades medlemsländerna vid ett möte i Washington häromveckan om att ytterligare förstärka övervakningsförfarandet, bl.a. genom att göra det kontinuerligt och i större utsträckning fokusera på länder med problem. En ytterligare metod som enligt svensk uppfattning bör övervägas är att öka öppenheten, t.ex. genom att IMF offentliggör de slutsatser som nås vid granskningen av medlemsländernas ekonomier. En ökad öppenhet kan på olika sätt medverka till effektivare påtryckningar.

Den andra önskvärda insatsen för att förbättra valutasystemets funktion är att så tidigt som möjligt uppmärksamma när en valuta är uppenbart under- eller övervärderad. Det är detta snarare än de dagliga kursfluktuationerna som är ett huvudproblem i dagens system. Felvärderingar under längre perioder leder till snedvridningar av både handel och investeringar. Svårigheten här är givetvis att fastställa när en valuta kan anses felvärderad och att förmå ifrågavarande land att vidta lämpliga åtgärder. Återigen är det den politiska viljan som är avgörande.

En tredje viktig grupp av åtgärder gäller de finansiella marknadernas funktion. I grunden fullgör dessa marknader en nyttig funktion vad

gäller fördelning av sparande, likviditetsförsörjning och diversifiering av risker. Under senare år har de präglats av ökad labilitet. Bakom denna utveckling ligger sannolikt såväl den snabba volymökningen vad gäller kortfristigt placerat kapital som ett antal tekniska faktorer. Utvecklingen har skett i en sådan takt att de myndigheter som utövar tillsyn inte alltid hunnit anpassa sig till de snabba förändringarna. Det är angeläget att förbättra förståelsen av de moderna marknadernas funktionssätt och att förstärka tillsynen av de aktörer som verkar på marknaderna. Sådana åtgärder bör vidtas på såväl det nationella som det internationella planet.

Sverige skall självfallet, inom de internationella organ vi är representerade i, verka för att kunskapen om de finansiella marknaderna fördjupas och att skälen till exceptionella svängningar klarläggs. Förbättrad transparens är av särskilt stor betydelse. Genom vårt EU-medlemskap har vi fått ökade möjligheter att medverka till förstärkta insatser på detta område.

Sammanfattningsvis är min bedömning att ett mera tillfredsställande valutasystem och en bättre fungerande världsekonomi bara kan uppnås genom ett kontinuerligt och tålmodigt arbete. Det finns inga snabba och enkla grepp som kan förändra situationen som genom ett trollslag. Ett litet land med en öppen ekonomi som Sverige har ett starkt intresse av att delta aktivt i dessa långsiktiga ansträngningar med sikte på att förstärka det multilaterala samarbetet. Detta är också huvudinriktningen för det arbete som Finansdepartementet bedriver på det aktuella området.

Anf. 40 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Fru talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret på min interpellation.

Finansministern säger att "en bättre fungerande världsekonomi bara kan uppnås genom ett kontinuerligt och tålmodigt arbete". Men statsrådet ger inga som helst konkreta exempel på hur Sverige nu arbetar för att nå detta mål.

Sverige har tagit många praktiska initiativ i FN. Under 60- och 70-talen arbetade vi för en ny, rättfärdig ekonomisk världsordning. Inga Thorsson tog initiativet till den första globala miljökonferensen 1972. Uppföljningen i Rio 1992 var också ett svenskt initiativ, om jag är rätt underrättad. Jag hade som FN-delegat tillfälle att följa ambassadör Göte Svenssons arbete i tålmodiga överläggningar med u-länder och i-länder i s.k. informal informals, och jag vågar påstå att det till mycket stor del var Sveriges – i det här fallet närmast UD:s – förtjänst att Riokonferensen blev av. Det centerledda Miljödepartementet fullföljde arbetet framgångsrikt vid konferensen i Rio 1992.

Finansministern säger sig inte ha några idéer om hur det ekologiska tänkandet skall kunna föras in i ekonomin, trots att Riomötet gick ut på det, utan han menar "att det i dag inte går att överblicka". Statsrådet hänvisar vagt till att vi alla har ett ansvar att ägna oss åt omprövning. Ändå är besluten i Rio mycket handlingsinriktade. Alla världens kommuner har i uppdrag att utarbeta Agenda 21 för en uthållig utveckling

eller, uttryckt i ekonomiska termer, för en ekologiskt och socialt ansvarsfull tillväxt av BNP.

På vilket sätt tar sig denna omprövning uttryck i Finansdepartementets agerande i internationella sammanhang? Och hur aktivt ser man till att Sveriges kommuner får resurser att följa upp det goda arbete som påbörjades under biträdande miljöminister Görel Thurdins ledning?

Hur arbetar Finansdepartementet för att ta de konkreta initiativen för en fungerande världsekonomi? Sverige innehar just nu höga poster i både Världsbanken och IMF. Enligt Världsbankens data har fattigdomsklyftan i världen ökat med ca 30 % under det senaste decenniet i stället för att minska. Världsbanken kalkylerar att inkomsterna hos de 20 % av världens befolkning som är rikast nu är ca 140 gånger så höga som hos de 20 % som är fattigast. Vilka initiativ tar Sverige? England och Frankrike har dess värre ofta röstat mot resten av världen i FN när det gäller att minska den makt som 20 % har över mänskligheten. På vilket sätt arbetar vi nu i EU för att ändra deras inställning och ge världens fattiga majoritet mer att säga till om? Eller ägnar sig någon på Finansdepartementet åt att analysera Sydrapportens förslag till ett nytt sätt att se på hur strukturerna kan förändras av människorna själva, i stället för enligt IMF:s ineffektiva och grymma strukturanpassningsprogram ovanifrån? Dessa s.k. SAP:er pressas på regeringarna och leder till ökad fattigdom för de redan fattiga – raka motsatsen till våra biståndsmål och omöjligt att kombinera med en demokratisk utveckling.

Finansministern säger: "Det är angeläget att förbättra förståelsen av de moderna marknadernas funktionssätt och att förstärka tillsynen av de aktörer som verkar på marknaderna." Det låter intressant. Jag vore tacksam för en konkretion. Har Finansdepartementet arbetsgrupper som analyserar t.ex. nobelpristagaren James Tobins förslag att tygla valutamarknaden genom att "öka friktionen" i transaktionerna – en valutaskatt, som förslagsvis kunde användas för att finansiera FN?

Bland de insatser för en lugnare valutamarknad och en bättre fungerande världsekonomi som finansministern nämner är "att varje land måste föra en ansvarsfull ekonomisk politik". I vilken betydelse är den "ansvarsfull"? Om ett u-lands fattiga blir allt fattigare och undervisningen och sjukvården allt sämre, men siffrorna i IMF:s statistik visar på att landet bättre kan betala sina räntor till de rikare länderna – är det en ansvarsfull ekonomisk politik?

Finansministern anför med tillfredsställelse att IMF kommer att "ytterligare förstärka övervakningsförfarandet, bl.a. genom att göra det kontinuerligt och i större utsträckning fokusera på länder med problem". Detta beslut fattade IMF efter Mexicokrisen, som tydligen störde de rika ländernas intressen. Innebär inte detta att trycket mot de fattiga länderna ökar ännu mer för att en orättvis och illa fungerande ekonomisk världsordning skall kunna upprätthållas?

Anf. 41 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Först vill jag ta upp Birgitta Hambraeus frågor om Riokonferensen och uppföljningen av den. Där har vi inte skilda meningar.

Det pågår naturligtvis ett omfattande arbete efter Riokonferensen 1992 – jag hade för övrigt möjlighet att bevista den, och det var en upplevelse. Agenda 21 i varje kommun är ett uttryck för att det försiggår ett samlat arbete.

Vad jag har velat markera med svaret är att jag tillhör dem som tror att här ligger en enorm ekonomisk potential, i ordets bästa mening – dvs. ordet ekonomi. Men det vore fel av mig att påstå att jag vet exakt hur det skulle gå till. Jag brukar formulera mig så att jag tror att vi kommer att ta nästa stora språng i den ekonomiska tillväxten just därför att vi tvingas göra den ekonomiskt uthållig.

Med det menas att marknadsekonomin när den fungerar som bäst är ett sätt att möta mänskliga behov på ett rationellt och effektivt sätt. Jag kan inte tänka mig annat än att den utvecklade världen och även övriga delar av klotet kommer att ha ett oerhört behov av att det de närmaste årtiondena drivs fram en ordning för produktion som är ekologiskt uthållig. När den drivs fram därför att det finns ett grundläggande behov innebär den ny energiproduktion, nya transportlösningar, nya produktionsmetoder, nya sätt att använda råvaror och att återanvända material, nya forskningsinstitutioner. Det ligger en oerhörd kraft i detta. Hur det skall materialiseras, tas ned till konkreta politiska handlingar, är jag i dag inte beredd att beskriva, men jag är övertygad om att där ligger en av de intressantaste och mest eggande utmaningar som vi har framför oss.

I svaret antyds också en annan diskussion: Väldigt många av oss är nu engagerade i att diskutera om det med hjälp av skatteinstrumentet går att driva samhället i en viss riktning. Hur långt kan man använda skatteinstrumentet i en internationellt integrerad ekonomi? Hur kan Sverige som ett litet, utlandsberoende land gå före? Hur stor är vår frihet i det sammanhanget?

Mot den bakgrunden arbetar just nu en utredning i Finansdepartementet med att titta närmare på möjligheterna att växla skatt, exempelvis sänka skatten på arbete men höja den på sådant som vi tycker är miljöskadligt. Det finns oerhört starka miljöpolitiska skäl för detta, men det finns också en del statsfinansiella invändningar mot det. Beskattning av arbete innebär ofta en bred skattebas som är stabil, medan däremot beskattning av utsläpp och andra miljöstörande företeelser innebär en instabil skattebas. De är till sin karaktär sådana att man faktiskt önskar att den skattebasen skall försvinna – det är målsättningen. Om man då har det som statsfinansiell grund kan det leda till en del nya problem. Men att blunda för att det i den frågan finns en oerhörd potential för en god samhällsutveckling vore fel. Att samtidigt säga att detta är lösningen vore nog att göra det för enkelt för sig. Därför har vi nu tillsatt den här kommittén, som arbetar under Lennart Nilssons ledning, och resultatet av det arbetet ser jag faktiskt fram emot.

Jag kunde förra tisdagen, den 2 maj, diskutera de här sakerna med Ritt Bjerregaard, min partikamrat i Europeiska unionens kommission. Också hon bedriver, på den nivån, ett arbete i den här riktningen, så vi i Sverige är inte ensamma om det – långt därifrån.

Birgitta Hambraeus frågade vilka initiativ vi tar i olika internationella organ. Jag överblickar inte hela fältet, men det är riktigt, som Birgitta Hambraeus säger, att vi i Sverige har en tradition – vi har ju ofta tagit initiativet till den här typen av internationella sammankomster; vi har spelat en ledande roll. Jag ser ingenting som hindrar att vi gör det också på det här området. Jag tycker att Ingvar Carlsson i sitt bidrag till sin kommission om vårt globala ansvar lyfter frågor på det ekonomisk-politiska området som förut inte har blivit lyfta. Det kan mycket väl tjäna som utgångspunkt för svenska initiativ och en fortsatt debatt.

Jag har ingen övertro på de klassiska organen – IMF, Världsbanken och allt vad de heter. Men de finns där och representerar en utomordentligt stor kompetens och även resurser. Det finns anledning för Sverige att i sådana sammanhang driva de klassiska svenska ståndpunkterna. Jag är ganska säker på att jag och Birgitta Hambraeus har i stort sett samma uppfattning om vilka prioriteringar som skall göras. Att vi har svenska toppfunktionärer i dessa organ ger oss naturligtvis större möjlighet, kanske inte till inflytande men till dialog, och den skall vi självfallet utnyttja.

Anf. 42 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Fru talman! Jag delar finansministerns uppfattning om IMF och Världsbanken. Men de har inte bara stor kompetens och mycket pengar – de är faktiskt de klart ledande aktörerna i världssamhället just nu när det gäller bistånd och när det gäller relationerna mellan fattiga och rika länder. Ansvaret för Sveriges agerande i IMF och Världsbanken ligger på Finansdepartementet. Det är alltså viktigt att vi följer upp det här och att vi tar initiativ och inte bara sitter av sammanträdena. Jag skulle vara intresserad av litet mer konkretion. Vad gör vi, vilka initiativ tar vi där, för att den här enormt stora potentialen skall bli litet mer inriktad på u-ländernas behov, på socialt och ekologiskt ansvarsfulla investeringar och socialt och ekologiskt ansvarsfullt agerande över huvud taget?

Självfallet menar jag inte att Göran Persson nu skall deklarera något slags exakt kunskap om hela det ekologiska sammanhang som vi befinner oss i, men jag skulle gärna vilja veta hur man i Finansdepartementet arbetar konkret för att fullfölja det här. Finansdepartementet har fortfarande ett stort internationellt ansvar, så länge frågorna som rör IMF och Världsbanken handläggs av Finansdepartementet.

Utredningen om skatteväxlingen väntar jag mig också mycket av. Jag var intresserad och glad att höra att den också har ett internationellt ansvar. Jag tror verkligen att detta är en framtidsmodell. Man kan väl säga att den hårda belastning på arbete som vi har haft nu under en lång följd av år faktiskt har minskat, och det har även underlaget för skatten i och med att det har blivit allt färre som arbetar inom produktionen. Men självfallet önskar vi att miljöstörande verksamhet skall försvinna i mycket högre grad. Man kan jämföra med att lägga ökad skatt på t.ex. energi – den vill vi också ha kvar, men vi skall se till att man är så effektiv som möjligt. Vi vill ha till stånd en effektivisering så att man

använder energin som den dyrbarhet den är när vi håller oss inom de ekologiska ramarna.

Kunde finansministern berätta litet mer konkret: Om man inte har några arbetsgrupper just nu, t.ex. när det gäller det här med större friktion i valutasystemet eller det vi har pratat om här – ämnar finansministern i så fall tillsätta sådana grupper?

Anf. 43 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Birgitta Hambraeus formulerade det som om Finansdepartementet skulle gå förlustigt ansvaret för dessa internationella ekonomiska frågor; jag tror att hon sade att vi har det "än så länge". På den punkten kan jag vara väldigt tydlig: Ansvaret för Sveriges agerande både i Världsbanken och i IMF ligger hos Finansdepartementet och kommer att ligga kvar där. Vi delar dock ansvaret för vissa av frågorna med våra vänner i Utrikesdepartementet. De är naturligtvis föremål för gemensam beredning.

Arbetet bedrivs naturligtvis inom linjen. Vi behöver inte ha några särskilda arbetsgrupper; det här är en organisation som ständigt arbetar med dessa frågor. Vi har ständigt människor ute i världen, människor som deltar i internationella konferenser och gör Sveriges röst hörd. Det finns ingen anledning att ändra inriktningen av det som Birgitta Hambraeus och jag tydligen är överens om som svenska ståndpunkter. Det arbetet fortsätts och bedrivs med kraft.

Birgitta Hambraeus uppehöll sig vid något tillfälle vid nobelpristagaren Tobin och hans skatt på valutatransaktioner. Det har också utretts ordentligt. De allra flesta som bedömer det tror inte på den tanken, helt enkelt därför att vissa länder kommer att ställa sig utanför, och när de gör det bryter det hela ihop. Det räcker med att en handfull, några stycken, ställer sig utanför den typen av skatt för att man skall ha skapat nya finansiella centra i världen där man kan handla med dessa instrument utan att de beskattas. Att åstadkomma ett beslut som är världstäckande vid ett och samma tillfälle tror jag inte är möjligt. Även om jag annars känner stark sympati för Tobins idéer måste jag nog säga att jag inte tror att detta är praktiskt hanterbart.

Det finns säkert också andra uppslag, och de kommer att diskuteras. Jag pekar i svaret på en intressant sak som inte har diskuterats särskilt mycket i debatten men som jag tror är en ingång för framtida meningsutbyte, och det är genomskinlighet, att man faktiskt ser igenom transaktionerna – när de sker, var de sker och mellan vilka de sker. Den enorma transparensen vi har exempelvis för handeln med aktier har inte alls någon motsvarighet på dessa sektorer. Det skulle naturligtvis vara oerhört revolutionerande om detta kom att införas. Sverige kan inte göra en sådan sak isolerat. I internationella organ kan man självfallet driva den tanken och föra sådana diskussioner. Det är naturligtvis något som ligger mig ganska varmt om hjärtat, eftersom det finns upptaget även i svaret.

Anf. 44 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Fru talman! Det låter oerhört spännande om Sverige nu i de internationella fora där vi har ganska inflytelserika positioner börjar föra fram den här sortens tankar. Jag menar inte att vi här och nu skall lösa problemen. Jag vill bara ha en försäkran om att Sverige verkligen driver dessa frågor.

Finansministern säger att vi i Sverige inte har ändrat åsikt när det gäller vårt sätt att arbeta med IMF och Världsbanken, men tyvärr har vi det. Jag satt med i den multilaterala biståndsutredningen. Vi analyserade Världsbankens och IMF:s roll, framväxt och hur de mer och mer har tagit över från UNDP och FN-organen. Sverige har mycket länge motarbetat detta. Vi har varit kraftfulla motståndare och haft en oerhört amper kritik mot strukturanpassningsprogrammen, mot pressen och mot den smala nyliberala analysen som tvingar länder som inte har någon fungerande industri att gå in i industriländernas trånga mallar osv. Vi kritiserade det här mycket starkt ända fram till mitten av 80-talet då vi bytte inställning.

Nu kräver vi att u-länderna skall göra upp med IMF. Vi säger på samma sätt som i Sverige, enligt den nyliberala ekonomiska modellen, att man måste ha sin ekonomi i ordning först. På vilket sätt? På vilket sätt skall man föra en ansvarsfull politik? För u-länderna är det rena hånet.

Vi har ändrat inställning. Vi är globalt beroende. I likhet med Göran Persson bejakar jag det. Jag tror på en värld med en tät väv av internationella kontakter. Jag tror att det så småningom kommer att skapa en fredlig värld. Vi måste se till att inte bara 20 % av mänskligheten, som är rika, fortsätter med sina privilegier medan den fattiga världen blir fattigare och fattigare. Det är fruktansvärt. Sverige har haft en mycket stor roll att spela här. Vi bytte inställning i mitten av 80-talet. Det skedde faktiskt efter Olof Palmes död.

Jag tycker att det nu är dags att återuppta vår roll. Man kan fråga sig om det är möjligt nu när vi är med i EU. Men låt oss strunta i det. Låt oss göra det ändå och se vad som händer. Under förutsättning av att det här sker kommer jag inte att hävda med stor bestämdhet att de här frågorna skall tas ifrån Finansdepartementet. Annars antydde vi mycket försiktigt under utredningen att de här frågorna egentligen hör hemma i UD, där internationella relationer ändock är det huvudsakliga ansvarsområdet.

Anf. 45 Finansminister GÖRAN PERSSON (s)

Fru talman! Jag har stor respekt för kollegerna i Utrikesdepartementet. De kan dock inte allt. Jag skulle tro att de har samma uppfattning om Finansdepartementet. I båda fallen är beskrivningen riktig. Vi är beroende av varandra. Nu är frågorna särfördelade och kommer så att förbli. Jag tycker att det är ganska bra.

Jag skall ta till mig det fru Hambraeus har sagt. Vi har all anledning att föra en dialog. Det här bör inte vara partiskiljande frågor i Sverige. Vi borde kunna vårda en tradition som vårt fina land har arbetat i under många år. Jag tackar för konstruktiva synpunkter.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på interpellation 1994/95:96 om intentionerna i djurskyddslagen

Anf. 46 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Alice Åström har frågat mig vilka åtgärder regeringen kommer att vidta för att förhindra att eldressyr och andra kränkande aversionsmetoder används inom hunddressyren.

I 2 § djurskyddslagen står det att djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Nyligen har Statens jordbruksverk i allmänna råd uttalat att elhalsband på hund inte bör användas annat än av personer som genomgått sådan utbildning som rekommenderas av Jordbruksverket. Av råden framgår vidare att innan elhalsbandet tas i bruk bör kontakt tas med Telia för besked om halsbandet är godkänt för användning. Jordbruksverket har inte något bemyndigande att utfärda föreskrifter i den här frågan.

Jag är inte övertygad om att de regler som finns är tillräckliga. För att få ett heltäckande underlag kommer regeringen att ge Jordbruksverket i uppdrag att snabbt utreda all användning av el vid dressyr av hundar. När jag fått ett sådant underlag från Jordbruksverket kommer vi skyndsamt att ta ställning till de ytterligare åtgärder som kan behövas för att reglera användningen av el vid hunddressyr.

Anf. 47 ALICE ÅSTRÖM (v)

Fru talman! Först vill jag tacka jordbruksministern för svaret. Jag tycker att det är mycket glädjande att inte heller jordbruksministern är tillfredsställd med den ordning som råder nu. Det finns en del saker som jag ändå tycker är viktiga att påpeka inför den utredning som Jordbruksverket skall göra.

De allmänna råd som nu finns har helt nyligen ändrats. I de tidiga allmänna råden fanns ett klart uttalat förbud. Det sades att elhalsband och stackel ej får användas. När man säger att allmänna råd bara är rekommendationer och inte föreskrifter är det inte helt riktigt. Det är ett bevis och en allmän inriktning från myndigheterna. Det sägs också i en skrivelse att i de fallen tillsynsmyndigheten tar upp ärenden som rör de allmänna råden kan man räkna med att få stöd från högre instans.

När man då ändrade i de allmänna råden till "bör inte användas" och dessutom säger att man rekommenderar en utbildning har det gett en mycket stor öppning. Inriktningen har förändrats mycket.

När det gäller elhalsband kan det faktiskt sägas strida mot de grundläggande intentionerna i Europakonventionen och djurskyddslagen. Att tillåta elhalsband när man i lagstiftningen förbjuder kodressörer och barrering av hästar är en ologisk kullerbytta. Det är otroligt viktigt att man också väger in de etiska aspekterna på frågan och inte bara de rent praktiska.

Den etiska grundläggande frågan måste ändå vara hur långt vi människor har rätt att gå för att få djuren att utföra det vi vill att de skall utföra. Det måste vara den grundläggande frågan som man ställer.

Jordbruksverket kommer att göra en utredning, och en utbildning kommer att rekommenderas. Svenska Jägareförbundet står för den utbildning som rekommenderas. Förbundet har varit den stora förespråkaren, och man har använt sig av den här metoden i störst utsträckning.

Om man ser över vilka sakkunniga som har konsulterats inför ändringarna av de allmänna råden, finner man att det även har varit personer som har varit positiva till elanvändning och personer som faktiskt bedriver utbildning av instruktörer när det gäller användning av elhalsband. När de allmänna råden gick ut på remiss kom en mängd remissvar – bl.a. från Svenska brukshundsklubben, alla djurskyddsorganisationer och även Veterinärförbundet – som inte tyckte att man skulle ändra i de allmänna råden utan att man i stället skulle införa ett förbud med möjlighet till dispens.

Diskussionen om elhalsband har mycket gällt renrenhetsträning, och det har gällt ett slags halsband. Elhalsband finns i en mängd olika utföranden, bl.a. sådana som skall förhindra att hundar skäller. När hundarna skäller får de en stöt.

Från hundorganisationernas sida säger man i dag att man själv vill ta ansvaret och styra tillsynen över detta och att man inte vill ha ett förbud. Det man då glömmer är att alla inte är anslutna till dessa organisationer. Man kan redan i dag se annonser i dagstidningar där människor erbjuder hundägare som har problem med sin hund att komma för att få hjälp, vilket innebär att hunden får elstötar.

Detta kommer att bli ett stort problem om vi inte gör någonting. Användningen har ökat otroligt mycket. Därför tycker jag att det är viktigt att man i det underlag som Jordbruksverket skall lämna också tar in alla dessa synpunkter och att man framför allt också fäster stor vikt vid vad Veterinärförbundet säger.

En av de allra viktigaste grundläggande frågorna handlar om att sällskapsdjuren inte omfattas av 4 § i djurskyddslagen. Om de hade gjort det, hade inte den här typen av frågor behövt debatteras här. En viktig fråga att ta upp är att även sällskapsdjuren skall ha samma rätt enligt djurskyddslagen som andra djur.

Anf. 48 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Jag tycker att det är mycket bra att Alice Åström väcker den här frågan. Alice Åström har också skrivit en motion i ärendet.

Som hundägare i hela mitt liv blir jag alldeles förskräckt när jag börjar inse att detta hjälpmedel börjar användas alltmer i Sverige. Jag har genom åren haft både jakthundar och brukshundar och anser att dressyr och elhalsband inte går ihop.

Det är litet obehagligt när man får en känsla av att ökningen av elhalsband bl.a. har att göra med småviltsjakten i fjällen. De hundar som tas dit upp är inte vana vid renen och jagar ren i stället för ripa.

Om en ökning av elhalsbanden blir en konsekvens av bestämmelsen, så måste den verkligen ses över. Jag anser absolut att jordbruksministern måste ta frågan på stort allvar, därför att detta sätt att hantera hundar tenderar att öka. Det är så lätt för mer eller mindre seriösa hundägare att ta till eldressyr. Det är så lätt att pröva eldressyr om man får problem i stället för att göra det man borde göra, dvs. att vända sig till folk som man kan få seriös hjälp av.

De allmänna råd som nu finns visar att vi börjar att tolerera elhalsband. Det är detta som är så obehagligt. Börjar vi tolerera elhalsband kommer det alltid att finnas dressörer som kanske är mindre seriösa, vilka använder elhalsband på ett sätt som definitivt inte var tanken. Därför är det viktigt att det blir ett generellt förbud. Sedan kan man se över vilka eventuella möjligheter man har att ge dispenser. Det skulle ge en bättre bild av vad samhället vill.

Det känns väldigt märkligt att vi har ett förbud mot kodressörer samtidigt som vi tillåter att hundar utsätts för eldressyr, för egentligen är det ju precis samma sak. Kon gör någonting som vi inte vill. Därför ger vi den en stöt. Men det förbjuder vi, för vi anser att det är oetiskt och djurplågeri. Hunden gör någonting som vi inte vill. Då ger vi en stöt. Nu verkar det som om vi tycker att det är okej.

Jag måste säga att jag tycker att det svar som jordbruksministern har lämnat är något vagt. Skall man vara välvillig kan man tolka det som att jordbruksministern är kritisk. Jag hoppas att det är så och att jordbruksministern i så fall vill vara litet mer konkret i svaret.

Anf. 49 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Om svaret uppfattas som vagt så är det kanske riktigt, därför att jag är ganska osäker i den här frågan. Jag är inte tvärsäker.

Låt mig först ta upp frågan om varför man har gjort ändringar i regelverket. Precis som sades stod det tidigare i dåvarande Lantbruksstyrelsens författningssamlingar att elhalsband och tagghalsband inte får användas. Men det var ett allmänt råd och alltså inget regelrätt förbud. Ordvalet var olyckligt, eftersom det kunde tolkas på litet olika sätt. Det var därför man införde ändringen att elhalsband inte bör användas av andra än av personer som genomgått en särskild utbildning som Jordbruksverket rekommenderar. Det skall inte tolkas som någon ändrad inställning i sak utan som ett förtydligande, eftersom innehållet tidigare var luddigt uttryckt.

Det sägs av er båda att man nu förbjuder kodressörer, och ni ställer då frågan varför man inte skall kunna förbjuda hundhalsband. Jag tycker inte att man skall förbjuda något utan att det är ordentligt motiverat. Kodressörer gav ström genom hela kroppen, eftersom den applicerades på en punkt på kon. Kon jordade sig själv genom att den hade kontakt med båspallen via klövarna. I elhalsbandet går strömmen mellan två punkter och leds alltså inte genom hela kroppen.

Jag vill också påpeka vad det är för slags ström som går genom kroppen. Det är alltså en stöt som är 30–50 gånger svagare än den man får av vanligt elstängsel. Den leds, som jag sade, genom halsmuskulaturen mellan två poler i halsbandet. Ungefär 500 jakthundar per år omfat-

tas. Man anser att det är så många jakthundar som behöver denna typ av dressyr för att bli renrena.

Jag tycker att man måste väga olika typer av lidanden mot varandra. Anledningen till att jag inte är tvärsäker är att jag inte vet om denna relativt "milda" stöt som ett elhalsband ger är värre eller inte än en konventionell dressyr. I det ena fallet är det möjligen fråga om en fysisk pl åga, om det nu är en plåga. I det andra fallet är det fråga om en psykisk plåga, om man nu kan anse att det är en plåga. Konventionell dressyr är ju ett sätt att tillrättavisa hunden genom ryck i koppel, genom olika tillsägelser, skäll och kanske i en del fall, olyckligt nog, genom slag eller smäll. Det är på något vis ett mentalt förtryck. Man måste fundera över vilken av de två dressyrformerna som är värre, eftersom någon dressyr tydligen måste genomföras för att hundarna skall bli renrena.

Om man nu talar om djurens lidande – med djuren innefattas också de djur som eventuellt blir jagade om man inte har hunden under kontroll – är då halsbandslidandet värre än det eventuella lidande som hunden vid jakt åsamkar renarna i de fall man inte klarar av att dressera hundarna? Jag tycker inte att frågan är enkel att besvara.

Det finns väldigt mycket tyckande. Det är enkelt att säga att hundarna inte skall få stötar. Men man måste ju väga detta mot andra typer av åtgärder som vidtas mot hunden, vilket kräver en mycket djupare analys än att i dag bara rakt upp och ner säga att eldressyr skall förbjudas.

Anf. 50 ALICE ÅSTRÖM (v)

Fru talman! Angående detta med det ändrade ordvalet i de allmänna råden och att det tidigare var ett olyckligt ordval: Jordbruksministern säger att innehållet tidigare var luddigt men att det skulle vara klarare i dag. Snarare är det så att alla djurorganisationer över huvud taget i dag uppfattar myndighetens inställning i frågan som mycket mer luddig och oklar.

När det gäller eldressör handlar det också om att man korrigerar ett oönskat beteende hos hunden på samma sätt som man gjorde med kor. Ett exempel där strömmen inte heller går genom hela kroppen är barrering av hästar, som också är förbjudet, vilket innebar att man skulle undvika att hästarna slog i benen och skadade sig. Detta hade alltså ett syfte, eftersom det annars kunde bli ännu värre för hästarna. Därför håller inte resonemanget när det gäller barreringen.

Jag är på ett sätt överens med jordbruksministern om att detta med dressyr inte är någon enkel sak. Men de förespråkade dressyrmetoder som finns i dag, vilka blir allt vanligare, handlar om positiv förstärkning. Jordbruksministern tog upp att det kunde bli fråga om mentalt förtryck och ibland även slag. Men det är faktiskt en behandling av djur som vi i dag genom lag inte tolererar. Det ursäktar ju inte att man i stället använder elstötar.

Tyvärr har jag inget elhalsband med mig här i dag. Men jag vet hur det fungerar. Det är alltså ingen lätt stöt som hunden får, utan det är ett halsband där man kan öka strömstyrkan. Reagerar inte hunden på den

lägre strömstyrkan ökar man strömmen tills hunden verkligen reagerar. En del har provat halsbandet på sig själva. De säger att ingen hundägare skulle få använda halsbandet på hunden utan att först ha provat det på sig själv.

När det gäller de djur som hundar jagar är det stadgat i lag att man inte har rätt att ha hundar lösa om man inte har kontroll över dem. Det gäller alla hundägare i Sverige, även jägare och övriga. Man skall inte släppa lös sin hund förrän man har kontroll över den.

Jag har här ett uttalande från den person som har stått mycket för utbildningen och som har anlitats som sakkunnig. Han säger att en jägare måste kunna lita på hundens ovillkorliga lydnad. Men med elhalsband går den dressyren fortare.

Det är det som det handlar om. Det är inte så att det är omöjligt att få det att fungera annars.

Anf. 51 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Ibland låter argumenten konstiga, som när vi hörde jordbruksministern diskutera detta. Det beror kanske på att det är svårt att försvara en sjuk sak, Margareta Winberg, för det här är en sjuk sak. Det är inte sunt att träna hundar med elhalsband bara för att man har bråttom med dressyren.

Denna förenklade dressyrmetod är ingenting som vi skall tillåta här i Sverige. Här har vi en annan syn på djurskyddet. Det är litet förvånande när Margareta Winberg, som är så enormt engagerad när det gäller djurtransporterna i EU, här förklarar att hunddressyr går till på ett sådant sätt att man undrar om man fortfarande befinner sig i Sverige. Så går inte dressyr till om man är duktig på att dressera hundar. Så går misshandel av hundar till. Eldressyr ingår inte i en organiserad dressyrundervisning för hundar. Där använder man sig av positiv betingning. Man får inte slå och misshandla sina hundar, Margareta Winberg. Därmed borde man inte heller få använda elhalsband. Får man i Sverige misshandla sina hundar genom att använda elhalsband men inte genom att slå dem? Det är det som det handlar om.

Samtidigt är det väldigt märkligt att höra Margareta Winberg försvara fjälljakten. Anledningen till att man säger ja till elhalsband är att man vill underlätta fjälljakten. Där kan det bli nödvändigt. Att släppa hundar lösa i fjällen som inte är vana vid det är alltså ett motiv till att man skall få använda elhalsband. I stället borde man säga tvärtom. De som åker upp och jagar småvilt i fjällen skall se till att de har en hund som är renren, dvs. en hund som inte jagar renar. Annars skall hunden inte släppas lös i fjällvärlden. Att ta det som en ursäkt för att vi skall gå tillbaka till en dressyrmetod som definitivt inte borde anstå oss i Sverige – ett land som säger sig vilja gå före när det gäller djurskyddet – är beklämmande, Margareta Winberg. Försök inte att försvara en sjuk sak! Denna dressyrmetod borde inte tillåtas i Sverige.

Anf. 52 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Jag tycker nog att Gudrun Lindvall lyssnar litet dåligt. Jag försvarar inte den här metoden. Men jag säger att jag inte är lika

tvärsäker som Gudrun Lindvall på att detta är fel. Därför vill jag att frågan skall analyseras ytterligare. Eftersom den här frågan är svår och eftersom det finns olika uppfattningar också bland experterna vore det klädsamt med litet större ödmjukhet inför den.

En del hävdar att det finns skäl för elhalsband. Jag läser innantill: Man hävdar att konventionell dressyr vid renrenhetstest innebär ett större trauma för hunden än eldressyr. Elstöten är svag och känns som ett "nyp". Eftersom den sker med fjärrkontroll kopplar hunden tillrättavisningen till renen i stället för till matte och husse. Dressyren blir därför mycket verkningsfull. Konventionell dressyr skulle innebära tillrättavisningar genom ryck i koppel eller kraftiga tag i nackskinn osv. tills – som en av experterna har sagt – hunden mentalt ryms i en tändsticksask.

Det finns också skäl emot elhalsband. Här kan jag redogöra för några expterters åsikter, bl.a. från Brukshundsklubben och Veterinärförbundet. Man anser att eldressyr innebär onödigt lidande för hunden. Det finns risk att människor som inte genomgått föreskriven utbildning använder eldressyr och att den då kan användas på ett felaktigt sätt. Man anför också etiska skäl och anför att dressyr skall utgå från ett positivt tänkande och inte utifrån ett "strafftänkande".

Så är det ju. Det går inte att i dag vara tvärsäker. Det är det som jag har gett uttryck för, inte att jag försvarar någonting som betraktas av Gudrun Lindvall som en sjuk sak. Det gör jag verkligen inte.

Det finns alltså skäl att noga undersöka det här. Det är svaret på interpellationen, att man skall göra en ordentlig men snabb analys av det hela för att se om eldressyr innebär ett lidande av sådant slag att det skall förbjudas. Kommer man fram till det, är jag beredd att vidta de åtgärder som är nödvändiga. Men inte på de lösa grunder som jag anser föreligger i dag.

Anf. 53 ALICE ÅSTRÖM (v)

Fru talman! Detta är inte en enkel fråga. Men återigen hamnar man i en debatt bara om renrenhetsträningen. Det är precis så som jag sade tidigare. I dag kan man se annonser i dagspressen där människor erbjuder hundägare som har problem med sina hundar på ett eller annat sätt att komma till rätta med dem genom elhalsband. Det allra bästa vore att på något sätt skapa ett förbud, där det finns en dispensmöjlighet. För att få dispens skulle det krävas att man presenterade ett underlag med kvalitet som visade att elhalsband vore den enda möjligheten. Med den fria användning som finns i dag riskerar vi att en mängd hundar i Sverige kommer att fara mycket illa.

Sedan över till beskrivningen om att effekterna av elhalsbanden känns som ett litet lätt nyp. Anledningen till att man använder elhalsband och till att det anses vara en effektiv metod är att det är mycket kännbart för hunden. Det ger en väldig smärta. Om man prövar elhalsbandet på sig själv på samma sätt som man gör det på hunden – dvs. man blöter halsen, tar på halsbandet och framkallar en stöt – finner man att det är inte fråga om något litet nyp. Jag tror att det är hemskt viktigt att man är medveten om det. Men det beskrivs många gånger från före-

språkarna som att det här rör sig om ett mycket litet obehag. Vore det ett mycket litet obehag, skulle hundarna inte reagera på det sätt som de gör.

Att detta inte är någon lätt fråga, att det finns experter som är för och emot och att det finns skillnader mellan olika hundklubbar tycker jag på ett sätt är en bisak. Det som jag tycker är viktigt är att man lyssnar på och beaktar inställningen från Veterinärförbundet, som ändå har den djupa kunskapen om dessa frågor. Veterinärförbundet anser i dag att man bör ha ett förbud med dispensmöjligheter.

När det gäller kodressörerna och hur korna reagerar är man också på Lantbruksuniversitetet mycket kritisk. Man hänvisar till de biologiska aspekterna på elektricitet och på hur levande individer reagerar på detta. Det finns mycket fakta i den avhandling som låg till grund för förbudet mot kodressyren. Dessa fakta är tillämpliga även på det här området.

Jag hoppas att jordbruksminister Margareta Winberg verkligen tar ett brett tag, gör det snabbt och ser till att vi genast får ett slut på det ofoget som användandet av elhalsbandet utgör.

Anf. 54 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Jag delar mycket i Alice Åströms uppfattning. Också jag tycker att det är otillständigt om det är så att användningen av eldressyr breder ut sig och om det används som en metod mot besvärliga hundar i allmänhet. Så skall det inte vara. Självfallet inte.

Beträffande våra relationer med veterinärerna brukar vi ta ganska stort intryck av vad de säger. Om man i analysgruppen kan ena sig om att skapa förbud med möjlighet till undantag, låter det som ett klokt förslag.

Som sagt, vi skall utreda frågan snabbt och komma med ett besked så snart som möjligt.

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Svar på interpellation 1994/95:98 och fråga 1994/95:434 om radon i dricksvatten

Anf. 55 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Sven Bergström har frågat miljöministern vilka åtgärder hon planerar för att komma till rätta med problemet med radonhaltigt dricksvatten.

Dan Ericsson har frågat miljöministern om hon avser att lägga fram förslag om att radonbidrag även bör utgå till hushåll med radonhalter i dricksvattnet över rekommenderat gränsvärde. Dan Ericsson frågar vidare på vilket sätt jag ämnar medverka till att stimulera kommunernas arbete med åtgärder för att minska riskerna med höga radonhalter i dricksvatten. Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på Dan Ericssons interpellation och Sven Bergströms fråga.

Sedan 1980 lämnas statligt ekonomiskt stöd för att avhjälpa radonproblem i bostäder. För närvarande utgår bidrag till åtgärder i egna hem, där radondotterhalten överstiger Socialstyrelsens gränsvärde.

Regeringen har i årets budgetproposition pekat på att metoderna för en effektiv radonsanering av vatten ännu inte är färdigutvecklade. Därför vidtog regeringen ingen åtgärd med anledning av en framställning av Boverket, att ett bidrag i fortsättningen även skall kunna lämnas till radonsanering av vatten.

Sedan januari 1994 arbetar en arbetsgrupp bestående av representanter för Statens livsmedelsverk, Statens strålskyddsinstitut och Socialstyrelsen med att fastställa och presentera ett förslag till gränsvärde för radon i dricksvatten. Förslaget skall presenteras för regeringen i början av juni i år. Först därefter är det möjligt för regeringen att ta ställning.

Anf. 56 DAN ERICSSON (kds)

Fru talman! Jag vill tacka för svaret, som tyvärr inte är ett särskilt bra svar. Regeringens långhalning av den här frågan är inget gott exempel på handlingskraft. Tvärtom fördröjs ett viktigt arbete för att minska riskerna för höga radonhalter i dricksvatten.

Jordbruksministern känner säkert till de risker som jag menar att framför allt barnen i dag utsätts för, barn som dricker vatten med höga radonhalter.

I dag är det ungefär 8 000 bergsborrade brunnar som beräknas ha radonhalter som ligger över det rekommenderade gränsvärdet på 1 000 becquerell per liter. Med en eventuell halvering av gränsvärdet, vilket faktiskt har diskuterats och diskuteras, kommer antalet brunnar vars vatten överstiger gränsvärdet att öka med mellan 15 000 och 20 000, kanske ännu mer.

Fru talman! Sin senfärdighet i det här ärendet försvarar ministern med att det inte finns en teknik klar för effektiv radonsanering. Det är faktiskt inte sant. Luftning är en effektiv metod, filtrering är en annan metod. Givetvis kan man radonsanera redan nu om den politiska viljan att hjälpa till finns. Ute i kommunerna fungerar det så att miljö- och hälsoskyddsnämnderna rekommenderar i dag drabbade familjer att installera luftningsaggregat.

Den arbetsgrupp som ministern talar om har snart arbetat i ett och ett halvt år. Nu hävdar ministern att radonsaneringen inte kan komma i gång utan arbetsgruppens slutresultat. Men det är fel, den kan komma i gång. Boverket har också krävt detta och föreslagit införandet av ett bidrag för sanering av radonhaltigt vatten.

Regeringen säger dock nej. Denna passivitet innebär ju att man därmed inte minskar riskerna för ett antal tusen människor som i dag intar dricksvatten med höga radonhalter. Samtidigt med att man har sagt nej till detta försökte regeringen nyligen minska stödet till radonsanering av bostäder, något som riksdagen stoppade. Det bidraget finns alltså kvar.

Inser inte ministern att hon är litet på fel väg, inte så litet heller? Var har hälsoansvaret i den här frågan tagit vägen?

Jag har fått ett svar på min första fråga, att regeringen väntar och ser samtidigt som man vill minska stödet till annan radonsanering. Det är illavarslande. På min andra fråga har jag däremot inte fått något svar. Därför upprepar jag frågan, och jag hoppas att jordbruksministern kan ge någon form av besked: På vilket sätt ämnar ministern medverka till att stimulera kommunernas arbete med åtgärder för att minska riskerna med höga radonhalter i vatten?

Anf. 57 SVEN BERGSTRÖM (c)

Fru talman! Jag får också tacka för svaret, men jag delar Dan Ericssons uppfattning att det här gäller att försöka vara offensiv och gå till handling. Jag tycker att jordbruksministerns svar litet för mycket andas "vänta och se". Många års forskning har visat att det här är väldigt allvarligt. Det är, som Dan Ericsson sade, framför allt barnen som drabbas av radonhaltigt vatten. Den internationella strålskyddsforskningen har visat att det är barnen som är särskilt utsatta, särskilt spädbarn och barn mellan 1 och 10 år som får en större stråldos vid intag av obehandlat radonhaltigt vatten än vad vuxna får. Siffror är inte alltid så bra som exempel, men uttryckt i stråldos är det alltså för ett spädbarn som dricker en normal mängd vatten, ca 100 liter obehandlat vatten per år, vid en radonhalt av 1 000 becquerell per liter fråga om 7 millisievert per år. Det finns många brunnar som innehåller 5 000, 10 000 och t.o.m. 20 000 becquerell per liter vatten. Då kan var och en räkna ut hur mycket större strålningsmängder det kan bli. Detta kan vi jämföra med de gränsvärden som finns för stråldoser som är föreskrivna för allmänheten och personer som arbetar med strålning. För den grupp av allmänhet som är mest utsatt för strålning får stråldosen inte överstiga 5 millisievert under ett år. För barn som dricker radonhaltigt vatten handlar det om 7 millisievert.

Strålskyddsinstitutet har också gjort beräkningar som anger att radon i vatten i Sverige orsakar mellan 35 och 70 cancerfall om året. Vi vet också att detta inte är någon ny fråga, utan redan 1984 rekommenderade Socialstyrelsen ett gränsvärde på 1 000 becquerell per liter. Nu talar man om att eventuellt minska det till 500 becquerell, men det är alltså den storleksordningen det handlar om när det gäller att fastställa gränsvärde. Det finns ingen anledning att hänvisa till osäkerhet vid gränsvärdena när det gäller att få till stånd en lösning i denna fråga.

Det hela är litet paradoxalt. Man får alltså samhälleligt stöd för att åtgärda radon i luften, men man får icke något samhälleligt stöd för att åtgärda radon i vattnet. Nu kan det vara så att radongas avgår till luft när vattnet används vid t.ex. tvätt, disk, bad och dusch och man har radon i vattnet. På det här sättet kan inomhusluften få förhöjda radonvärden. Det kan man försöka ventilera bort osv., men det lyckas inte alltid. Vatten som innehåller 2 000 becquerell per liter kan, om ventilationen inte är tillräcklig, ge värden som blir så höga att man kan få bidrag till att sanera luften. Men man får inte bidrag till att åtgärda grundproblemet, som är det radonhaltiga vattnet. Det är rätt paradoxalt. Man får bidrag för att åtgärda ett kontinuerligt problem, men man får

inte bidrag för att åtgärda själva grundorsaken till problemet. Det borde vara en tankeställare.

Jag skulle gärna vilja ha ett mera konkret besked: Hur avser jordbruksministern att hantera frågan? Kommer det ett besked snart nog, eller skall vi vänta och se i osäkerhet? Jordbruksministern säger att först efter juni är det möjligt för regeringen att ta ställning. Jag skulle gärna se att jordbruksministern i dag kunde ge ett besked om vilka intentionerna är. Vi vet ganska väl var gränsvärdena kommer att ligga. Då borde det finnas en beredskap att fatta beslut så snart som möjligt.

Anf. 58 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Mot det sista har jag inga invändningar. Det är klart att vi skall fatta beslut så fort vi får klart för oss vilka beslut man rekommenderar oss att fatta. Det kommer att ske i juni.

När det gäller arbetet med att ta fram ett gränsvärde använder sig arbetsgruppen av statistiska riskberäkningar. Till skillnad från luftradon i hus saknas det epidemiologiska undersökningar som talar om hur många cancerfall per år som kan vara en följd av höga radonhalter i dricksvatten.

Sven Bergström sade själv att det var mellan 40 och 70 fall när det gäller radon i vatten. Men det är alltså uträknat helt och hållet på teoretisk väg. Man kan jämföra det med antalet fall enligt samma teoretiska beräkning vad gäller radon i luften. Antalet är då mellan 300 och 1 500 fall per år.

Det låter som om det skulle bero på någon slags ovilja eller illvilja att vi inte går till botten med det här problemet. Vi vet att det har presenterats olika metoder för att lösa det här. Det är bara det att så länge vi inte vet vilken metod som är den bästa är det svårt att gå ut med rekommendationer.

Det finns ett stort intresse bland företag för att ta fram och presentera t.ex. olika luftningsmetoder. Statens livsmedelsverk uppger att man under den senaste tiden har tagit emot flera provresultat från olika företag.

Parallellt med det här bekostar också Livsmedelsverket och Statens strålskyddsinstitut ett projekt där man prövar olika metoder för radonborttagning. Ett sådant här luftningsaggregat kostar mellan 15 000 och 30 000 kr när det gäller radonhalter över 1 000 becquerell per liter vatten. Det är likvärdigt med kostnader för att rena vatten från andra föroreningar, t.ex järn, mangan och svavelväte. Vid radonhalter som ligger mellan 500 och 1 000 becquerell kan en enklare utrustning vara tillräcklig. En sådan kostar ungefär 10 000 kr.

Då kan man ju tycka att det väl bara är att gå ut och rekommendera den här metoden. Men det kan vi inte göra än, eftersom man inte anser att den är färdigprövad. Så fort en sådan prövning är utförd och tillförlitlig kan vi från myndigheterna och staten gå ut och säga: Nu kan vi rekommendera den här metoden, för det är den som är bäst. Dessutom krävs det naturligtvis också att man fastställer gränsvärden.

Jag vill också tillägga att det inte är så att det inte har betalats ut några pengar i bidrag för att få bort radon i vatten. Det har man gjort.

Visserligen görs det inte längre, för man har ändrat praxis, och det tycker Strålskyddsinstitutet i och för sig är tråkigt. Men i deras papper – och det har vi korresponderat om – beskriver de att människor har kunnat få bidrag också för att ta bort radon i vatten. Denna möjlighet är borttagen nu. Men när gränsvärdet är satt och när metoden är färdigprövad skall vi ta ställning till vilken typ av bidrag man kan få.

Anf. 59 DAN ERICSSON (kds)

Fru talman! Jag har i olika debatter berömt jordbruksministern för att hon är pådrivande, inte minst i EU–sammanhang. Men i den här frågan är jag faktiskt besviken. Det gäller för ministern att inte bara ägna sig åt EU–frågorna utan att faktiskt också se de problem som är nära de enskilda människorna här hemma i Sverige. Det här med radonhaltigt vatten är ett sådant problem som drabbar en del – man kan ju tycka att några tusen inte är så många och i det stora hela är det kanske inte det – men det drabbar enskilda hushåll och enskilda människor hårt.

Nu försvarar sig ministern återigen med att säga att metoderna inte är färdigutvecklade. Men de finns ju faktiskt i dag. Det finns ett antal företag som säljer utrustning. När Boverket inför budgeten krävde att man skulle införa det här hade väl verket någon täckning för det. Det står i den budgetbilaga som jordbruksministern själv lade fram i januari, i vilken man citerade Boverket, att enligt verket kan radonhalten i vatten sänkas genom filtrering av vattnet. Det var därför man föreslog att man skulle föra in ett sådant här stöd för att få till en radonsanering.

När anser ministern att metoderna är färdigutvecklade? Arbetsgruppen sysslar ju i första hand med frågan om gränsvärden. Det finns färdigutvecklade system redan i dag, så att hänvisa till att metoderna inte är färdigutvecklade är nonsens i det här sammanhanget. På den punkten är ministern ute på hal is. Hon har egentligen inget försvar för denna senfärdighet.

Den andra frågan, fru talman, har jag ännu inte fått någon kommentar till. Finns det inget annat tänkande kring problemet med hur man skall stimulera kommunerna att aktivt jobba med detta? Det vi diskuterat nu är gränsvärden och bidrag från staten för radonsanering, men det måste väl ändå finnas någon tanke om hur man kan stötta kommunerna och se till att de aktiveras på det här området. Jag väntar fortfarande på ett svar på den frågan, fru talman.

Anf. 60 SVEN BERGSTRÖM (c)

Fru talman! Jag tycker liksom Dan Ericsson att det inte är något riktigt bra svar att säga att vi ännu inte vet vilka metoder som är de bästa. Det finns ett antal metoder som har använts under flera år, som är gamla och beprövade. Vi vet att många firmor faktiskt installerar utrustning, med full återköpsgaranti om det inte fungerar. Då kan man inte använda detta som ett argument för att inte gå vidare med full kraft.

Jag läste en artikel av Gustav Åkerblom från SSI i Miljö och Hälsa i början av 1994 där han skriver om de olika metoderna. Man jobbar

med åtminstone fem olika metoder. Han skriver att de beräknas vara i produktion under hösten 1994. Det händer alltså saker mycket fort på det här området.

I mina hemtrakter, Forsa utanför Hudiksvall, är det många som har drabbats av radon i vattnet i en by som heter Ölsund. Därifrån kunde Hudiksvallstidningen i förra veckan rapportera att man på egen bekostnad har installerat utrustning för att klara problemet. Här handlar det om 14 000 becquerell per liter. Med den här utrustningen kan man få ned nivån till under 100 becquerell. Full återköpsgaranti gäller och alltså full trygghet för konsumenterna.

Liksom Dan Ericsson tror jag att de enskilda har god hjälp av miljö- och hälsoskyddsnämnder ute i de olika kommunerna som tar det här på stort allvar, som har jobbat med radon i luften under många år och som ser att radon i vattnet också är ett mycket stort problem. Det är problem som är kopplade till varandra. Precis som jag sade tidigare, har man radon i vattnet riskerar man också att få radon i luften.

Då är det en aning paradoxalt att man kan få bidrag och ekonomisk hjälp för att sanera luftradonet, men det finns ingen möjlighet att få hjälp med det som förorsakar grundproblemet, nämligen vattnet. Det är en paradox som vi borde försöka komma till rätta med snarast möjligt.

Jag hoppas att jordbruksministern tar det här till sig och inte hänvisar till att metoderna inte är fullt utvecklade och att vi inte säkert vet vilka som är de bästa. Det finns metoder som fungerar. Det finns full ekonomisk trygghet för dem som vill använda metoderna, då finns det inget att vänta på längre.

Anf. 61 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Jag kan hålla med om att det är en paradox och att problemen måste lösas så snart det bara går. Men jag tycker att ni båda gör det litet enkelt för er när ni med emfas hävdar att det finns metoder som är så bra. Sven Bergström läser innantill i tidningen att man på något ställe har lyckats reducera radon.

Det som regeringen och även riksdagen måste tänka på är vem som skall säga till oss vad som är bra metoder. Är det en tidningsartikel? Är det ett enskilt företag som har utvecklat en metod som man installerar och som det görs ett reportage om? Skall vi tro på det?

Det går ändå till så, det måste ni båda vara medvetna om, att vi har våra myndigheter och våra experter, och både SSI och Statens livsmedelsverk har i ett projekt låtit undersöka vilken effektivitet redan existerande anläggningar har. De flesta av dessa hade ingen eller bara måttlig radonreducerande verkan. Det är klart att man då måste gå vidare innan man som myndighet eller som samhälle rekommenderar en metod av det ena eller andra slaget.

Sedan vill jag gärna svara på Dan Ericssons andra fråga. Ansvaret för kontroll av privata brunnar har i första hand fastighetsägaren. Det är bara om vattentäkten är kommunägd eller förordnad enligt dricksvattenkungörelsen eller används för livsmedelshantering som kommunen enligt livsmedelslagen har skyldighet att kontrollera vattnets kvalitet. Men, säger hälsoskyddsförordningen, en bostad skall ha tillgång till

tjänligt vatten. Om vattnet inte är tjänligt kan sanitär olägenhet föreligga. Den kommunala kontrollen av privata brunnar regleras enligt hälsoskyddslagen. Enligt den skall fastighetsägaren vidta åtgärder för att förhindra uppkomst av sanitär olägenhet eller undanröja sådan. Om det är en sanitär olägenhet avgörs utifrån medicinska och hygieniska grunder och även utifrån en skälighetsbedömning.

Det är klart att kommunen har ett stort ansvar här. Men vi kan inte ålägga kommunerna någonting så länge vi själva inte är medvetna om vilka metoder som är de bästa. Den dagen vi får det klart för oss kan vi självfallet också tala om detta för kommunerna så att de i sin tur kan uppmana de enskilda fastighetsägarna att installera den här typen av anläggningar.

Som jag sade förut arbetar man numera skyndsamt med detta. Man började innan jag var minister, under den tidigare regeringen, och höll på ett bra tag då. Man jobbar skyndsamt och jag har goda förhoppningar om att man både skall kunna fastställa ett gränsvärde vid den utsatta tiden och även inom en ganska snar framtid hitta en metod som kan rekommenderas.

Anf. 62 DAN ERICSSON (kds)

Fru talman! Jag blev litet konfunderad av det senaste inlägget. Två besked ges ju här. Det handlar alltså om ett gränsvärde och litet grand om – och det är ett svar – att man lägger ansvaret på kommunerna när det gäller att följa upp att fastighetsägarna tar sitt ansvar och radonsanerar.

Det är tydliga markeringar på just nämnda två punkter. Men ingenting sägs om statligt stöd till den här typen av radonsanering. Det är ytterst illavarslande – om nu det sagda skall tolkas som jag gör – och ytterst defensivt. Det handlar ju inte bara om fastighetsägarnas ansvar utan faktiskt också om en möjlighet för ett antal människor att över huvud taget klara av en radonsanering. Det är ju inte bara de bättre bemedlade som skall klara det här, utan det måste väl vara fråga om en möjlighet för samtliga drabbade att få mera hjälp med en radonsanering. I annat fall är det verkligen fråga om en sorts klassamhälle också i denna fråga.

Jag tycker ändå, jordbruksministern, att det är att göra det enkelt för sig att hänvisa till olika metoder – vi vet ju inte om de är helt säkra. Det måste också vara fråga om ett underkännande av Boverket, som krävt ett sådant här stöd. Boverket har ju begärt det och även visat på möjligheterna. Som jag tolkar jordbruksministern är det också på denna punkt fråga om ett underkännande av hur Boverket hanterat de här frågorna. Också det är oroväckande.

Fru talman! Sammanfattningsvis kan jag säga att jag faktiskt är mer bekymrad efter den här debatten än vad jag var innan. Signalerna från jordbruksministern är otydliga. Som man kan tolka det hela nu så handlar det faktiskt om en väldigt defensiv hållning och kanske även om en total avsaknad av stöd för en radonsanering av det vatten som vi har pratat om.

Anf. 63 SVEN BERGSTRÖM (c)

Fru talman! Också jag skulle vilja uppmana jordbruksministern att vara mer offensiv och inte krypa bakom experter och myndigheter och fråga sig vem vi skall lyssna på, vem som skall säga vad till oss osv. Det är glasklart att det är fråga om ett stort problem. Det är också glasklart att det finns metoder. Man kan vara något osäker på de olika metodernas effektivitet. Men det är verkligen att välja fel väg att låta det vara en orsak till att vila på hanen.

Finns det en politisk vilja? Finns det höga ambitioner?

Jag tycker att Margareta Winberg tidigare har signalerat ett litet okonventionellt sätt att jobba på samt en offensivare attityd än vissa tidigare ministrar i olika regeringar. Fullfölj den linjen och ge klara besked om att här kommer ett beslut från regeringen i juni månad och om att det fr.o.m. augusti i år kommer att finnas möjligheter för kommuner och enskilda att få ekonomisk hjälp med att klara ut de här problemen. Det gäller att skapa klarhet här, för annars kommer många människor i väntan på slutliga besked att i desperation välja diverse lösningar som kanske är bra, men måhända inte hundraprocentiga.

Margareta Winberg sade att jag läste högt ur tidningsartiklar. Ja, men det är inte fråga om vilka tidningsartiklar som helst. En handlar om en familj i mina hemtrakter. Sedan handlar det också om Gustav Åkerblom på SSI som skrivit en artikel i Miljö & Hälsa. Jag tror att han kan räknas till de sakkunniga i de här frågorna.

Dan Ericsson talade om 8 000 brunnar. Enligt uppgifter från Gustav Åkerblom handlar det om 10 000 brunnar med högre radonhalt än 1 000 becquerell. Vidare har mellan 20 000 och 30 000 brunnar becquerelltal som överstiger 500. Det är alltså åtskilliga fast boende familjer och familjer med fritidshus som har stora bekymmer med radonhaltigt vatten.

Låt oss enas om att det är dags att gå från ord till handling och att det skall göras nu!

Anf. 64 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Jag försöker inte, Sven Bergström, krypa bakom myndigheter. Däremot är jag ganska mån om att vi, när vi fattar beslut, skall ha så bra på fötterna som möjligt så att det inte blir, som Sven Bergström själv sade, på det viset att det kanske är bra, kanske inte bra. Sven Bergström uttryckte sig faktiskt så. Det är alltså den situation vi har i dag. Vi kan ju inte med säkerhet säga att detta är bra, att detta är det bästa och att detta är det som vi kan rekommendera. Det är en sådan analys och ett sådant underlag som jag väntar på. Så fort det har kommit skall jag se till att ett beslut fattas. Var säker på det!

Också jag känner till nämnda siffror. Även om det kan förefalla vara fråga om ett problem som inte gäller så många människor är det klart att alla som drabbas har det mer eller mindre besvärligt. Också av det skälet finns det stor anledning att göra något åt saken.

Dan Ericsson, i mitt tidigare inlägg talade jag om bidragen. Jag behöver inte nämna dem i varje inlägg för att de skall gälla. Jag nämnde

dem alltså i mitt andra inlägg, så Dan Ericsson behöver inte vara bekymrad.

Överläggningen var härmed avslutad.

12 § Svar på interpellation 1994/95:109 om vallodlingen

Anf. 65 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Gudrun Lindvall har frågat mig om vilka möjligheter som finns att ge stöd till vall utanför LFA-områdena, om det finns möjligheter till ett generellt vallstöd av miljöskäl och om jag avser att vidta någon annan åtgärd beträffande vallodlingen.

Riksdagen har föreslagit att ett generellt vall- och betesstöd skall lämnas inom ramen för EG:s miljöprogram inom stödområdena 1–4 samt i områden som klassas som LFA i södra Sveriges skogs- och mellanbygder. Riksdagen har således angett vilka områden som kan komma i fråga för vall- och betesstödet samt de ekonomiska ramarna för stödet. Mot bakgrund av riksdagens beslut är det inte möjligt att ge något särskilt stöd till vall utanför LFA-områdena. Ett generellt vallstöd i hela Sverige av miljöskäl är inte heller förenligt med riksdagsbeslutet.

Vall- och gröngödslingsgrödor är centrala delar i ett resurshushållande och hållbart lantbruk. Det är naturligt att ett stöd till dessa grödor ryms inom stödet till ekologisk odling. Enligt det förslag till miljöprogram som överlämnats till EG-kommissionen skall vallarealer såväl inom som utanför LFA-områdenas gränser därför erhålla ersättning inom ramen för stöd till ekologiskt lantbruk.

Anf. 66 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Jag får tacka jordbruksministern så mycket för svaret.

Anledningen till att jag tar upp den här frågan är att den jordbrukspolitik som vi tvingas in i och som inte är Sveriges utan EU:s – som alltså tvingas bli Sveriges – gör att vi kan vänta oss en stor förändring när det gäller vallodling.

Mycket tyder på att vallodlingen i Sverige radikalt kommer att minska. Skälet till det är att man får stöd för att odla spannmål, men inte för att odla vall. Det kommer att innebära att man tjänar pengar på spannmålsfri vall. Man börjar numera också se väldigt många kurser som handlar om att lära sig helsädesensilage. Man gör alltså ensilage av grön säd i stället för att göra det av vall. Det innebär att allt fler lantbrukare plöjer upp sina vallar eller planerar att bryta sina vallar.

Vallen är väsentlig för lantbruket, framför allt av miljöskäl. Har man jorden under vall ökar den biologiska aktiviteten i jorden. Mullhalten ökar, och växtämnesläckagen minskar drastiskt. Dessutom: Blandar man in ungefär 30 % baljväxter i gräsvallen, så gödslar vallen sig själv. Ungefär 150 kg handelsgödselkväve slipper man slänga ut per hektar. Här har baljväxterna bundit luftens kväve.

Vallarna behöver heller inte gödslas med fosfor. Det innebär att vallen är mycket bra. Ligger den dessutom över vintern så vet man att

jorden håller kvar växtnäringsämnena. De riskerar inte att hamna i vattendrag. Vallen är alltså en viktig del i det svenska lantbruket, framför allt här i Sverige med de jordar vi har. Dessutom har vi ju mycket snö på vintern, och det finns risk för stort växtnäringsläckage på våren.

Det som sker är alltså att vallarna bryts. Jag har sett exempel på detta på många ställen, t.ex. utefter våra skånska åsar där naken jord definitivt kommer att innebära att betydligt mera läcker ut.

Med anledning av detta menar jag att vi måste hitta ett sätt att ge stöd till vall, även utanför de LFA-områden vi talar om – Norrland och det småländska höglandet. Om man bryter vallar blir miljöproblemen nämligen precis lika stora utanför de här områdena som innanför dem.

Det skulle, Margareta Winberg, kunna finnas en möjlighet här, nämligen att säga att man inom ramen för landskapsvårdande pengar – det miljöstöd som Socialdemokraterna bestämt sig för att ha – på något vis kunde hitta ett sätt att ge mera stöd än som i dag ges till vallen. Man kunde titta på vissa områden där miljöproblemen kan väntas accelerera om vallar bryts, t.ex. utefter åssluttningar.

Det är mycket möjligt att det går att göra detta inom det miljöstödsprogram som finns i och med att landskapsvårdsprogrammet är ganska vitt hållet. Här är det regeringen som skall utforma detaljerna.

En sak är jag dock glad över när det gäller svaret, och det är att Margareta Winberg säger att den ekologiska odlingen skall få stöd även för vallen. Naturligtvis är jag då litet nyfiken på om det blir samma stödnivåer här som för övrig ekologisk odling och även andra grödor.

Skulle det vara möjligt för en konventionell odlare, med rätt att lägga en del av jorden i ekologisk odling, att få ekonomiskt stöd för att odla vall? I så fall skulle det vara en möjlighet för många ekologiska odlare att se till att i alla fall få ett litet stöd för vallen. Den mesta vallen i Sverige varken besprutas eller konstgödslas. Därför skulle den kunna uppfylla kraven.

De här frågorna vill jag gärna ha svar på. Jag hoppas att Margareta Winberg inser att det kan bli ett miljöproblem för Sverige om allt fler vallar bryts.

Anf. 67 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Jag börjar med att säga att jag delar Gudrun Lindvalls uppfattning att det är helt nya förutsättningar som styr jordbrukspolitiken i Sverige i och med EU-inträdet. Det hoppas jag att alla var medvetna om inför omröstningen. Det betyder att vi nu går in i den gemensamma jordbrukspolitiken och att mycket av den makt som riksdagen tidigare hade inte längre finns där, utan den har man förskjutit till regeringen och ministerrådet.

Vidare hyser också jag en del av de farhågor som Gudrun Lindvall ger uttryck för – t.ex. att vallodlingen kan minska. Det finns emellertid där en begränsning, nämligen att vi har fått en basareal i det framförhandlade resultatet för hur mycket spannmål man får odla för att få arealstöd. Man kan säga att ett litet utrymme på ungefär 200 000 hektar finns kvar där man kan nybörja odling av spannmål – 200 000 hektar

kan innebära att man plöjer upp vallarna just för att göra det. Den risken finns.

Samtidigt är det klart att lantbrukarna måste beakta sitt eget behov av vallfoder inför vintern. Det är ju inte helt enkelt att ligga i underkant vad avser grovfoderareal, eftersom det kan finnas variationer mellan olika år.

Riksdagens beslut står fast. Vi håller just nu på och diskuterar hur föreskrifterna skall utformas för de tre olika miljöprogrammen. För ekologisk odling blir det samma stöd om man odlar vall ekologiskt.

På frågan om en jordbrukare kan tänkas få ta ut en del av sin mark och använda den till vall och odla den ekologiskt och därmed få stöd kan jag svara att tanken är att *en del* av marken inte skall vara ekologiskt odlad. I stället skall *hela* gårdens areal på sikt ställas om. Det är inget krav från början, men tanken är att man på sikt skall kunna göra det. Då blir det litet svårt att i längden enbart ha en liten del vall omställd till ekologisk odling för att kunna få bidraget.

Anf. 68 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! En del av det som Margareta Winberg här tar upp är mycket intressant. Jag tänker då på basarealen. Jag har tidigare här i talarstolen i debatter framfört att risken finns att Sverige spräcker taket för den basareal som vi har fått för odling just genom att man bryter vallar. Jag är övertygad om att vi inte kommer att klara vår gräns på 2,8 miljoner hektar just därför att det är så många som bryter vallar nu och anmäler de markerna som marker som man odlar spannmål på.

När det gäller möjligheten till vallstöd av miljöskäl fick jag inget svar. Bedömer Margareta Winberg det som möjligt att inom landskapsvårdspengarna se över möjligheten att ge stöd till vall? Det kanske inte gäller på alla områden utanför LFA-områdena, men i alla fall på somliga där vi känner att risken blir för stor om man bryter vallar – t.ex. på åsarna i Skåne, i närheten av kustregioner och på de ställen där det är lätta jordar. Detta skulle vi kunna undvika, i alla fall på en del av de marker där risken för ökade läckage finns, genom att odla vall.

Inte heller när det gäller ekologisk odling fick jag ett riktigt svar. Riksdagen har ju tagit beslut efter den uppgörelse som Socialdemokraterna och Centern har träffat. En lantbrukare får alltså rätt till ekologiskt stöd om han lägger om en del av gården. Då är min fråga: Kan man lägga om en del av gården och odla vall samt få stöd för det som ekologisk odling? Om det går, skulle det ge en mycket intressant öppning för konventionella odlare. Helt plötsligt skulle det finnas en möjlighet att få ekologiskt vallstöd till en gård om vissa marker läggs om till vall. Det skulle bli en mycket intressant öppning. Jag skulle verkligen vilja få bekräftat om det är så.

Anf. 69 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Några svar på ställda frågor.

Först till frågan om det skulle vara möjligt att inom delprogram 1, landskapsvårdsstöd, ge stöd till vall. Jag bedömer inte det som möjligt, eftersom riksdagen har fattat beslut här. Skulle man börja göra som

Gudrun Lindvall säger, så skulle det vara att kringgå riksdagens beslut. Det har jag inte för avsikt att göra. Jag vill påminna om att 70 % av all vall finns i LFA-områdena.

Gudrun Lindvall säger att vi inte klarar taket. Jag vet inte om jag uppfattat henne rätt. Skall jag uppfatta det så, att vi inte klarar taket för spannmålsarealen? Det måste vi klara. Vi kommer inte att få pengar för mer än den framförhandlade arealen. Är det då några som spränger vallen, så betyder det att de inte får arealbidrag.

Den sista frågan har jag inte funderat närmare över. Jag ser det väl inte som helt uteslutet att man, om i övrigt kraven på ekologisk produktion på en viss areal uppfylls, skulle kunna ha en del av gården för vallodling. Men jag vill påminna om att tanken är att man i det långa loppet skall lägga om hela gården. Även om vi inte har nämnt antalet år eller annan tidsgräns för det, så ligger i botten att vi vill ha en hel gård omlagd. Jag ser faktiskt inte några hinder för det.

Anf. 70 GUDRUN LINDVALL (mp)

Fru talman! Det beslut som riksdagen har tagit om landskapsvårdspengarna är inte speciellt detaljerat. Detaljerna om landskapsvårdspengarnas exakta utformning har vi ju överlåtit på regeringen. Här skulle alltså Margareta Winberg kunna gå in och se om det finns en möjlighet att ge stöd till vall till en del. Det får väl bli ett medskick från mig. Jag hoppas att jordbruksministern kan se på det som en möjlighet.

Hur bedöms vem som får stöd om vi bryter de 2,8 miljoner hektar som jag vet att vi får stöd för? Handlar det om dem som anmäler marken sist? Är det fråga om sådana som kan visa att de tidigare haft vall på marken? Smetar man ut det hela generellt över ett antal odlare – alla får minska med en viss procentsats när det gäller det arealstöd som ges – eller hur är det här tänkt?

Detta är naturligtvis mycket intressant. Jag kan se att det som kommer att ske innebär att vi till hösten i värsta fall har brist på hö. Det gäller kanske inte ensilage, för det kommer att vara helsädesensilage av säd. Men hö tror jag att vi kommer att ha brist på till hösten. Det kommer naturligtvis att påverka dem som har sporthästar. Risken – eller chansen för den som är bonde – finns att höpriset rusar i höjden.

Jag tycker att vi har tangerat ganska intressanta spörsmål här och tror att vallodlarna i fråga om konventionell odling med förtjusning noterar att det finns en möjlighet att få vallstöd vid en övergång till ekologisk odling. Naturligtvis hoppas jag, i likhet med jordbruksministern, att det innebär att ett intresse skapas för ekologisk odling och att gårdarna på sikt blir omlagda.

Vi i Miljöpartiet vill naturligtvis se att det tioprocentsmål som vi har satt upp här i riksdagen beträffande ekologisk odling skyndsamt uppnås. Vi skulle gärna se att betydligt mer av den svenska arealen odlas ekologiskt. I det hänseendet hoppas jag att jordbruksministern och jag är överens.

I övrigt tackar jag för diskussionen. Den har varit mycket givande och intressant.

Anf. 71 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s)

Fru talman! Jag har egentligen bara en synpunkt. Den gäller vad som skulle hända om vi överskrider basarealen. Såvitt jag förstår, jag har inte hunnit kontrollera det in i detalj, betyder det att antalet kronor per areal blir mindre. Jag antar att det inte ligger i jordbrukets intresse att göra detta.

Jag antar också att det måste finnas någon form av kontroll så att det inte sker, eftersom vi nu har gått ut med anvisningar om hur mycket pengar man skall få per areal under förutsättning att basarealen hålls. Då finns det inte något som helst intresse av att gå utanför basarealen, varken för samhället eller för den enskilde brukaren, åtminstone inte för den som är inne i systemet. Jag tycker att det är en metod som man på alla vis skall försöka undvika.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Svar på interpellation 1994/95:118 om avveckling av kärnkraften

Anf. 72 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s)

Fru talman! Sten Andersson har frågat mig om regeringen avser att följa utslaget i folkomröstningen avseende den framtida energiförsörjningen.

Interpellanten menar att utslaget i 1980 års folkomröstning inte innebar något ställningstagande från svenska folket till tidpunkten för kärnkraftens slutliga avveckling eftersom årtalet 2010 inte fanns angivet på valsedlarna.

Detta är i sig korrekt. Resultatet av den rådgivande folkomröstningen var att ingen ytterligare kärnkraftsutbyggnad skulle förekomma utöver de tolv reaktorer som då var i drift, färdiga eller under arbete. Kärnkraften skulle avvecklas i den takt som var möjlig med hänsyn till behovet av elektrisk kraft för att upprätthålla sysselsättning och välfärd.

Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att uttala att den sista reaktorn i Sverige skulle tas ur drift senast år 2010. Initiativet till detta uttalande kom från socialdemokratiskt håll. Detta var naturligt mot bakgrund av att vårt arbete i folkomröstningskampanjen hade utgått från en sådan tidsbegränsning. Men jag vill erinra om att alla de dåvarande riksdagspartierna stod bakom uttalandet om 2010 som slutpunkt, med undantag av Moderata samlingspartiet. Tanken var att folkomröstningens besked om att kärnkraften skall avvecklas borde följas upp med ett beslut om en tidsram för avvecklingen.

Folkomröstningen och det följande riksdagsbeslutet år 1980 har utgjort grunden för de beslut om energipolitiken som har fattats därefter, senast år 1991 efter trepartiöverenskommelsen i januari samma år. Bakom detta beslut stod en bred riksdagsmajoritet som kom att innefatta även moderaterna.

Som bekant pågår nu förberedelser för ett nytt energipolitiskt beslut, i första hand genom arbetet i Energikommissionen. Detta arbete

skall redovisas senast den 1 december i år. Enligt sitt uppdrag skall kommissionen lägga fram förslag om bl.a. program med tidsangivelser för omställningen av energisystemet. Det blir sedan de politiska partiernas sak att ta ställning till frågan inför ett nytt riksdagsbeslut.

Jag räknar med att det skall visa sig möjligt att, liksom hittills, nå en bred uppslutning i riksdagen i frågan om kärnkraftsavvecklingen och andra frågor om den framtida energipolitiken.

Anf. 73 STEN ANDERSSON (m)

Fru talman! Jag tackar för svaret på min interpellation. Den är baserad på den felaktiga tolkning som alltmer har spritts kring resultatet av folkomröstningen 1980. Många tror, vilket är helt fel, att man i omröstningen fastställde år 2010 som ett definitivt slut för kärnkraften i Sverige. Jag vill betona att detta inte är korrekt!

Det fanns inte angivet något årtal på någon valsedel. Detta gäller oavsett om enskilda debattörer eller partier vid vissa tillfällen i debatten hade en annan uppfattning.

Jag har en bekant som har anmält en påannonsering inför ett nyhetsprogram till Granskningsnämnden, det statliga organ som kontrollerar monopolmediernas verksamhet. Där sades: i enlighet med folkomröstningens beslut.

Det är tyvärr så att detta är så etablerat att detta inte blev fällt. Man noterade bara att så är det.

Jag skrev interpellationen på grund av att själva statsministern i ett inslag i TV:s Speciellt sade just: i enlighet med folkomröstningens beslut.

Trots den personliga digniteten i det här uttalandet är det fortfarande inte korrekt. Nu har ju statsrådet i svaret erkänt att min tolkning är korrekt. Jag tolkar det positivt. Att Moderaterna verkar vara det enda parti som respekterar folkomröstningen är också korrekt. Men då skall man referera till detta beslut och inte till något annat.

Fru talman! Låt mig sedan gå in på själva sakfrågan kring energianvändningen. Vi har lärt oss i riksdagen att både ekonomiska och tekniska prognoser har en sak gemensamt, nämligen att de sällan ens når tavelträff. Jag vet att detta är svårt.

NUTEK kom för en tid sedan med en prognos där man pratade om att vi behöver ett ökat tillskott av energi framför allt fram till år 2010. Vi vet ju också att man kan räkna på olika vis. Jag skulle t.ex. kunna nämna kollektivtrafiken. Man kan ta antalet resenärer och dividera med antalet sittplatser som finns i en buss eller på ett tåg och komma fram till exakt den summa tåg som vi behöver ha för att klara våra behov.

Detsamma gäller för elenergin. Problemet är då, fru talman, att Sverige inte har jämn temperatur året om. Vi har kallare på vintern. Då behöver vi ett stort tillskott av energi. Det tillskottet kan läggas i en s.k. malpåse på sommaren. Därför måste vi ha de stora energiproducenter som vi har i dag. Det har inte praktiskt kunnat bevisas att de kan ersättas av något annat.

Fru talman! Till sist har jag några frågor. Statsrådet försöker i sista delen av svaret säga att moderaterna trots allt är ense med övriga parti-

er om den framtida energin. Statsrådet refererar till en trepartiöverenskommelse i januari 1991. Det är väl ändå att försöka finta litet grand. Vi i Moderaterna har väl aldrig sagt att vi accepterar att 2010 skulle vara slutdatum.

Däremot har vi sagt att vi, liksom alla andra partier, är intresserade av att vi har en trygg och säker framtida energiförsörjning. Men statsrådet försöker här komma undan frågan genom att hävda att även vi skulle stå bakom detta. Det är totalt fel, fru talman.

Låt mig sedan gå över till min andra fråga. Statsrådet pratar här om att kärnkraften skall avvecklas i takt med att man kan bibehålla en tryggad sysselsättning och underlätta ett bibehållande av fortsatt välfärd. Vad är det som pekar på att det kan bibehållas om vi skulle skrota eller avveckla samtliga kärnkraftverk i Sverige till 2010?

Fru talman! Jag refererade till NUTEK tidigare i mitt anförande. Men kan statsrådet referera till någon trovärdig källa som säger att vi fram emot år 2010 kommer att få ett minskat elöverskott?

Anf. 74 LENNART DALÉUS (c)

Fru talman! Jag skall inte värdera energiministerns svar på annat sätt än att säga att jag tycker att han gör det litet för lätt för Moderaterna. I sin redovisning av händelseförloppet i svaret till interpellanten erinrar energiministern om att alla de dåvarande riksdagspartierna står bakom uttalandet om år 2010 som slutpunkt, med undantag av Moderata samlingspartiet. Detta kan inte vara korrekt. Det har visserligen uppstått en mytbildning kring att Moderaterna skulle ha tagit avstånd från uttalandet om år 2010 som slutpunkt.

Vad Moderaterna sade i detta sammanhang framgår tydligast dels naturligtvis av utskottsbetänkandet efter folkomröstningen, dels av den debatt som fördes i denna kammare – närmare bestämt den 10 juni 1980.

Moderaternas dåvarande energitalesman Margaretha af Ugglas sade då ordagrant följande, fru talman: Vi håller fast vid folkomröstningens och propositionens formulering att tolv reaktorer skall tas i drift och användas under sin tekniska och ekonomiska livslängd, dvs. i praktiken ca 25 år.

Jag har svårt att tolka det på något annat sätt än att det innebär att 2010 är slutåret. Det är nämligen det år då den yngsta reaktorn fyller just 25 år.

Jag tycker att energiministern gör sig skyldig till en litet för enkel tolkning av Moderaternas ställningstagande och möjligen också vidarebefordrar myten att Moderaterna tidigt skulle ha tagit avstånd från detta årtal.

Sanningen är att Moderaterna i allra högsta grad var med om bedömningen att reaktorerna skulle användas i 25 år genom sin energitalesman den 10 juni 1980 i denna kammare.

Om man läser den mytomspunna reservationen i näringsutskottets betänkande från den tiden ser man att den inte ger utrymme för tolkningen att Moderaterna skulle ta avstånd från uttalandet om 2010 som slutpunkt.

Fru talman! Jag tycker alltså att energiministern gör sig skyldig till en litet för enkel historiebeskrivning. Han glider på ett likartat sätt när det gäller händelseförloppet vad beträffar de beslut som fattades om energipolitiken efter trepartiöverenskommelsen 1991. Han säger att även Moderaterna stod bakom det beslutet. Det är väl inte riktigt sant?

Det som hände var att det grundades ett energipolitiskt beslut på trepartiöverenskommelsen från början av 1991. Det kom naturligtvis först ett energipolitiskt förslag från regeringen. Det fattades ett energipolitiskt beslut när förslaget gått genom näringsutskottet och därefter kommit till kammaren.

I näringsutskottet konstaterades att man i trepartiöverenskommelsen hade refererat till beslutet om en avstängning senast 2010. Man hade värderat beslutet utan förnyat ställningstagande. Det är det intressanta. I trepartiöverenskommelsen gjordes inget förnyat ställningstagande till beslutet om avstängning år 2010. Man refererade till det, men tog inte ställning på nytt.

Innebörden av detta är glasklar. Trepartiöverenskommelsen innebär att 2010 är slutår.

Fru talman! Märk väl att trepartiöverenskommelsen sedan togs in i den tillträdande borgerliga regeringens regeringsförklaring. Det är det som är intressant. Moderaterna har alltså tillsammans med de andra borgerliga partierna ställt sig bakom 2010 som slutår i en regeringsförklaring.

Jag skulle vilja fråga energiministern om han inte gör samma bedömning som jag med hänsyn till det jag refererat. Kan inte Moderaterna mycket tydligt kopplas till 2010 som slutår dels genom debatten 1980, dels genom sitt ställningstagande i den tillträdande regeringens regeringsförklaring efter 1991 års trepartiöverenskommelse?

Vid sidan av dessa två saker vill jag fråga energiministern om en tredje, fru talman. Energiministern citerar ur vad som måste vara näringsutskottets betänkande 70 från 1979/80, där man just talar om år 2010. Han säger helt riktigt att man i näringsutskottet anförde att det borde slås fast en tidsram för avvecklingen.

Det står mycket riktigt, fru talman, följande i näringsutskottets betänkande från det året: Det bör nu slås fast att den sista reaktorn i Sverige skall stängas år 2010.

Detta ställde sig riksdagen också bakom.

Näringsutskottet fortsätter: Bestämmelser om antalet reaktorer och om avvecklingsperiodens längd torde böra införas i lagstiftningen på atomenergiområdet.

Det var mer än 15 år sedan, men jag undrar om inte energiministern tycker att det kan vara intressant att aktualisera uttalandet om behovet av lagstiftning på detta område från näringsutskott och riksdag.

Anf. 75 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s)

Fru talman! Det känns som om jag skall medverka till att informera kammaren om vad den ene och den andre har sagt vid olika tillfällen i denna debatt. Låt mig kommentera någonting som har sagts i debatten *i dag*.

Först vill jag kommentera det statsministern uttryckte. Jag har full förståelse för det klarläggande som statsministern gjorde i intervjun. Statsministern var på den tiden med i det förberedelsearbete för linje 2 som så småningom mynnade ut i texten på valsedeln. I det förberedelsearbetet var man helt på det klara med att man måste ha en tidsangivelse för att det skulle bli trovärdigt. Den kom inte med på valsedeln, men den kom med i riksdagsbeslutet efteråt.

Både Sten Andersson och Lennart Daléus talar om huruvida Moderaterna står bakom 2010 som slutpunkt eller ej. Det är ju helt klart – där delar jag Lennart Daléus uppfattning, och det var det jag menade tidigare – att trepartiöverenskommelsen om energipolitiken 1991 sedermera antogs av fyrpartiregeringen. I den regeringen ingick såvitt jag vet Moderaterna. Man innehade statsministerposten. Det kan inte tolkas på annat sätt än att Moderaterna ställde sig bakom 1991 års energiöverenskommelse.

Jag vill också referera till vad som skrevs i näringsutskottets betänkande. Det var det jag menade när jag talade om den kluvna inställning som Moderaterna visat i denna fråga.

Moderata samlingspartiets representanter i utskottet stod inte bakom förslaget i betänkandet, men de anförde i kammaren att det i fråga om avvecklingsperiodens längd inte förelåg någon avgörande skillnad mellan propositionen och den ifrågavarande motionen. Jag hänvisar till utskottsbetänkandet från 1991.

Jag kan fortsätta med att referera till gällande betänkande: Uttalandet om år 2010 som slutpunkt för avvecklingsperioden gjorde näringsutskottet efter att ha nämnt att kärnkraftsreaktorernas tekniska livslängd enligt propositionen bedömdes vara 25 år. Denna uppgift kom tillbaka i olika sammanhang. Våren 1988 tog utskottet upp frågan till närmare diskussion i betänkandet. Därvid konstaterades att avskrivningstiden för de svenska kärnkraftsreaktorerna är 25 år, men att anläggningarna har konstruerats för att ha en livslängd av minst 40 år.

Utskottet sade att hittillsvarande analyser inte motsäger det ursprungliga konstruktionsvillkoret att en reaktors livslängd är minst 40 år. Riksdagens beslut om en bortre tidpunkt för kärnkraftsavvecklingen fick emellertid inte, framhöll utskottet, ses som en ren framräkning grundad på bedömningar om reaktorernas sannolika livslängd. Grundläggande för beslutet har varit att det utifrån folkomröstningens resultat skulle anges en väl anpassad tidsram inom vilken omställningen av energisystemet skulle kunna äga rum.

Sedan har riksdagen som bekant också fattat ett antal andra beslut. Vattenkraften får inte byggas ut. Koldioxidtaket får inte klivas över efter år 2000, och därefter skall utsläppen minskas. Vi skall förse industrin med konkurrenskraftig el.

Det finns en energipolitisk låsning vad gäller dessa fyra motsträviga frågor. Vi har varit parlamentariskt överens om att Energikommissionen skall försöka ge oss ett underlag så att vi kan ta oss ur den låsningen. Dit vill jag också hänvisa den fråga om den kommande lagstiftningen som Lennart Daléus ställde. Den frågan tycker jag att vi skall ta upp när kommissionen är färdig. Behövs det lagstiftning efter det att kom-

missionen kommit med sitt betänkande skall vi självfallet vara beredda att diskutera och förse riksdagen med sådant underlag.

Anf. 76 STEN ANDERSSON (m)

Fru talman! Först några ord till den näst siste talaren. Jag har med intresse lyssnat på Daléus i många energidebatter, och jag har förstått att hans stora måltavla har varit moderaternas inställning. Han har dock inte träffat målet, och därför gäller inte heller de citat som han i dag har anfört. Han har pekat på att Moderaterna är det enda parti som i praktiken inte vill acceptera 2010 som avvecklingsår.

Om man läser trepartiöverenskommelsen korrekt finner man att den innebär att vi moderater inte låser oss för något bestämt årtal. Detta är också redovisat i olika texter. Tidsangivelsen 25 år görs, som statsrådet helt riktigt säger, för sättande av taxorna på ett korrekt vis. Den rent tekniska livslängden är däremot 40 år, och det är väl den som man får basera sitt agerande på. Moderaternas ståndpunkt är väl känd och har säkerligen kommit fram av och till i den nuvarande Energikommissionen.

I frågan om att lagstifta eller ej vill jag säga att vi här i riksdagen i och för sig kan lagstifta exakt som vi vill, men frågan är om verkligheten och naturen tar hänsyn till det. Vi kan lagstifta bort alla kärnkraftverk i morgon bittida, men om vi sedan kan åstadkomma den energi för uppvärmning m.m. som vårt folk och vår industri behöver är en annan fråga.

Till sist förstår också jag att statsrådet måste supportera sin statsminister. Statsministern använde i ett inlägg i början av april i programmet Speciellt orden "i enlighet med folkomröstningens beslut". Jag vill bara betona att det inte fanns något årtal angivet på någon valsedel. Det må vara att sedan, som jag tidigare sade, någon enskild debattör eller något enskilt parti hade en annan uppfattning, men i det som svenska folket tog ställning till i folkomröstningen – som man gör så stor sak av i dag – för att vägleda politikerna fanns definitivt inget årtal. Jag vill, fru talman, säga att den som hävdar något annat inte återger sanningen korrekt.

Anf. 77 LENNART DALÉUS (c)

Fru talman! Jag tycker, liksom energiministern anför i slutet av sitt svar, att det framtida arbetet i Energikommissionen, som jag egentligen har tyckt vara litet onödig, och resultatet därav är det intressanta. Det gäller de beslut som kommer under hösten och, får man väl också anta, delvis under våren. Jag vill gärna för min del peka på att det finns frågor som inte direkt är relaterade till antalet reaktorer utan som hänger samman med kärnkraften på ett litet vidare och annorlunda sätt.

Jag har haft förmånen att diskutera detta tidigare med energiministern, och frågan är om lagstiftningsinstrumentet är tillgängligt när man behöver gå till avveckling. Man behöver i en fungerande marknads- eller åtminstone blandekonomi ett rättvist ansvarstagande, som innebär att kärnkraften tvingas bära sina kostnader. Det finns flera moment i detta, och det kanske allra viktigaste är att få minst en reaktor ur värl-

den under innevarande mandatperiod. Kort sagt är framtidsfrågorna de intressantaste och viktigaste, och därom tycks vi vara alldeles överens.

Skälet till att jag gav mig in den här debatten i dag är att den fråga som har ställts av interpellanten är av litet historisk karaktär, och det gäller därmed också för svaret. Jag blir därför om inte upprörd, så åtminstone nästan litet road, fru talman, över att Sten Andersson säger att moderaternas ståndpunkt är väl känd. Man kunde tro att den är det, men det är den inte.

Det verkliga agerandet, de verkliga formuleringarna och de verkliga beslut som moderaterna stått för skiljer sig från den retorik som de använt när de skapat en bild av var de egentligen står. Det är det tråkiga. Vi som vill ha högst sex reaktorer avstängda 1990 skall alltså nu försvara de skiftande agerandena och tolkningarna vad gäller det som jag vill kalla tolvreaktorsvarianterna.

Jag vidhåller, fru talman, att moderaterna faktiskt mycket tydligt deklarerade, precis som energiministern nyss sade i kammaren, att de stod bakom propositionens förslag och avvecklingstiden om i praktiken 25 år. Man kan sedan försöka frångå detta på olika sätt, men det är faktiskt protokollfört i denna kammare den 10 juni 1980.

Lika tydliga som dessa protokollförda deklarationer var också de ambitioner som uttalades redan då och som jag är glad att energiministern tar till sig. Jag föreställer mig att det medför att just frågan om lagreglering och mycket annat kommer att inta en central position i det förslag som sedan kommer ifrån regeringen, så att det inte bara blir nya uttalanden från det politiska etablissemanget utan också kraftfulla instrument som möjliggör avställningen av, som man får hoppas, minst en reaktor under denna mandatperiod.

Anf. 78 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s)

Fru talman! Sten Andersson pratar om att fastställandet av de 25 åren grundades på den kommande taxesättningen. Jag utgår från att Sten Andersson menar att man utgick ifrån den tidpunkt när dessa reaktorer bokföringsmässigt skulle vara avskrivna. Nu var det inte så, utan det som man diskuterade på den tiden var den tekniska livslängden. Riksdagen gjorde då den bedömningen att den tekniska livslängden var 25 år och kom därför fram till år 2010.

Lennart Daléus har vid ett flertal tillfällen sagt att han personligen tyckt att Energikommissionen var onödig. Det må han få tycka, och man kan ha respekt för den uppfattningen, men vi blev faktiskt politiskt överens i kammaren om att tillsätta kommissionen, med energiöverenskommelsen 1991 som grund för direktiven, vilka vi också blev överens om. Jag tycker att det var bra, och jag hälsar med tillfredsställelse att vi kunde få en sådan bredd på det som vi tog fram.

Jag skulle vilja vidga talet om lagstiftning till att avse också övriga instrument, som skatter, avgifter o.d. När Energikommissionen är färdig, när dess resultat har varit ute på remiss och materialet sedan skall tas om hand i det politiska systemet, varefter vi så småningom förhoppningsvis skall fatta ett energipolitiskt beslut med en mycket stor bredd i kammaren, är det naturligt att vi skall använda de instrument

som är behövliga för att riksdagens energipolitiska beslut skall kunna bli verklighet. Till dessa hör lagstiftning och även olika typer av skatter och avgifter.

Anf. 79 STEN ANDERSSON (m)

Fru talman! Jag skall inte vara oartig mot riksdagen, men låt mig betona att det var riksdagen som gjorde bedömningen om en teknisk livslängd om 25 år men att det i kärnkraftverkens offerter handlade om 40 års livslängd. Jag tillåter mig faktiskt att tro att teknikerna på det här området är något mera trovärdiga än det politiska etablissemanget.

Fru talman! Jag vet att linje 3 med understöd av det dåvarande kommunistpartiet och det gryende Miljöpartiet ställde krav på att man under 15 år skulle avveckla ett visst antal kärnkraftverk. Om vi går 15 år framåt från folkomröstningen 1980 kommer vi till 1995, och då skulle vi alltså inte ha haft ett enda kärnkraftverk kvar i Sverige. Jag skulle vilja se hur det här landet hade sett ut då. Jag är helt övertygad om, fru talman, att den i och för sig mycket beklagliga situation som vi i dag har när det gäller antalet sysselsatta hade varit vida värre om folket i folkomröstningen 1980 hade blivit så vilselett att man hade givit dåvarande linje 3 ett majoritetsstöd.

Jag skall inte förlänga en lång dags debatt alltför mycket. Jag ställde i mitt inledningsanförande tre frågor till statsrådet, och två av dem har han svarat på. Den tredje berörde han icke med ett ord. Jag kanske inte ställde den konkret i min interpellation, men det är ändå en fråga som måste besvaras. Jag har sagt att det är svårt att göra prognoser om framtiden. Vi har sett att regeringar, oavsett vilken kulör de har, har svårt att veta vad som händer om 10-15 år. Det refererades att NUTEK har kommit fram till att man år 2010 behöver betydligt mer elenergi än vad vi i dag använder. Jag frågar då: Finns det någon trovärdig källa, enligt statsrådet, som pekar på att vi år 2010 kommer att behöva mindre elenergi i Sverige?

Anf. 80 DAN ERICSSON (kds)

Fru talman! Som en av dem som stod bakom linje 3 och arbetade aktivt för den linjen 1980 reagerar jag självfallet rätt starkt när Sten Andersson gör sina kommentarer. Det hade varit betydligt enklare att göra en omläggning av svensk energipolitik från 1980 till 1990, när det handlade om sex reaktorer och när det var ungefär 25 % av elbehovet som täcktes av kärnkraft. Om vi hade beslutat enligt linje 3 då hade vi kanske inte suttit så illa till som vi gör nu, när vi skall avveckla hälften av svensk elkraft fram till 2010 och det är fråga om tolv reaktorer.

Fru talman! Mitt anförande handlar närmast om att göra ett tillrättaläggande av de påståenden Sten Andersson gjorde i debatten.

Vi hade kanske haft en helt annan situation på arbetsmarknaden. Vi hade utvecklat de förnybara energislagen på ett helt annat och mer offensivt sätt än vad som nu är vid handen. Vi hade varit ledande på energieffektiviseringssidan. Vi hade fått ett otal positiva faktorer av en omställning av energisystemet i det skedet. Nu sitter vi där vi sitter, och

ansvaret för det bär främst linje 2-partierna men givetvis också det parti som stod bakom linje 1.

Vi får nu hoppas att Energikommissionen, där jag själv sitter med, kan finna de samlande, breda lösningarna för att klara de olika målsättningarna på det energipolitiska området. Jörgen Andersson har också redovisat det i debatten. Det är ambitionen från vår sida och från flera partiers sida att projektet skall kunna genomföras och att vi skall nå de olika målsättningarna.

Fru talman! Jag vill bara göra en kort kommentar. Jag har hört Lennart Daléus säga i ett otal debatter om energipolitiken att Energikommissionen egentligen var onödig. Jag måste till nästa debatt ändå säga till Lennart Daléus att det inte är onödigt att vi får försöka ta fram ett konkret beslutsunderlag för genomförandet av omställningen. Det räckte uppenbarligen inte med de uttalanden som riksdagen har gjort så här långt, utan vi måste lägga fram en konkret plan – en avvecklingsplan ligger i detta – för kärnkraftsreaktorerna. Det är vad det handlar om.

Jag förstår inte det ständiga avståndstagandet från Energikommissionens arbete. Jag hoppas, fru talman, att Energikommissionen skall samla sig och ta fram ett bra underlag, så att regeringen sedan kan lägga fram en proposition där man säkerställer avvecklingen av kärnkraften, men också där vi uppnår både miljömålsättningarna mycket tydligt och även målen med industrins konkurrenskraft och för att säkra välfärden och sysselsättningen.

Anf. 81 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s)

Fru talman! Jag skall försöka svara på den fråga som Sten Andersson inte fick svar på tidigare. Jag vill hänvisa till den prognos som NUTEK har gjort fram till 2004. I dag beräknas vi konsumera 140 terrawattimmar i det här landet. NUTEK påstår att vi 2004 skall konsumera 151 terrawattimmar. Då har man i sin prognos också lagt in den besparing på mellan 10 och 14 terrawattimmar som beräknades i energiöverenskommelsen 1991. Men jag vill tillägga att jag gör den bedömningen att det finns ytterligare besparingspotential – hur mycket kan jag inte säga konkret. Det som man inte visste vid det tillfället är det som vi i den svenska regeringen nu jobbar väldigt intensivt med, nämligen att få in en nordisk elmarknad. Det kommer naturligtvis också att ha en betydelse i det här sammanhanget.

Jag vill avslutningsvis bara säga att det är väldigt betryggande att veta att Dan Ericsson sitter med i Energikommissionen.

Anf. 82 LENNART DALÉUS (c)

Fru talman! Det är väl riktigt att man behöver utreda energifrågorna och skaffa sig en grund för hur man skall hantera energipolitiken. Men det som är litet tråkigt med den här typen av kommissioner och utredningar är att de kommer i ett läge när de mest centrala beslutsfattarna och de mest berörda partierna tycks få kalla fötter. Det är då som man alltid tar till det välkända, välbeprövade, starka och dynamiska politiska instrumentet; man tillsätter en utredning.

Det är riktigt att Dan Ericsson icke bara sitter i utredningen utan att han också aktivt medverkade till att den kom till stånd. Däremot – det kan vara skäl att säga det, med hänvisning till vad som i övrigt har sagts i dag – markerade vi från Centerns sida mycket tydligt i ett särskilt yttrande i näringsutskottet vid det tillfället att vi tyckte att Energikommissionen var helt onödig. Vi reserverade oss inte och ställde inte till bråk om att man tillsatte en utredning, utan vi markerade just i det särskilda yttrande att vi tyckte att den var onödig.

Det som är viktigt, som vi också sade vid den tidpunkten, är att sätta i gång avvecklingen, att få korken ur ketchupflaskan, icke genom att tillsätta en ny utredning utöver de tre fyra utredningar som vi har haft.

Nu har vi Energikommissionen, och jag hoppas och utgår från att den kommer fram till ett mycket bra resultat, som leder till att man skyndsamt kan påbörja avställningen. Jag vill understryka att det ändå är det som är det viktiga.

Jag tyckte inte att tillsättandet av Energikommissionen var nödvändigt, i det läge vi befann oss för något eller några år sedan. Då var det, liksom det är nu, viktigt att påbörja avvecklingen. Jag hyllar ändå att den finns och att den kommer fram till ett resultat, som kan användas inom det närmaste året för att påbörja en avveckling med minst en reaktor under den här mandatperioden.

Anf. 83 ANDRE VICE TALMANNEN

Innan jag lämnar ordet till Sten Andersson vill jag tala om att det i debattreglerna för interpellationer finns en passus som säger, att en ledamot som har förbrukat sina anföranden kan få ordet för en replik om längst tre minuter om han eller hon blir angripen av en nytillkommen talare.

Varsågod, Sten Andersson.

Anf. 84 STEN ANDERSSON (m)

Fru talman! Jag skall inte säga att jag kan riksdagsordningen bättre än fru talmannen, men jag tror att det här är fel. Man har alltså 6+3+3 minuter om man anmäler sig dagen innan och 6+3 minuter om man anmäler sig samma dag. Med denna nyordning kan vi få många och långa debatter i kammaren framöver.

Jag begärde ordet bara därför att kds-representanten uttalade sitt fulla stöd för Energikommissionen. Med tanke på det anförande han höll, i synnerhet om sitt partis agerande, är jag djupt imponerad.

Anf. 85 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s)

Fru talman! Jag tillhörde inte riksdagen när man kom överens om att tillsätta Energikommissionen, men jag måste säga att jag tycker att det var oerhört klokt att man gjorde det för att ta fram ett underlag som vi kommer att ha glädje av när vi skall lägga om den svenska energipolitiken, vilket vi skall. Då är det nog väldigt viktigt att vi har haft en kommission som har vänt uppochned på det tidigare materialet men som också blickar framåt. Med tanke på dess mycket starka parlamen-

tariska sammansättning och alla de experter på alla tänkbara områden inom energipolitiken som är involverade i kommissionen är jag övertygad om att vi kommer att få ett utomordentligt fint material för att starta den politiska processen.

Det var säkert välkommet också för Centerpartiet från en annan utgångspunkt: Detta skulle säkert ha blivit en väldigt svår fråga att hantera i nya fyrpartiregeringsförhandlingar. Ur den aspekten är det väl också klokt att ha haft en energikommission. Jag hoppas att vi aldrig mer hamnar i den situationen att ni sitter i fyrpartiförhandlingar!

Överläggningen var härmed avslutad.

14 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Proposition
1994/95:199 till socialförsäkringsutskottet

Skrivelser
1994/95:221 till utrikesutskottet
1994/95:223 till försvarsutskottet

Förslag
1994/95:RR11 till försvarsutskottet

15 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Motioner
med anledning av prop. 1994/95:161 Regional politik
1994/95:A31 av Tom Heyman (m)
1994/95:A32 av Sten Svensson (m)
1994/95:A33 av Carl-Johan Wilson (fp)
1994/95:A34 av Sigge Godin m.fl. (fp, m, mp)
1994/95:A35 av Siw Persson (fp)
1994/95:A36 av Birgitta Gidblom (s)
1994/95:A37 av Bo Finnkvist m.fl. (s)
1994/95:A38 av Hans Andersson m.fl. (v)
1994/95:A39 av Lars-Erik Lövdén m.fl. (s)
1994/95:A40 av Agneta Lundberg m.fl. (s)
1994/95:A41 av Elver Jonsson m.fl. (fp)
1994/95:A42 av Erik Arthur Egervärn m.fl. (c, s)
1994/95:A43 av Sivert Carlsson (c)
1994/95:A44 av andre vice talman Görel Thurdin (c)
1994/95:A45 av Bengt Kronblad m.fl. (s)
1994/95:A46 av Kjell Ericsson (c)
1994/95:A47 av Gudrun Lindvall m.fl. (mp)

1994/95:A48 av Barbro Johansson m.fl. (mp)
1994/95:A49 av Per Unckel m.fl. (m)

med anledning av prop. 1994/95:219 Enhetlig räntesättning och finansiering av statliga bostadslån m.m.
1994/95:Bo10 av Knut Billing m.fl. (m)

Konstitutionsutskottets betänkanden
1994/95:KU45 Ändring i sametingslagen
1994/95:KU46 Sekretess i verksamhet avseende beredskapsförberedelser m.m.
1994/95:KU48 Arvode m.m. till Sveriges företrädare i Europaparlamentet
Finansutskottets betänkande
1994/95:FiU26 Oförutsedda utgifter för budgetåret 1995/96

Skatteutskottets betänkanden
1994/95:SkU20 Skattepolitik
1994/95:SkU21 Företagsskatt
1994/95:SkU29 Ändringar av vissa förfaranderegler m.m. för punktskatter
1994/95:SkU34 Dubbelbeskattningsavtal med Malaysia
1994/95:SkU35 Dubbelbeskattningsavtal med Egypten m.m.
1994/95:SkU36 Ändring i lagen om tullfrihet

Justitieutskottets betänkanden
1994/95:JuU20 Ändringar i kriminalvårdslagstiftningen
1994/95:JuU24 Vissa straffrättsliga frågor

Utrikesutskottets betänkande
1994/95:UU25 Ytterligare anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1994/95

Socialutskottets betänkanden
1994/95:SoU18 Fosterdiagnostik, abort m.m.
1994/95:SoU26 Vissa socialtjänstfrågor

Jordbruksutskottets betänkanden
1994/95:JoU18 Trädgårdsnäring m.m.
1994/95:JoU19 Lag om EG:s förordning om ekologiskt framställda produkter, m.m.

Arbetsmarknadsutskottets betänkanden
1994/95:AU9 Ny myndighetsorganisation inom arbetslivsområdet m.m.
1994/95:AU17 Tillläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1994/95

16 § Anmälan om frågor

Anmäldes att följande frågor framställts

den 3 maj

1994/95:475 av *Sten Andersson* (m) till civilministern om fristad i kyrka
1994/95:476 av *Lars G Linder* (s) till justitieministern om effekten av nedläggning av häktet i Eskilstuna
1994/95:477 av *Yvonne Ruwaida* (mp) till statsrådet Ylva Johansson om levande skolundervisning

den 5 maj

1994/95:478 av *Ulla-Britt Hagström* (kds) till statsrådet Ylva Johansson om föräldrars frivilligarbete i skolan
1994/95:479 av *Krister Örnfjäder* (s) till arbetsmarknadsministern om tillfälligt stödområde
1994/95:480 av *Krister Örnfjäder* (s) till statsrådet Leif Blomberg om lönegaranti
1994/95:481 av *Kristina Zakrisson* (s) till kulturministern om sameradions utveckling
1994/95:482 av *Krister Örnfjäder (s)* till finansministern om internationella gemenskapsflygplatser
1994/95:483 av *Andreas Carlgren* (c) till arbetsmarknadsministern om finska språket

Frågorna redovisas i bilaga som fogas till riksdagens snabbprotokoll tisdagen den 16 maj.

17 § Kammaren åtskildes kl. 16.52.

Förhandlingarna leddes
av andre vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 7 § anf. 30 (delvis),
av talmannen därefter t.o.m. 12 § anf. 67 (delvis) och
av andre vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

LISBETH HANSING ENGSTRÖM

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

1 § Justering av protokoll 1

2 § Återkallelse av del av motion 1

3 § Meddelande om svar på interpellationer 1

4 § Svar på interpellation 1994/95:72 om JAS-projektet 2

Anf. 1 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s) 2
Anf. 2 GUDRUN SCHYMAN (v) 5
Anf. 3 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s) 6
Anf. 4 GUDRUN SCHYMAN (v) 8
Anf. 5 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s) 8
Anf. 6 GUDRUN SCHYMAN (v) 10
Anf. 7 Försvarsminister THAGE G PETERSON (s) 11

5 § Svar på interpellation 1994/95:87 om laboratorieprover 12

Anf. 8 Socialminister INGELA THALÉN (s) 12
Anf. 9 CHRIS HEISTER (m) 14
Anf. 10 Socialminister INGELA THALÉN (s) 15
Anf. 11 CHRIS HEISTER (m) 16
Anf. 12 Socialminister INGELA THALÉN (s) 17
Anf. 13 CHRIS HEISTER (m) 17
Anf. 14 Socialminister INGELA THALÉN (s) 18

6 § Svar på interpellation 1994/95:111 om väg 57 förbi Mölnbo 18

Anf. 15 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s) 18
Anf. 16 GUDRUN LINDVALL (mp) 20
Anf. 17 LENNART DALÉUS (c) 21
Anf. 18 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s) 22
Anf. 19 GUDRUN LINDVALL (mp) 23
Anf. 20 LENNART DALÉUS (c) 24
Anf. 21 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s) 25
Anf. 22 GUDRUN LINDVALL (mp) 25
Anf. 23 Kommunikationsminister INES UUSMANN (s) 26

7 § Svar på interpellation 1994/95:79 om den monetära unionen 27

Anf. 24 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 27
Anf. 25 LARS TOBISSON (m) 28
Anf. 26 JOHAN LÖNNROTH (v) 30
Anf. 27 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 31
Anf. 28 LARS TOBISSON (m) 32
Anf. 29 JOHAN LÖNNROTH (v) 33
Anf. 30 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 34
Anf. 31 LARS TOBISSON (m) 35

Anf. 32 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 36

8 § Svar på interpellation 1994/95:82 om penningpolitik för full sysselsättning 36

Anf. 33 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 36
Anf. 34 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) 38
Anf. 35 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 40
Anf. 36 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) 40
Anf. 37 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 41
Anf. 38 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) 42

9 § Svar på interpellation 1994/95:83 om internationella valutasystemet 43

Anf. 39 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 43
Anf. 40 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) 45
Anf. 41 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 46
Anf. 42 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) 48
Anf. 43 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 49
Anf. 44 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) 50
Anf. 45 Finansminister GÖRAN PERSSON (s) 50

10 § Svar på interpellation 1994/95:96 om intentionerna i djurskyddslagen 51

Anf. 46 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .51
Anf. 47 ALICE ÅSTRÖM (v) 51
Anf. 48 GUDRUN LINDVALL (mp) 52
Anf. 49 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .53
Anf. 50 ALICE ÅSTRÖM (v) 54
Anf. 51 GUDRUN LINDVALL (mp) 55
Anf. 52 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .55
Anf. 53 ALICE ÅSTRÖM (v) 56
Anf. 54 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .57

11 § Svar på interpellation 1994/95:98 och fråga 1994/95:434 om radon i dricksvatten 57

Anf. 55 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .57
Anf. 56 DAN ERICSSON (kds) 58
Anf. 57 SVEN BERGSTRÖM (c) 59
Anf. 58 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .60
Anf. 59 DAN ERICSSON (kds) 61
Anf. 60 SVEN BERGSTRÖM (c) 61
Anf. 61 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .62
Anf. 62 DAN ERICSSON (kds) 63
Anf. 63 SVEN BERGSTRÖM (c) 64
Anf. 64 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .64

12 § Svar på interpellation 1994/95:109 om vallodlingen 65

Anf. 65 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .65
Anf. 66 GUDRUN LINDVALL (mp) 65
Anf. 67 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s) .66

Anf. 68 GUDRUN LINDVALL (mp) ... 67
Anf. 69 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s). 67
Anf. 70 GUDRUN LINDVALL (mp) ... 68
Anf. 71 Jordbruksminister MARGARETA WINBERG (s). 69

13 § Svar på interpellation 1994/95:118 om avveckling av kärnkraften ... 69

Anf. 72 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s) ... 69
Anf. 73 STEN ANDERSSON (m) ... 70
Anf. 74 LENNART DALÉUS (c) ... 71
Anf. 75 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s) ... 72
Anf. 76 STEN ANDERSSON (m) ... 74
Anf. 77 LENNART DALÉUS (c) ... 74
Anf. 78 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s) ... 75
Anf. 79 STEN ANDERSSON (m) ... 76
Anf. 80 DAN ERICSSON (kds) ... 76
Anf. 81 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s) ... 77
Anf. 82 LENNART DALÉUS (c) ... 77
Anf. 83 ANDRE VICE TALMANNEN ... 78
Anf. 84 STEN ANDERSSON (m) ... 78
Anf. 85 Statsrådet JÖRGEN ANDERSSON (s) ... 78

14 § Hänvisning av ärenden till utskott ... 79

15 § Bordläggning ... 79

16 § Anmälan om frågor ... 81

1994/95:475 av *Sten Andersson* (m) till civilministern om fristad i kyrka ... *81*
1994/95:476 av *Lars G Linder* (s) till justitieministern om effekten av nedläggning av häktet i Eskilstuna ... *81*
1994/95:477 av *Yvonne Ruwaida* (mp) till statsrådet Ylva Johansson om levande skolundervisning ... *81*
1994/95:478 av *Ulla-Britt Hagström* (kds) till statsrådet Ylva Johansson om föräldrars frivilligarbete i skolan ... *81*
1994/95:479 av *Krister Örnfjäder* (s) till arbetsmarknadsministern om tillfälligt stödområde ... *81*
1994/95:480 av *Krister Örnfjäder* (s) till statsrådet Leif Blomberg om lönegaranti ... *81*
1994/95:481 av *Kristina Zakrisson* (s) till kulturministern om sameradions utveckling ... *81*
1994/95:482 av *Krister Örnfjäder (s)* till finansministern om internationella gemenskapsflygplatser ... *81*
1994/95:483 av *Andreas Carlgren* (c) till arbetsmarknadsministern om finska språket ... *81*

17 § Kammaren åtskildes kl. 16.52. ... **81**

gotab 48696, Stockholm 1995